

**GÜNEY BULGARİSTAN'DA
ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK
(KIRCAALİ-HASKÖY ÖRNEĞİ)**

**2022
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**

Ayşenur CANBAZ

**Danışman
Doç. Dr. Ayhan IŞIK**

**GÜNEY BULGARİSTAN'DA
ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK
(KIRCAALI-HASKÖY ÖRNEĞİ)**

Ayşenur CANBAZ

Doç. Dr. Ayhan IŞIK

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Haziran 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	4
DOĞRULUK BEYANI	5
ÖNSÖZ	6
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION	11
KISALTMALAR	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU	14
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	14
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	15
EVREN VE ÖRNEKLEM	16
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	16
1. GÜNEY BULGARİSTAN'DA ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK	18
1.1. Kavramsal Çerçeve	18
1.1.1. Kızılbaşlık.....	18
1.1.2. Bektaşilik.....	20
1.1.3. Alevilik.....	21
1.2. Güney Bulgaristan'da Alevilik ve Bektaşilik.....	23
1.2.1. Balkanların Tarihçesi.....	23
1.2.2. Alevi-Bektaşiliğin Oluşum Süreci-Balkanlara Geçişi	25
1.2.3. Kırcaali ve Hasköy Tarihi ve Alevilerin Bölgeye Yerleşmesi.....	30
1.2.4. Kırcaali ve Hasköy Alevi Bektaşilerin Etnik Yapısı	32
1.2.5. Dinî İdari Yapı.....	33

1.2.6. Nüfusu.....	35
1.2.7. Sosyal ve Kültürel Hayat	37
2. BETİMSSEL İSTATİSTİKLER	40
2.1. Araştırmanın Tanımlayıcı/Betimsel İstatistikleri	40
2.1.1. Ankete Katılanların Cinsiyet Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Değerleri	41
2.1.2. Yaş Değişkeni İçin Frekans ve Yüzde Oranları	42
2.1.3. Deneklerin Doğum Yeri Değişkeni İçin Frekans ve Yüzde Değerleri	43
2.1.4. Deneklerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılım	45
2.1.4.1. Deneklerin Öğrenim Durumları Değişkeninin Cinsiyet Üzerine Dağılımı	46
2.1.4.2. Öğrenim Durumlarının Yaş Grupları Üzerine Çapraz Dağılımı	47
2.1.4.3. Deneklerin Öğrenim Durumlarının Yaşadığı Yer Değişkeni Üzerine Çapraz Dağılımı.....	49
2.1.5. Gelir Dağılımı Frekans ve Oranları.....	50
2.1.6. Deneklerin Medeni Durum Frekans ve Oranları.....	52
2.1.7. Meslek Durumu	55
2.1.7.1. Meslek Değişkeninin Cinsiyet Üzerine Çapraz Dağılımı	56
2.1.8. Dil Bilgisi	57
2.1.8.1. Deneklerin Türkçe ve Bulgarca Bilgisi.....	58
2.1.8.2. Deneklerin Türkçe Bilgi Seviyesi	58
2.1.8.3. Deneklerin Türkçe Bilgisinin Kaynakları	59
2.1.8.4. Deneklerin Bulgarca Dil Seviyesi	60
2.1.8.5. Bulgarca Dil Seviyesinin Cinsiyete Göre Dağılımı	61
2.1.8.6. Bulgarca Bilgisinin Eğitim Değişkenine Göre Dağılımı.....	62
3. KIRCAALİ-HASKÖY'DE ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK BULGULAR VE YORUMLAR.....	64
3.1. Haskova-Kırcaali Alevilerinin Kendilerini Tanımlama Biçimleri ve Dini Durumları	64
3.1.1. Etnik ve Dinî Kimlik Tercihleri	67
3.1.1.1. Haskova-Kırcaali Alevilerinin Kendilerini Tanımlama Biçimleri	68
3.1.1.2. Din Eğitimi	74
3.1.2. Haskova-Kırcaali Alevi-Bektaşilerinin Problemleri	81

3.1.2.1. Haskova-Kırcaali Alevilerinin Dinî Problemleri	81
3.1.2.2. Haskova-Kırcaali Alevi-Bektaşilerinin Sosyal Alandaki Sorunları.....	83
3.1.3. Baskı ve Göçe Zorlama	87
3.1.3.1. Bulgaristan'da Etnik Tolerans Model Siyasetine Bağlılık Durumu	89
3.1.3.2. Nüfus Kütüklerinde Hıristiyan İsmi Yazılması	91
3.1.4. Siyasal veya Yönetim Alanlarındaki Sorunları	92
3.1.5. Alevi Türklerin Bulgarlarla Evlilik veya Nişanlılık Durumu	94
3.1.6. Alevi Kimliğini Saklama	95
3.1.7. Sosyal İlişkiler	95
3.1.7.1. Türkiye'deki Yakınlarla İlişki Düzeyi.....	96
3.1.7.2. Komşuluk İlişkileri	97
3.1.7.3. Sosyal İlişkiler Bağlamında Evliliklerde Dinî Tercihleri Önemseme Durumu.....	100
3.1.8. Yaşamak İçin Tercih Edilen Ülkeler	103
3.1.9. Sünnî Bir İmamın Arkasında Namaz Kılma Durumu.....	107
3.1.10. Alevilerin Sünnî Türkler Hakkındaki Düşünce veya Yargısı	108
3.1.11. Sünnîlerin, Aleviler Hakkındaki Düşünce veya Yargısı	108
3.1.12. Bulgaristan Sünnîleri ve Bulgaristan Alevileri Arasındaki İlişkiler	109
3.1.13. Toplu İbadet İçin Tercih Edilen Mabed.....	111
3.1.14. Arkadaşlarınızı Seçerken Aşağıdaki Özellikler Sizin İçin Ne Derece Önemlidir?	112
3.1.15. Alevilerin Bulgarlarla Akrabalık veya Evlilik İlişkisi	114
3.1.16. Alevilerin Sünnî Bir Türk ile Evli veya Nişanlı Olma Durumu.....	115
3.1.17. Alevilerin Hıristiyanlaşması Sorunu	116
3.1.17.1. Alevilerin Eskiye Göre Daha Fazla Hıristiyanlaşması.....	116
3.1.17.2. Alevilerin Eskiye Göre Daha Hızlı Hıristiyanlaşması	117
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	125
TABLolar LİSTESİ	132
ŞEKİLLER LİSTESİ	135
ÖZGEÇMİŞ	136

TEZ ONAY SAYFASI

Ayşenur CANBAZ tarafından hazırlanan “GÜNEY BULGARİSTAN’DA ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK (KIRCAALİ-HASKÖY ÖRNEĞİ)” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Ayhan IŞIK

Tez Danışmanı, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 24/06/2022

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ (İÜ)

Üye : Doç. Dr. Ayhan IŞIK (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza AKGÜN (KBÜ)

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans Tezi derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Ayşenur CANBAZ

İmza :

ÖNSÖZ

Araştırmamızın başlığı Güney Bulgaristan’da Alevilik-Bektaşilik (Kırcaali-Hasköy Örneği)’tir. Çalışmamızın amacı Güney Bulgaristan’da yer alan Kırcaali ve Hasköy merkezi ile bu yerleşim yerlerinde yaşayan Alevi-Bektaşilerin dinî eğilimini tespittir. Biz yüksek lisans tezi olarak Bulgaristan’daki Alevilerle ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmalardan farklı bir metot seçtik. Bir anket uygulamasına dayalı olan tezimizin evrenini Güney Bulgaristan bölgesinde yer alan Kırcaali ve Hasköy şehirleri olarak belirledik. Bu bölgeyi evren olarak seçmemizin nedeni bölgede çok fazla Türk’ün yaşaması, dinî eğilim bakımından bölgede yaşayan Türklerin büyük bir oranda Alevi-Bektaşi inancıya sahip olmasıdır. Diğer bir sebep ise bu bölgede daha önce Alevi-Bektaşi inancını ele alan bir alan araştırması yapılmamış olmasıdır. Geçmişte ve günümüzde Türkiye ile Bulgaristan arasında köprü olan bu bölgede yapmış olduğumuz araştırmamız iki ülke arasındaki bağları kuvvetlendirmek adına büyük önem taşımaktadır.

Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genelden özele bir metot izleyerek Alevi-Bektaşi inancının kavramsal çerçevesini çizdik. Daha sonra ise Balkanlar’ın tarihi, Güney Bulgaristan’da Alevi-Bektaşi inancının nasıl ortaya çıktığı, Güney Bulgaristan’daki Alevi-Bektaşi inancıya sahip bireylerin nüfusu, sosyal ve kültürel hayatı, dinî idari yapısı ele alınmıştır. İkinci bölümde ankete katılan bireylere betimsel istatistikleri sağlayacak 11 soru sorulmuştur. Bu gruptaki sorularla deneklerin “cinsiyet, yaş, doğum yeri, öğrenim durumu, aylık geliri, medeni hali, mesleği, bildiği diller, Türkçe düzeyi, Türkçe öğrenme kaynakları ve Bulgarca düzeyi” tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Hasköy ve Kırcaali’de Alevilik ile ilgili sorulardan elde edilen bilgiler yer almaktadır. Deneklerin tercihlerinin ve verdikleri bilgilerin SPSS ortamında tablo haline getirilerek frekans ve yüzde oranları elde edilmiştir. Bazen de çapraz tablolar yapmak suretiyle dağılım ve eğilimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle elde edilen bulgular yorumlanmak suretiyle ankete katılanların eğilimleri, tercihleri ve bunların nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmam ve yüksek lisans öğrenimim süresince her zaman tecrübelerini,engin bilgilerini ve manevi desteğini esirgemeyen çok kıymetli danışmanım Doç. Dr. Ayhan

IŞIK'a teşekkürü bir borç bilirim. Tezin oluşum aşamasında fikir ve görüşlerinden faydalandığım bölümümüzün saygıdeğer hocaları Doç. Dr. Mustafa Selim YILMAZ, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIZ ve Dr. Öğr. Üyesi Ali Rıza AKGÜN'e ayrı ayrı teşekkür ederim. Tezimin tüm sürecinde yardımlarını eksik etmeyen değerli hocam Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ' a, anketlerin dağıtılması ve uygulanması sürecinde yanımda olan, Bulgaristan'da birçok kişiyle bağlantı kurabilmemi sağlayan hocam Dr. Öğretim Üyesi Şaban Ali AHMED'e, Kırcaali ve Hasköy'de Alevi-Bektaşî inancının nasıl yaşandığına ve uygulandığına dair verdiği kıymetli bilgiler için Güney Bulgaristan Alevi-Bektaşî Cem Derneği Başkanı Mustafa Ali MUSTAFA'ya en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. Ayrıca Kırcaali ve Hasköy'de yaptığımız anket çalışmasına katılmaya gönüllü olan tüm herkese de teker teker şükranlarımı sunuyorum. Beni emekleriyle ve sevgileriyle bu günlere getiren, desteklerini ve bana olan güvenlerini her daim yanımda hissettiren Canım Annem Muhterem KELEŞOĞLU'na, Canım Babam Ramazan KELEŞOĞLU'na ve Sevgili Kardeşim Mehmet KELEŞOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak, hayatımın her anında olduğu gibi bu süreçte de desteğini, fedakarlığını, sevgisini ve bana olan inancını en derinden hissettiren çok değerli eşim Murat CANBAZ'a ve hayatıma anlam katan canım oğlum Mehmet Talha CANBAZ'a sonsuz teşekkür ederim.

ÖZ

Araştırmamız Güney Bulgaristan’da yer alan Haskova ve Kırcaali merkezi ile bu yerleşim yerlerinde yaşayan Alevilerin dinî eğilimini konu edinmektedir. Araştırmamızın amacına uygunluğu sebebiyle bilimsel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmaya Güney Bulgaristan bölgesine bağlı Kırcaali ve Hasköy’de yaşayan Alevi-Bektaşî inanişâ sahip olan, gönüllü 201 kişi katılmıştır. Katılımcılara 40 soru sorarak uyguladığımız anketlerde ilk olarak betimsel tanımlayıcı sorulara yer verilmiştir. Betimsel tanımlayıcı sorularla deneklerin “cinsiyet, yaş, doğum yeri, öğrenim durumu, aylık geliri, medeni hali, mesleği, bildiği diller, Türkçe düzeyi, Türkçe öğrenme kaynakları ve Bulgarca düzeyi” gibi durumları tespit edilmiştir. Anketin ikinci kısmında ise Hasköy ve Kırcaali’de Alevilik ile ilgili sorulardan elde edilen bilgiler yer almaktadır. Deneklerin tercihlerinin ve verdiği bilgilerin SPSS ortamında tablo haline getirerek frekans ve yüzde oranları elde edilmiştir. Bazen de çapraz tablolar yapmak suretiyle dağılım ve eğilimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle elde edilen bulgular yorumlanmak suretiyle ankete katılanların eğilimleri, tercihleri ve bunların nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma bulguları göze alındığında Güney Bulgaristan’da yaşayan Alevilerin günümüzde de etnik kimliklerini koruduklarını, inançlarını yaşamaya devam ettiklerini, Bulgaristan devletiyle ve Bulgaristan’da yaşayan farklı dinî gruplarla uyum içerisinde oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din; Alevilik; Bektaşîlik; Bulgaristan; Kırcaali; Hasköy

ABSTRACT

Main subject of this thesis is inclination of Alevism in Haskovo and Kardzali cities which is in South Bulgaria. We chose survey method which is one of the scientific questionnaire method because of ability. 201 Alewi and Bektashi member who are leaving in South Bulgaria, Kardzali and Haskovo are join this survey. Total questions were 40 and we started with descriptive questions. In these descriptive questions, we tried to describe “member’s sex, age, birth place , education , monthly salary , marital status , job , languages knowledge , Turkish language level , where to learn Turkish and Bulgarian language level “. Second part of survey include questions about Alevism which in Haskovo and Kardzali. After create a table on SPSS software with members chose and supplied information, we had frequency and percentance. We sometimes tried to define distribution and inclination with crosstab. So after these findings exposition, we tried to reach member’s inclinations and member’s choices and its reason. According to thesis results, Alewi people who are leaving in South Bulgaria are still protect their ethnic identity, continue to their religious life, cohesion with Bulgarian state and another religion people in Bulgaria.

Keywords: Religion; Alevism; Bektashism; Bulgaria; Kardzhali; Haskovo

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Güney Bulgaristan'da Alevilik-Bektaşılık (Kırcaali-Hasköy Örneği)
Tezin Yazarı	Ayşenur CANBAZ
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Ayhan IŞIK
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	24/06/2022
Tezin Alanı	Temel İslam Bilimleri
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	136
Anahtar Kelimeler	Din, Alevilik, Bektaşılık, Bulgaristan, Kırcaali, Hasköy

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Alevism-Bektashism in the Southern Bulgaria (Kardzhali-Haskovo Examples)
Author of the Thesis	Ayşenur CANBAZ
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Ayhan IŞIK
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	24/06/2022
Field of the Thesis	Religion
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	136
Keywords	Religion, Alevism, Bektashism, Bulgaria, Kardzhali, Haskovo

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı Müellif
A.Ş.	: Anonim Şirketi
bk.	: Bakınız
bs.	: Basım
b.y.	: Basım Yeri Yok
C	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
Ens.	: Enstitüsü
Erişim	: Erişim Tarihi
Fak.	: Fakültesi
haz.	: Hazırlayan
H	: Hicrî
Hız.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırmamız
Ktp.	: Kütüphanesi
M	: Milâdî
mlf.	: Müellif, Yazar
md.	: Madde
nşr.	: Neşreden
öl.	: Ölüm Tarihi
S	: Sayı
s.	: Sayfa

TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik Eden
ts.	: Tarihsiz
Ü	: Üniversite, Üniversitesi
vb.	: ve benzerleri
vd.	: ve devamı
vd.	: ve diğerleri
y.y.	: Yayımcı Yok
Yay.	: Yayınlar

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmamızın konusu Güney Bulgaristan bölgesi sınırlarında yer alan Haskova ve Kırcaali merkezi ile bu yerleşim yerlerinde yaşayan Alevi-Bektaşilerin dinî eğilimlerini tespit etmektir. Ne geçmişte ne de günümüzde Güney Bulgaristan'da Alevi-Bektaşi inancını konu edinen bir saha araştırması yapılmamıştır. Bu bölgenin Türkiye ve Bulgaristan ülkeleri arasında kilit bir noktada bulunması, nüfusunun büyük bir bölümünün Türk olması ve bu nüfusun yüksek bir oranının Alevi-Bektaşi inancıya sahip olması nedeniyle bu bölge çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırmamızda Güney Bulgaristan bölgesinde yaşayan Alevi-Bektaşilerin etnik kimliği, sosyal ve kültürel hayatı, eğitim durumu, ekonomik durumu, Bulgaristan devleti ile olan siyasî ve sosyal ilişkileri ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmamızın amacı Güney Bulgaristan bölgesinin Kırcaali ve Haskovo şehirlerinde yaşayan Alevi-Bektaşilerin inançsal eğilimini tespit etmektir. Araştırmamızın alan olarak yer verdiğimiz Balkanlar bölgesi ve özelinde Bulgaristan ülkesi Türk-Müslüman tarihi açısından geçmişte ve günümüzde çok önemli bir yere sahiptir. Osmanlı devletinin asırlar boyunca hüküm sürdüğü, en büyük Türk azınlığa sahip olan bu topraklar Türkiye ile Bulgaristan devleti arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Bu durum bize bu bölgede bir alan araştırması yapmanın gerekliliğini göstermektedir. Evliya Çelebi, Türker Acaroğlu, İlyas Üzüm, Mehmet Dalkılıç, Ayşe Kayapınar, Şaban Ali Ahmed, Lybomir Mıkov, Machiel Kiel, F.W.Hasluck, Aleksandre Popovic ve İrene Melikoff gibi birçok isim bu bölgede çeşitli alan araştırmaları yapmıştır. Ancak yapılan bu çalışmalar Kırcaali ve Hasköy şehirleri özelinde yapılmış ankete dayalı bir alan araştırması değildir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmamızda literatür tarama, gözlem ve anket yöntemlerinden yararlanılmıştır. Ancak çalışmanın genelinde niteliksel (qualitative) araştırma yöntemlerinden anket yöntemi tercih edilmiştir. Anketler Kırcaali ve Hasköy'de ikamet eden Alevi-Bektaşi inancıya sahip gönüllü üç yüz katılımcıya kırk soru sorularak

uygulanmıştır. Bu soruların kimi çoktan seçmeli kimisi ise açık uçlu şekilde hazırlanmıştır. Katılımcılardan soruları boşluk bırakmaksızın ve objektif bir biçimde cevaplandırmaları, çoktan seçmeli olmayan sorularda kullanılan sözcük veya cümleleri açık ve net ifade etmeleri beklenmiştir. Tüm ısrarlara rağmen üç yüz denekten yalnızca iki yüz bir kişi anketleri tam bir şekilde cevaplandırmıştır. Eksik doldurulan anketler değerlendirmeye alınmamıştır. Araştırmanın analiz ve sonuçları “SPSS” programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy’de yaşayan Alevi-Bektaşilerin dinî eğilimi nedir?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy’de yaşayan Alevi-Bektaşilerin inançlarını yaşayabilme özgürlüğü ne kadardır?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy’de yaşayan Alevi-Bektaşilerin ibadetlerini nerede uygulamaktadırlar?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy’de yaşayan Alevi-Bektaşilerin eğitim düzeyi nedir?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy’de yaşayan Alevi-Bektaşiler eğitimlerini hangi kurum ve kişilerden almaktadırlar?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy’de yaşayan Alevi-Bektaşiler etnik kimliklerini koruyabiliyor mu?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy’de yaşayan Alevi-Bektaşiler Türkçe eğitim alabiliyor mu?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy’de yaşayan Alevi-Bektaşiler azınlık olmaları nedeniyle siyasî ve sosyal manada zorluk yaşıyor mu?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy’de yaşayan Alevi-Bektaşilerin aynı bölgede yaşayan Hıristiyan, Sünnî ve diğer inançlara sahip bireylerle ilişkisi nasıldır?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy'de yaşayan Alevi-Bektaşiler ekonomik anlamda zorluk yaşıyor mu?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy'de yaşayan Alevi-Bektaşilerin Türkiye'de yaşama arzusu var mıdır?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy'de yaşayan Alevi-Bektaşiler Türkiye'de yaşama arzusu ne ölçüdedir?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy'de yaşayan Alevi-Bektaşilerin Türkiye ile canlı bir ilişkisi var mı?

Güney Bulgaristan bölgesinde Kırcaali ve Hasköy'de yaşayan Alevi-Bektaşilerin hayat memnuniyet oranı nedir?

EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmada evren olarak Güney Bulgaristan bölgesi seçilmiştir. Bu bölgenin seçilmesinin nedeni Bulgaristan'ın Avrupa'daki en büyük yerli azınlığa sahip ülke olması ve Bulgaristan'da yaşayan Türk ve Müslümanların Türkiye ile köklü bir bağa sahip olmasıdır.

Araştırmamızın evrenini Kırcaali ve Hasköy şehirlerinde yaşayan Alevi-Bektaşiler bireyler oluşturmaktadır. Bu nedenle araştırmada Sünnî inançsal eğilime sahip kişilere yer verilmemiş, böyle bir inanca sahip olduğu anketlerde ortaya çıksa dahi araştırmanın amacı ve konusu açısından çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırmamızın örneklemini ise Güney Bulgaristan bölgesinin Kırcaali ve Hasköy şehirlerinde yaşayan Alevi-Bektaşiler inancına sahip 201 denek oluşturmaktadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırmamızın gerçekleştirilmesi için öncelikle Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler ve Beşerî Araştırmaları Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır. Araştırmanın Kırcaali ve Hasköy özelinde ilk kez yapılan bir saha araştırması olması hem kaynak açısından hem de saha bağlantıları açısından birçok güçlük yaşatmıştır. Tez çalışmasını yürüten kişinin Türkiye'de ikamet etmesine karşın araştırmanın konusu gereği yurt

dışında bir ülkede uygulanıyor olması araştırmacıyı hem madden hem manen etkilemiştir.

Araştırma ilk aşamada kaynak taraması ve anket sorularının hazırlanmasıyla başlamıştır. Alevilik-Bektaşilik konusunda birçok çalışma ve eser olmasının yanı sıra Bulgaristan'da Alevilik-Bektaşilik üzerine yapılan çalışmaların sınırlılığı kaynak açısından zaman zaman araştırmacıyı zorlamıştır. Anket yönteminin yanı sıra inancın yaşanan bir olgu olması nedeniyle bölgedeki kişilerle ve Güney Bulgaristan Alevi-Bektaşi cem derneği başkanı ile görüşmeler yapılmıştır. Anketlerin hazırlanması noktasında bir ölçeğe ihtiyaç duyulmuş ancak Türkiye'de yapılan akademik çalışmalarda bu araştırmada kullanabilecek bir ölçeğin var olmaması nedeniyle anket soruları Amerikan ölçek üzerinden hazırlanmıştır. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin tamamının Türkçe bilmemesi nedeniyle anket soruları hem Türkçe hem Bulgarca dillerinde hazırlanmıştır.

Anketlerin dağıtılması ve cevaplandırılması aşamasında anketleri dağıtabilecek kurumlar ve gönüllü katılımcıların çekimser olması da çalışmanın sürecini uzatmıştır. Zira Aleviler kapalı bir toplum olma özelliği göstermesi sebebiyle diğer zümrelere karşı çekimser bir tutum sergileyebilmektedirler. Bu sebeple anketlerin dağıtımı için birçok Alevi-Bektaşi çevreye (Dedelere) ve Bulgarca bilen Türk kişilere zor da olsa ulaşılmıştır. Deneklere soruları cevaplandırırken dikkat edilmesi gereken önemli noktalar hatırlatılmış, fakat yine de kimi sorulara eksik cevaplar verilmiştir. Örneğin 300 deneğe anket dağıtılmış ancak bunlardan sadece 201 denek soruları tam olarak cevaplandırılmıştır. Kalan 99 deneğin anketi değerlendirmeye alınmamıştır. Anketlerin toplanmasında iki şehir arasındaki mesafe nedeniyle zorluk yaşanmıştır. Tüm bu uğraşlar ve güçlüklerle rağmen çalışma 201 gönüllü deneğe uygulanmıştır.

1. GÜNEY BULGARİSTAN'DA ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK

1.1. Kavramsal Çerçeve

Alevilik, Kızılbaşlık, Bektaşilik kavramları tarih boyunca kimi zaman birbirleriyle ilişkilendirilmiş kimi zamansa eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla bu kavramlar gerek sosyal gerek siyasî gerekse mezhepsel açıdan doğru ifade edilmesi ve doğru anlaşılması gereken kavramlardır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu kavramlar her ne kadar eş anlamlı kullanılsa da köken ve içerik açısından bu kavramlar birbirlerinden farklıdır.¹

Anadolu tarihinde XIII. yüzyıldaki Babaî hareketinin ve sonrasında XVI. yüzyılda Safevî devletinin kuruluşunun etkisiyle gelişen siyasi olaylar neticesinde Kızılbaş (Alevi)-Bektaşî kavramının yavaş yavaş ayrıştığı görülmektedir.² Bu ayrımla birlikte tekkeye bağlı olan, az çok örgütlenen kesimler Bektaşî, kırsalda ikamet eden ve dinî yaşantılarını batini bir biçimde sürdürenler ise Kızılbaş (Alevi) olarak isimlendirilmiştir. Zamanla bu kavramlar daha da netleşmiştir.

1.1.1. Kızılbaşlık

“Kızılbaş” kavramı Aleviliği ifade eden en eski kavramlardan biridir. Pek çok şekilde tanımlanan bu kavram aslında Anadolu Aleviliğine verilen isimlerden birisidir.³ Örneğin Esat Korkmaz, Kızılbaşlık kavramını ansiklopedik olarak şu şekilde tanımlamaktadır: “Ne zaman ve kim tarafından kurulduğu tam olarak bilinmeyen, göçer ve yarı-göçerlerin merkezi otoriteye karşı siyasal isteklerini de öne alarak başkaldırdığı, mistik açıdan “On İki İmam” ve “Kerbela” tapımı, etik açıdan adam’a muhabbet (insanı sevmek), dem’e muhabbet (mürşidin öğretme gücünü sevmek), nura muhabbet (aydınlığı sevmek) ilkeleri üzerine yapılan Alevilik koludur.”⁴

¹ Vecihi Timuroğlu, *Alevilik, Bektaşilik, Şîilik, Kızılbaşlık* (Ankara: Öztepe Matbaacılık Ltd. Şti, 2004), 9.

² Ahmet Yaşar Ocak, “Alevi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989), 2/369; Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam* (İstanbul: İletişim, 2018), 52.

³ Ethem Ruhi Fırlı, *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik* (Ankara: Selçuk Yayınları, 1990), 9.

⁴ Esat Korkmaz, *Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2005), 414.

X. yüzyıl itibariyle çeşitli zamanlarda Türkmenler tarafından kullanılmaya başlanan Kızılbaş kavramının kökeni ile ilgili bilgiler Türk tarihi, İslam tarihi ve Şii kaynaklara göre farklı birçok rivayete dayanmaktadır.⁵ Türk tarihindeki verilere göre, Kırgızistan'daki içkilik oymakları ve Afganistan'daki Şii halkın bir bölümü kendilerini Kızılbaş olarak adlandırmıştır.⁶ Alevi gelenekte ise bu isimlendirme sahabe dönemi ve dört halife dönemine kadar indirgenmiştir. Dört halife döneminde Uhud savaşında yanında Hz. Ali ve Hz. Hamza'nın bulunduğu bir sırada Ebu Ducâne isimli bir sahabenin çukura düşen Peygamberimizi kırmızı sarıği ile kurtarması ve ona bu savaştan sonra Kızılbaş denmesi,⁷ Hz. Ali'nin Hayber kalesinin fethedilmesi esnasında başına kırmızı sarık takması, Sıffin savaşında Hz. Ali'nin ordusunun Muaviye'nin askerlerinden ayırıt edilmesi için kırmızı sarık sarınması Kızılbaş isminin kullanımında referans gösterilmiştir.⁸ Kızılbaş kavramının ilk defa tam olarak ne zaman kullanıldığı bilinmese de XV. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Safevî devletinin kurulmasıyla birlikte dinî ve sosyal manada kullanıldığı görülmektedir.⁹ Şii kaynaklara göre ise aynı zamanda Safevî hükümdarı Şah İsmail'in de babası olan Şeyh Haydar zamanında kullanıldığı belirtilmektedir. Onun kendi taraftarlarına 12 dilimli tâc-ı Haydârî denilen kızıl bir başlık (börk) taktığı rivayet edilmektedir.¹⁰ Yaygın görüşe göre bir Şaman geleneği olan kırmızı börk takılması İslamiyet'ten sonra da bir kültür olarak varlığını devam ettirmiştir.¹¹ Zamanla Sünnî inancıya sahip olanlar bu başlığı kullanmayı terk etmiştir. Bu geleneği devam ettirenler "Kızılbaş" olarak anılmıştır.

Tüm bu farklı tanımlamalar ışığında şunu söyleyebiliriz ki Türklerin kırmızı rengi sevdiği ve kullandığı tarihi bir gerçektir.¹² Ancak siyasî ve sosyal nedenlerden dolayı özellikle Safevî devleti sonrası Kızılbaş ismine olumsuz manalar yüklenmesi sebebiyle bu isim terk edilerek yerine Alevi ismi tercih edilmiştir.¹³

⁵ Harun Yıldız, *Anadolu Aleviliği Amasya Yöresi Bağlamında bir İnceleme* (Ankara: Ankara Okulu, 2014), 21.

⁶ İlyas Üzüm, "Kızılbaş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2002), 25/547.

⁷ Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, 12.

⁸ Üzüm, "Kızılbaş", 25/547.

⁹ Üzüm, "Kızılbaş", 25/547.

¹⁰ Timuroğlu, *Alevilik, Bektaşilik*, 10; bk. Korkmaz, *Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, 414; bk. Ali Yaman, *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi* (İstanbul: Nokta Kitap, 2007), 91.

¹¹ Yıldız, *Anadolu Aleviliği*, 22.

¹² Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, 12.

¹³ Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik*, 13.

1.1.2. Bektaşilik

Bektaşilik, XIII. yüzyılda Kalenderîlik içinde teşekkül etmeye başlayıp, XV. yüzyılın sonlarında Hacı Bektâş-ı Velî'nin an'aneleri etrafında gelişen bir tarikattır.¹⁴ Bu tarikat öncelikle Anadolu'da daha sonra ise Balkanlar'da yayılmıştır.¹⁵

J.K Birge *The Bektashi Order of Dervish* isimli eserinde Bektaşiliğin tarihini üç ana süreçte değerlendirmektedir. Ancak biz bu tarikatı tarihi gelişim süreci açısından iki temel evrede ele alacağız. XIII. yüzyılda Babaî İsyanı ile kendisini özellikle Kalenderîlik hareketi altında temellendiren teşekkül evresi ve XVI. yüzyıldan günümüze kadar devam eden kurulma, gelişme evresi. XVI. yüzyıl sonrasında Bektaşilik aslında bugün de bildiğimiz son şekline bürünmüştür.¹⁶

Bektaşi inancının ilk olarak ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktığına bakacak olursak Hoca Ahmet Yesevî tarafından temellerinin atıldığını söyleyebiliriz. Kimi araştırmacılara göre Hacı Bektaş-ı Velî Hoca Ahmet Yesevî'nin öğrencisi olarak bilirse de Melikoff'a göre Hoca Ahmet Yesevî'nin Hacı Bektaş-ı Velî'den bir asır önce doğduğu düşünüldüğünde bu imkansızdır.¹⁷

Bektaşiliğin teşekkül sürecinde meydana gelen Babaîler isyanı Bektaşiliğin teşekkülü açısından çok önemli bir yer teşkil etmektedir. XIII. yüzyılda meydana gelen bu isyan içerisinde birçok farklı tarikattan insanların birtakım sosyal ve ekonomik kaygılarla bu hareket içerisinde yer aldığı görülmektedir. Haydarî, Vefaî, Kalenderî ve Yesevî dervişlerinin katıldığı bu isyan mensuplarından özellikle Kalenderî ve Haydarî dervişler zamanla Rum Abdalları olarak anılmaya başlandı.¹⁸ XIV. yüzyılda ortaya çıkan Rum abdallarının ortak özelliği ise kendilerini Baba İlyas'ın müridi olarak tanımlamaları, ayrıca Hacı Bektaş kültünü yansıtmalarıydı. Hacı Bektaşi Velî'nin zaviyesinde yetişen ve faaliyetlerine bu zaviyede devam eden Abdal Musa'nın fetih faaliyetleri ve bu faaliyetleri esnasında Hacı Bektaş kültünü Anadolu ve Balkanların

¹⁴ Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992), 5/373.

¹⁵ Lyubomir Mikov, *Bulgaristan'da Alevi-Bektaşi Kültürü*, çev. Orhan Salih (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008), 9.

¹⁶ Ocak, *Türkler*, 54.

¹⁷ Irene Melikoff, "Alevi-Bektaşiliğin Tarihi Kökenleri Bektaşi-Kızılbaş (Alevi) Bölünmesi ve Neticeleri", *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiyede Aleviler Bektaşiler Nusayriler*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999), 18.

¹⁸ Ocak, Bektaşilik, 5/373.

birçok yerine taşınması sebebiyle Rum Abdalları da bu kültün yayılmasına öncülük etmiştir.¹⁹ Böylece Bektaşiliğin yayılması hızlanmıştır. Şunu söyleyebiliriz ki tarihte Rum Abdalları dediğimiz Haydarî ve Kalenderî dervişleri bugün Bektaşî olarak adlandırdığımız gruptan başkası değildi.

Bektaşiliğin ikinci evresinin başrolü ise Balım Sultandır. Bektaşilik 16. yüzyılın başlarına kadar Sünnî bir çizgide ilerlerken Balım Sultan'la birlikte Şiiliğe daha yakın bir nitelik kazanmıştır. Balım Sultan Osmanlı devleti döneminde II. Beyazıt tarafından Hacı Bektaş-ı Veli'nin zaviyesine getirilmiş ve böylece devletin ilk olarak tanıdığı gayri Sünnî tarikat olmuştur.²⁰ Balım Sultan'ın bu zaviyenin başına geçmesi ile birlikte Bektaşilik net bir biçimde Kalenderîlik'ten ayrılmış ve günümüzdeki şekline kavuşmuştur. Bektaşilik tarikatı Balım Sultan'dan sonra "Çelebi" veya "Sofıyan", "Babagân" veya "Babai" olmak üzere iki ana kola ayrılmıştır. Bu kolların her ikisi de birkaç noktada görüş ayrılığına sahip olmakla beraber en nihayetinde Hacı Bektaş-ı Veli'ye bağlı kalmışlardır.²¹ İki kol arasındaki fark şudur ki, Çelebiler'e göre Hacı Bektaş-ı Veli'nin çocuğu olmuş ve Bektaşiler bu soydan gelmiştir dolayısıyla onlar Hacı Bektaş'ın bel evladı olduğunu öne sürmektedirler. Babagân kolu ise Hacı Bektaş-ı Veli'nin bir çocuğunun olmadığını savunarak Bektaşiliğin yol üzerinden devam ettiğini ve yol evladı olduklarını iddia etmektedirler.²²

Çalışmamız için önem arz eden asıl husus şudur ki bugün hala Bulgaristan'da kendilerini bu iki koldan birisiyle niteleyen kesimler vardır. Bölgede yaptığımız görüşmeler sonucunda Güney Bulgaristan'da kendini Babagân ya da Babai, Çelebi ya da Sofıyan olarak isimlendiren gruplar arasında ince farklılıklar olsa da temelde hepsinin aynı köke bağlı olduğunu gözlemlemekteyiz.²³

1.1.3. Alevilik

Alevilik İslam fikir tarihinde araştırılan en karmaşık ve tarifi en zor kavramlardan biridir. Bu nedenle Aleviliği tanımlamadan önce şunu söyleyebiliriz ki,

¹⁹ Ocak, Bektaşilik, 5/373.

²⁰ Ocak, Bektaşilik, 5/374.

²¹ Mıkov, *Alevi-Bektaşî Kültürü*, 10-11.

²² Yaman, *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*, 108-109.

²³ Güney Bulgaristan Bölgesi Alevi-Bektaşî Cem Derneği Başkanı Mustafa Ali Mustafa

Alevilik kavramının genel net bir tanımı yoktur. Bu durum Aleviliğin sistematik bir teolojik yapısı olmaması, bu alanla ilgili tanınmış ve öne çıkan medyatik kişilerin yeteri kadar iyi bir bilgi birikimine sahip olmaması ve bu kişilerin konu hakkında objektif olamaması,²⁴ bu alanda yapılan çalışmaların azlığı gibi birçok farklı nedene dayanmaktadır. Alevilik mezhepler tarihi, tarih, sosyoloji gibi bilim dalları tarafından farklı tanımlanmıştır. Ancak bir kavramı tanımlamaya başlamanın en iyi yollarından biri onu etimolojik olarak tanımlamaktır. Biz de tanımlamaya bu şekilde başlayacağız.

Lügatte “Ali’ye mensup” anlamına gelen Alevi kavramının çoğul hali Aleviyye ve Aleviyyûn’dur. İslâm kültür tarihinde Hz. Ali soyundan gelenler manasında, ayrıca siyasî, tasavvufî ve itikadî anlamda kullanılmıştır.²⁵ İslam tarihi ve tasavvuf edebiyatında ise “Ali’yi sevmek, saymak ve her konuda ona bağlılık göstermek” demektir. Lügat anlamı dışında Hz. Ali ve onun sevgisini öne çıkarması sebebiyle Şia ile eş anlamlı olarak da kullanılmıştır.²⁶

Araştırmacılara göre Alevilik lügat manasıyla İslam tarihinde ilk kez siyasî hadiseler neticesinde kullanılmıştır.²⁷ Özellikle Hz. Osman’ın vefatından sonra hilafetle ilgili anlaşmazlıklarda Hz. Ali’nin tarafını tutanlara el-Aleviyye, şîatü Ali (Ali taraftarı) denmiştir. Bunun karşısında yer alan gruplar ise el-Ömeriyye, el-Osmâniyye gibi isimlerle anılmıştır. Emevîler döneminde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in soyundan gelenlere şerif, seyyid, emir denildiği gibi Alevi de denmiştir.²⁸ Tasavvufta ise Kâdiriyye ve Rıfâiyye gibi soy silsilesini Hz. Ali’ye dayandıran bazı tarikatlere “Alevi tarikatler” denmiştir.²⁹

Tarihte Alevilik kavramı yerine râfîzîlik, Kızılbaşlık, Bektaşılık, tahtacılar gibi birçok farklı kavram kullanılmıştır.³⁰ Örneğin bugün Teke bölgesindeki Aleviler tahtacı olarak bilinmektedir.³¹ Anadolu’da “tavşan yemezler”, Maku’da “Karakoyunlular”, Urumiye’de “Abdalbeyliler”, Tebriz’de “Göranlar”, Hz. Ali’yi ilah kabul etmelerinden

²⁴ Yıldız, *Anadolu Aleviliği*, 21.

²⁵ Ocak, “Alevi”, 2/368-369.

²⁶ Fırlalı, *Türkiye’de Alevilik-Bektaşılık*, 7.

²⁷ Ocak, “Alevi”, 2/369.

²⁸ Şabanali Ahmed, *Bulgaristan’da Alevilik (Yablanovo Örneği)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012), 12.

²⁹ Ocak, “Alevi”, 2/369.

³⁰ Yıldız, *Anadolu Aleviliği*, 13.

³¹ Fırlalı, *Türkiye’de Alevilik-Bektaşılık*, 13.

dolayı İran’da “*Gulâiler*” (işçi çığırından çıkaranlar), Karadağ’da Şamdan geldikleri düşüncesiyle “*Şamlılar*”, kentli kesimler tarafından “*terazi tutmazlar*” gibi isimlerle farklı tarihi süreçlerde farklı isimlerle adlandırılmışlardır.³²

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki çalışmamıza konu olan Güney Bulgaristan bölgesinde günümüzde hala Alevi, Kızılbaş ve Bektaşî olarak kendisini tanımlayanlar olsa da aralarında net bir tanımsal ayırım kalmamıştır. Bugün Güney Bulgaristan’daki Alevi-Bektaşîler kendilerini Alevi olarak tanımlamaktadırlar. Bölgedeki görüşmelerden edindiğimiz kanaate göre Güney Bulgaristan’da hem etniksel hem de inanç noktasında azınlık olmaları nedeniyle birlik olması açısından Alevilik çatısı altında toplanmışlardır.

1.2. Güney Bulgaristan’da Alevilik ve Bektaşîlik

1.2.1. Balkanların Tarihçesi

Balkan kelimesinin kökeni hakkında çeşitli görüşler bulunmakla beraber çoğunluğa göre kelime Türkçe kökenli olup coğrafi olarak dağlarla çevrili olması sebebiyle “Ormanla örtülü sarp dağ”, “Dağlar silsilesi”, “Sarp, geçit vermez, dağlık arazi” isimlerini almıştır. Osmanlıda bu bölge daha çok Rumeli ismi ile ifade edilmiş, öyle ki Müslüman coğrafyacılar tarafından “Bilâd-ı Rum” veya “Memleketü’r Rum” şeklinde isimlendirilmiştir.³³

Balkanlar içerisinde Arnavutluk, Bulgaristan, Türkiye (Trakya), Romanya ve Yugoslavya gibi ülkelerin bulunduğu, Dinar, Karpatlar, Balkan dağları (Hoemus), Rodoplar isimli dört önemli ana dağ silsilesinin içerisinde yer alan 1.000.000 km²’lik bir alana sahiptir.³⁴

Dağlık coğrafi özelliği sebebiyle farklı kültürlerle yeterince etkileşime girememiş, Balkanların farklı bölgelerinde birçok farklı dil, kültür, inanç gelişmiştir. Bu bölge Batının etkisinden daha uzak kalmıştır. Balkanlarda Slav dilleri, Romence-Ulahça, Rumca, Arnavutça ve Türkçe gibi beş farklı dil grubu ortaya çıkmıştır.³⁵ Ayrıca dil bakımından olduğu gibi inanç bakımından da zengin bir yapıya sahiptir. M.S. 395

³² Timuroğlu, *Alevilik, Bektaşîlik*, 9-10.

³³ Mehmet Dalkılıç vd. *Balkanlarda Dinî Aşırılıklar ve Etnik Barış* (İstanbul: Tasam, 2012), 38.

³⁴ Kemal Karpat, “Balkanlar” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 1992), 5/25.

³⁵ Karpat, “Balkanlar”, 5/27.

yılında Hıristiyanlık dinî Ortodoks ve Katolik olarak iki kısma ayrılmış ve Balkanlar Ortodoks kısımda yer almışlardır.³⁶ Bu nedenle Balkanlarda 55 milyon civarında Ortodoks Hıristiyan yaşamakta ve bölgenin en büyük inanç grubunu oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra bölgede 9 milyon Müslüman, 4-5 milyon civarında Katolik Hıristiyan, yaklaşık 60-80 bin ise Yahudi yaşamaktadır.³⁷

Balkanların tarihini incelediğimizde ise bu bölgeyi M.Ö II-III. Yüzyıllarda Romalıların ele geçirdiğini ve bölgenin 1204 yılına kadar Bizans hâkimiyetinde kaldığını görmekteyiz. Bölgede, 1204-1261 yılları arasında Latinlerin hâkimiyetinden sonra Türklerin gelişine kadar çeşitli feodal hâkimiyetler hüküm sürmüştür.³⁸ Bu süreçte Bulgarlar ve Sırp lar yeni bağımsız devletler kurmuşlardır.³⁹ Balkanlarda Türklerin mevcudiyeti Osmanlı dönemi öncesine kadar dayanırken her anlamda Osmanlı döneminde varlık göstermişlerdir.⁴⁰ Osmanlı devleti bu bölgeye geldiğinde bağımsız yapıda feodal, geleneksel köylü ve Bizanslaştırılmış Hıristiyan bir halkla karşılaşmıştır.⁴¹ 1354 yılında Müslümanlar tarafından başlayan Balkan fetihleri Kanunî dönemine kadar devam etmiş ve Türkler burada yaklaşık 19.yüzyıla (1877-1878) kadar hâkim olmuşlar ve böylece bu bölgede Müslüman nüfus sayısı da artmıştır.⁴² Özellikle 1365 yılında Osmanlı hükümdarı I. Murat'ın Edirne'yi başkent yapması Balkanlar tarihi açısından yeni bir sayfa açmıştır.⁴³ Osmanlının bu bölgeye uzun süre hâkim oluşunun sebebi bu bölgedeki insanların ekonomik olarak sıkıntılı bir yaşam sürerken Osmanlı devleti döneminde refaha ulaşmaları ve aynı zamanda inançlarına hoşgörölü yaklaşmalarıdır. 1877 yılı ile başlayan savaşlar, feodal bağımsızlık ilan etme hadiseleri, 1912-1913 Balkan savaşlarıyla da devam etmiştir. Doğu Trakya hariç her Balkan ülkesi kendi bağımsızlığını ilan etmiş veya bir devletin hâkimiyetine girmiştir. Yalnızca Doğu Trakya Bölgesi Türkiye Cumhuriyeti devletinin toprağı altında kalmıştır. Balkanlar I. Dünya savaşı ve II. Dünya savaşı arasında büyük siyasî bocalama yaşamış ve bir türlü siyasî düzen sağlayamamıştır. İkinci Dünya savaşı sonrasında Slav baskısıyla

³⁶ Dalkılıç vd., *Balkanlarda Dinî Aşırılıklar*, 37.

³⁷ Karpat, "Balkanlar", 5/27.

³⁸ Karpat, "Balkanlar", 5/29.

³⁹ Georges Castellan, *Balkanlar Tarihi (14-20. Yüzyıl)*, çev. Ayşegül Yaraman Başbuğı (İstanbul: Milliyet Gazetesi Yayınları, 1993), 26.

⁴⁰ Dalkılıç vd., *Balkanlarda Dinî Aşırılıklar*, 25.

⁴¹ Castellan, *Balkanlar Tarihi*, 46.

⁴² Karpat, "Balkanlar", 5/29.

⁴³ Castellan, *Balkanlar Tarihi*, 45.

Yunanistan hariç tüm Balkan ülkeleri Marksist rejimi kabul etmek zorunda kalmış, fakat bunu yalnızca ekonomi alanında uygulamışlar, milli kültür ve benliklerine bağlı kalmaya devam etmişlerdir.⁴⁴ Daha sonra Marksist rejim yerini sosyalist rejime bırakmıştır.

Ekonomik açıdan II. Dünya savaşı sonrasında Balkanlar büyük değişime uğramıştır. Eski yıllarda tarımla uğraşan Balkan halkı zamanla şehirlere göç etmiştir. Tarım ürünlerinin kalitesinin düşük olması, üretim maliyetinin yüksek olması ve ülkelerindeki enerji kaynaklarının yetersizliği sebebiyle dışa bağımlı bir hale gelmiştir. Yunanistan ve Türkiye ülkeleri hariç Balkan ülkelerinin içinde bulunduğu Varşova Paktı da Balkan ülkelerini iyice Sovyetlere bağımlı hale getirmiştir.⁴⁵

Balkanlarla ilgili şunu da belirtmeliyiz. Balkanlar geçmişte de günümüzde de önemli konuma sahip bir bölgedir ve bu nedenle tarihte sürekli saldırılara maruz kalmıştır. Bunun sonucunda ise küçük feodal devletlere bölünmekle birlikte farklı dinlerin, dillerin ve kültürlerin bir arada yaşadığı zengin bir coğrafya haline gelmiştir.

1.2.2. Alevi-Bektaşiliğin Oluşum Süreci-Balkanlara Geçişi

Bulgaristan'da Alevi-Bektaşiliğin nasıl yayıldığını öğrenmek için öncelikle genel manada bu inancın nasıl ortaya çıktığını ve tarihi süreçte bu bölgeye nasıl intikal ettiğini anlamamız gerekmektedir.

Balkanlar'a Alevi-Bektaşi inancının yayılışı ve bu inanca mensup kişilerin yerleşmesi temelde iki dönemde olmuştur. Birinci dönem Osmanlı öncesi ikinci dönem ise Osmanlı dönemidir. Biz bu başlık altında her iki dönemde Alevi-Bektaşi inancının Bulgaristan'a yayılış sürecini izah etmekle birlikte Osmanlı dönemi sonrasında da Alevi-Bektaşilerin Bulgaristan'daki durumuna kısaca değineceğiz.

Türkler İslamiyet'le tanışmadan önce Müslüman olan Emevî ve Abbasi devletleriyle karşılaşmışlardı. Türkler Emevî devletinin mevâli (Arap milliyetçiliği) politikası sebebiyle İslamiyet'le yakınlaşma fırsatı bulamamıştır. Türkler 751 yılında Talas savaşında İslam dinî ile tanıştılar ve Abbasi devletinin Türklere olan sıcak tutumu

⁴⁴ Karpat, "Balkanlar", 5/30.

⁴⁵ Karpat, "Balkanlar", 5/32.

sebebiyle Türkler İslam dinini benimsediler. İlk olarak İdil Bulgar Hanlığı İslamiyet'i kabul etmiştir.⁴⁶ Daha sonra ise Karahanlılar devleti de İslam dinini kabul etmiştir. Buradaki asıl önemli husus Karahanlılar devletinde yetişmiş olan Hoca Ahmed Yesevî'nin Türkler üzerinde çok önemli bir etkisi vardır.⁴⁷ İslam'ı kabul eden önemli devletlerden biri de Gaznelilerdir.

X. yüzyılla birlikte İslam dinini kabul eden Türkler arasında temelde iki yaygın İslam anlayışını görmekteyiz. Bunlardan biri Ahmet Yaşar Ocak'ın tabiriyle Sünnî yani kitabî İslam diğeri ise bu anlayıştan biraz daha farklı gayri Sünnî İslam'dır. Sünnî İslam'ı benimseyenler yerleşik bir yapıda olması sebebiyle inançlarını kitabî bir şekilde, sistematik bir teolojiye sahip şekilde benimsemiştir. Gayri Sünnî İslam'ı benimseyenlerde bunun tam aksini görmekteyiz. Daha çok göçebe yaşayan gayri Sünnî İslam toplulukları bu yaşamı sayesinde birçok farklı kültür, inanç ve gelenekle temas etmiş ve zamanla senkretik (bağdaştırmacı) bir yapıya bürünmüştür.⁴⁸ Bu özelliği ile birçok İslam öncesi gelenek ve kültürü içerisinde barındıran geniş bir kitleye sahip olmuştur. Aynı zamanda göçebe yaşayan Türkler bu yaşamlarının bir neticesi olarak inançlarını daha basit daha yalın şekilde yaşamışlardır.⁴⁹ Örneğin namaz gibi ibadetlerde çok düzenli olamamışlar, alkol gibi gelenekselleşmiş yasakları uygulamada ciddi bir tutum sergilememişlerdir. Gayri Sünnî inancıya sahip zümreler, başka bir ifadeyle yaygın İslami anlayıştan uzak olan Türkmenler, çeşitli sosyal ve iktisadi sebeplerle II. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde Baba İlyas liderliğinde Selçuklu merkezi idaresine karşı ayaklanmışlardır (1240).⁵⁰ Babaîler İsyanı denilen bu isyan Baba İlyas ve Baba İshak'ın ölümüyle sonuçlanarak devlet tarafından bastırılmıştır. İsyan her ne kadar bastırılrsa da çok önemli sonuçlara yol açmıştır. Bu isyandan kaçan ve bu isyan nedeniyle mağdur olan zümreler arasında uzun zamanlar sürececek bir birlikteliğe neden olmuştur. Bu durum aynı ideolojiye, aynı kültüre sahip insanları bir araya getirmiştir. İşte bu sonuçlardan biri ve hatta bizim çalışmamız adına en önemlilerinden olan başlangıçta Rafizîler olarak isimlendirilen Kızılbaş ve Bektaşî zümreler Balkanlara göç etmişlerdir. Bugün balkanlarda bulunan Alevi-Bektaşî zümreler kendilerini "Babaî" olarak

⁴⁶ İlyas Üzüm, *Alevilik* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 16.

⁴⁷ Üzüm, *Alevilik*, 17.

⁴⁸ Ocak, *Türkler*, 49.

⁴⁹ Üzüm, *Alevilik*, 22.

⁵⁰ Adil Seyman, *Balkanlar'da Alevilik-Bektaşilik*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi) 2006), 9.

nitelemektedirler.⁵¹ Dolayısıyla geçmişte isyan eden Babai zümre ile bugün Balkanlardaki Alevi- Bektaşî zümre birbirinden farklı değildir. Söz konusu göçebe Türklerin İslam anlayışı genellikle kendinî Yesevîlik, Vefâîlik, Kalenderîlik ve Haydarîlik gibi bazı tasavvufî yapılar içerisinde göstermiştir.⁵² Bu yapılara bağlı olarak günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşler ve hatta Orta Doğu, Anadolu ve Balkanlar'a varan geniş bir yayılım göstermişlerdir.

Osmanlı öncesi dönemde Balkanlar'a Bektaşî inancının yerleşmesinin asıl başrolü Sarı Saltuk'tur.⁵³ Yazıcıoğlu Ali'nin *Oğuznâme* adlı eserinde bildirdiğine göre 660'ta (1261-62) Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus hükümdar olan kardeşine savaşta mağlup olunca İstanbul'a İmparator VIII. Mihail Paleologos'un yanına sığınmıştır. İmparator kendisine Dobruca'da yer gösterince beraberindeki Türkmenler'le birlikte Rumeli'ye geçerek buraya yerleşmiş ve Dobruca'da otuz kırk adet oba nüfuslu Türk grubuna Sarı Saltuk liderlik yapmıştır.⁵⁴ Sarı Saltuk vefat ettiği yıl olan 697'ye kadar birçok ilmi faaliyetler yapmış, tekke ve zaviyeler açmıştır. Vefat ettiğinde bu zaviyelerden biri olan Babadağı zaviyesine gömülmüştür.⁵⁵ Böylece Sarı Saltuk bu bölgede Osmanlı döneminden önce ilk yerleşen ve aynı zamanda Alevi-Bektaşî inancını bölgeye taşıyan ilk kişi olmuştur. Tüm bu verilerden hareketle şunu söylemek mümkündür Babaî isyanı etkileri sebebiyle rafizî adı verilen Kızılbaş- Bektaşî zümreler Osmanlı öncesi dönemde yavaş yavaş Balkanlara göç etmeye başlamıştır.

Osmanlı dönemine gelindiğinde ise ilk fetihler Orhan Bey döneminde başlamış olup I. Murat döneminde hız kazanmış, fethin tamamlanması ise Yıldırım Bayezid döneminde olmuştur (1393).⁵⁶ I. Murat tarafından görevlendirilen Lala Şahin ilk olarak 1363'de Filibe ve Zağra'yı ele geçirmiştir.⁵⁷ 1341 yılında başlayan Osmanlı fetihleri

⁵¹ Ahmet Yaşar Ocak, "Babaîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1991), 4/374.

⁵² Üzüm, *Alevilik*, 23.

⁵³ Mehmet Z. İbrahimgil, "Balkanlarda Erken Dönem Cami Örnekleri: Hacıoğlu Pazarcığı (Dobriç) Derviş Bey Camii ve Hasköy (Haskovo) Eski Camii", *Balkanlarda İslam Medeniyeti Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliğleri*, (Romanya: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2006)

⁵⁴ Machiel Kiel, "Sarı Saltuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2009), 36/148.

⁵⁵ Kiel, "Sarı Saltuk", 36/148.

⁵⁶ Ahmed, *Bulgaristan'da Alevilik (Yablonovo Örneği)*, 17; İlyas Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, (İstanbul: Horasan Yayınları, 2005), 26.

⁵⁷ Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, 26.

1382’de Sofya’nın, 1393’de Tırnova’nın 1396’da Vidin’in fethiyle birlikte Bulgaristan’ın fethi gerçekleşmiştir.⁵⁸ Çalışmamız açısından önem arz eden Kırcaali ve Hasköy şehirlerinin içerisinde bulunduğu Trakya bölgesinin fethi ise 35 yıllık bir süreci kapsamış ve nihayet tamamlanmıştır.⁵⁹ Osmanlı Devleti, Balkanların genelinde olduğu gibi Bulgaristan’ın fethinden sonra da bölgenin iskânına öncelik vererek Anadolu’da olduğu gibi Balkan bölgesinde de İslamlaşma ve Türkleşme, birbiriyle eşdeğer olarak gelişmiştir.⁶⁰ Bulgar topraklarının verimliliği sebebiyle bu topraklara Müslüman, Türk ve Anadolu tatarları, Çerkezler, iskân ettirilmiş bu sayede Bulgaristan’da İslam’ın yayılması hız kazanmıştır. Ayrıca Osmanlı devletinin merkezinin zamanla bu topraklara yakın hale gelmesi de İslamlaşma sürecini kolaylaştırmıştır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki Bulgaristan’da yaşayan Müslüman topluluklar Müslüman Bulgarlar, Türk topluluklar ve Pomaklar (Türkçe bilmeyen köylüler ve çobanlar) olmak üzere üç farklı gruptan oluşuyorlardı.⁶¹ Osmanlı devletinin beş asır hüküm sürdüğü Bulgar topraklarında asıl iskân faaliyetlerine XV. ve XVI. yüzyıllarda başlanmıştır. Özellikle XV. yüzyılda Yıldırım Bayezid döneminde yaşayan Şeyh Bedreddin’in siyasî sebeplerle Bulgaristan’a gelmesi ve burada Zağra, Silistire, Dobruca ve Deliorman bölgelerinde kendine oldukça fazla taraftar bulması Bulgaristan’da Aleviliğin yayılış sürecini hızlandırmıştır.⁶² Bu durum XV. yüzyılda Kuzey Bulgaristan’da Alevilerin geniş bir kitleye sahip olmasına neden olmuştur. Yine XV. ve XVI. yüzyıllarda araştırmamıza da konu olan Güney ve Güneydoğu Bulgaristan bölgelerinde de Alevilerin yayılım sağladığını bazı kaynaklarda görmekteyiz. Örneğin Küçük Abdal’ın kaleme aldığı Otman Baba velayetnamesine göre Timur’un Anadolu’yu ele geçirmeye çalıştığı dönemde Otman Baba birkaç yüz abdalla birlikte Niğbolu, Vize, Tırnova, Selanik, Zağra, Vidin, Yanbolu, Filibe, Vardar, Serez ve Selanik gibi bir çok yere seyahat ederek kurban toplamıştır.⁶³ Yine bu dönemde önemli isimlerden biri Hoca Ahmed Yesevî’nin

⁵⁸ Aleksandre Popovic, *Balkanlarda İslam*, çev. Komisyon (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 69. krs. Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, 26.

⁵⁹ Ayşe Kayapınar, “Trakya-Doğu Rodop Bölgesinde Alevi-Bektaşî Zaviyeleri (XV-XVI. Yüzyıllar)”, *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, 18 (2018), 7.

⁶⁰ Senem Karagöz, *XV.-XVI. Yüzyıllarda Deliorman-Tozluk hattında Osmanlı Yerleşmesi (Fetih-İskan ve Nüfus)*, (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 37.

⁶¹ Popovic, *Balkanlarda İslam*, 69-70.

⁶² Bilal Dindar, “Bedreddin Simâvî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992), 5/332.

⁶³ Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, 29. Ayrıca bk. Hasan Fehmi, “Otman Baba Velayetnamesi”, *Türk Yurdu* 5/27 (Mart 1927), 239-244; Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri* (İstanbul: İletişim yayınları, 2000), s.16-17.

halifelerinden olan ve Anadolu'dan bu bölgeye intikal eden Akyazılı Sultandır.⁶⁴ Demir Baba, Ali Baba, Topuz Baba, Musa Baba da bu dönemde Alevi-Bektaşî inancının yayılmasına katkı sağlayan önemli diğer isimlerdendir. XVII. yüzyılda Ballı Baba ve Yeşil Abdal, XVIII. yüzyılda Mahrem oğlu, XIX. yüzyılda ise Çınarî ve Matlûbî bu bölgede etkili olan şahsiyetlerdir.⁶⁵ Osmanlı devletinin hüküm sürdüğü bu yüzyıllarda (XV-XIX) Alevi-Bektaşîler Sünnîlerle iç içe uyumlu bir şekilde inançlarını özgürce yaşamışlar ve ekonomik anlamda da gelişmişlerdir.

XIX. yüzyıl itibariyle balkanlara hâkim olmak isteyen Avrupa ve Rusya, birçok dolaylı yollardan iç karışıklıklara sebep olarak Osmanlı devletinin balkanlardaki hakimiyetinin yavaş yavaş azalmasına neden olmuştur.⁶⁶ Ayrıca Bulgar milliyetçiliği düşüncesini artırarak Türk nüfusunu azaltmayı hedeflemişlerdir. 1876 yılında Rusya'nın desteğiyle birçok isyan hadisesi yaşanmış ve bu isyanlar Rusya tarafında Osmanlı devletine bir saldırı aracı olarak kullanılmıştır⁶⁷. Böylece Rus devleti 93 Harbi'nde yanına diğer Balkan ülkelerini de alarak Osmanlı devletine karşı savaş açmıştır.⁶⁸ Tüm bu baskı ve iç karışıklık neticesinde Rusya ile 1878 tarihinde Bulgaristan'ı özerk bir prenslik haline getiren Ayastefanos antlaşması imzalanmıştır. 22 Eylül 1908'de ise Çar Ferdinand yönetiminde de tamamen bağımsızlığını ilan etmiştir. 96.000 metre karelik yüzölçümü üç milyondan fazla nüfusu ile en büyük Balkan ülkesi olmuştur.⁶⁹ 1940'lı yıllarda Bulgaristan'da başlayan komünist rejimle beraber tüm dindar bireyler gibi Alevi-Bektaşî inanca sahip kişiler de bu rejimde büyük hasar görmüşlerdir. 1960'lı ve 70'li yıllarda baskılar iyice artmış ve inançlarını neredeyse yaşayamaz hale gelmişlerdir. Özellikle Türk okullarının kapatılması, Türkçe derslerinin kaldırılması, Alevilerin zorla isimlerinin değiştirilmesi Alevi kimliğine ciddi zararlar vermiştir. Tüm bu baskılar, din özgürlüğünün kısıtlanması ve Bulgar hükümetinin Türkleri istememesi sonucu Türkler 1989'da Türkiye'ye göçe zorlanmıştır.⁷⁰ Kimi Aleviler Türkiye'de çeşitli kurumlar

⁶⁴ Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, 30. Ayrıca bk. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, nşr. Ahmed Cevdet (İstanbul: İkdam matbaası, 1314), 3/349.

⁶⁵ Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, 33-34.

⁶⁶ Süleyman Köksal, *Komünizm Döneminde Bulgaristan'da Türkiye Algısı ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikaları* (Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 12.

⁶⁷ Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları merkezi, 1991), 4/225.

⁶⁸ Gencer, "Ayastefanos", 4/225.

⁶⁹ Castellán, *Balkanlar Tarihi*, 334-338.

⁷⁰ Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, 36-38.

aracılığıyla kimliklerini bugüne dek korumaya çalışmışlar kimileri ise Bulgaristan'da demokratik bir döneme girilmesiyle beraber inançlarını tekrar Bulgaristan'da devam ettirmişlerdir.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: Alevi-Bektaşî inancı balkanlarda ve Bulgaristan'da gerek Babaîler İsyanı etkisiyle Osmanlı dönemi öncesi, gerekse I. Murat dönemi fetihleriyle birlikte Osmanlı dönemi sonrası varlık göstermişlerdir. Ancak Müslümanların bu bölgeye en yoğun yerleşme süreci XV. ve XVI. yüzyıllarda olmuştur. Osmanlı dönemi sonrasında prenslik, komünizm, demokratik yönetim süreçlerine giren Bulgaristan devletinde yaşayan Alevi-Bektaşîler inançlarını korumak için mücadele etmişlerdir. Günümüzde Bulgaristan'da yaklaşık 50-60 bin dolayında Alevi-Bektaşî nüfus bulunmaktadır.⁷¹

1.2.3. Kırcaali ve Hasköy Tarihi ve Alevilerin Bölgeye Yerleşmesi

Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan gibi önemli ülkelerin içerisinde bulunduğu Trakya bölgesi Dünya tarihi açısından hem geçmişte hem de günümüzde stratejik bir öneme sahiptir. Bulgaristan Trakya bölgesinin Kuzeyinde (Yukarı Trakya) yer almaktadır. Filibe, Eski Zağra, Yeni Zağra, Yanbolu, İslimiye, Kırcaali ve Hasköy gibi şehirleri içerisine alan Yukarı Trakya bölgesine aynı zamanda Rodop dağlarının doğu kesiminde bulunması sebebiyle Doğu Rodop da denmektedir.⁷²

Günümüzde Kardzali olarak isimlendirilen Kırcaali şehri Bulgaristan'ın Güneydoğusunda Hasköy ilinin ise 50 km güneyinde Rodop dağlarının doğusunda, Arda Nehrinin sağ ve sol yakasında, deniz seviyesinden 275 km uzaklıkta bir konumda yer alır.⁷³ Tarihi VII-IV. bin yıla kadar dayanmaktadır.⁷⁴ Orta çağ döneminde Kırcaali geçmişte Bizans Ahridos Başpiskoposluğu'nun bulunduğu, Rodop dağlarının doğu kesimini ve Arda Nehri'nin Orta ve Aşağı havzasını kapsayan bir bölgede yer almaktaydı. Bizans'a ait 1083 tarihli iki belgede ismi geçen birkaç haneden oluştuğu rivayet edilen Ahridos şehrinin merkezi ise Saint John Prodromos Manastırı'ydı.

⁷¹ Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, 46.

⁷² Kayapınar, "Trakya-Doğu Rodop Bölgesinde Alevi-Bektaşî Zaviyeleri (XV-XVI. Yüzyıllar)", 7.

⁷³ Mariya Kıprovska, Machiel Kieel, "Kırcaali", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: (gözden geçirilmiş 3. basım) EK-2, 2019, 59-62.

⁷⁴ Bilge Kaya Yiğit, Ayşe Kayapınar, "Gazi Kırcaali Baba", *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 12 (Ekim 2018), 139.

Arkeolojik kalıntılar, XII. yüzyılda ve XIII. yüzyılın ilk yarısında manastırda yoğun bir yaşamın varlığını göstermektedir. XIV. yüzyılın yarısında Ahridos piskoposu ve yerel yönetim, Ege kıyısındaki Peritéorion'a (şimdi Burukale) yerleşmiştir.⁷⁵

Türkler arasında yer alan çeşitli rivayetlere göre ise Kırcaali şehri Türklere liderlik yapmış olan Kırcaali'nin mezarının etrafında kurulmuştur. Gazi Kırcaali Baba da denilen bu zat H.1310 yılı Edirne Salnamesi'nde geçen rivayete göre I. Murat devrinin komutanlarından biri olup bu civarda vefat etmiş, bu sebeple de bölgeye adı verilmiştir.⁷⁶ Kırcaali'nin bünyesinde yer alan Çirmen Sancağına bağlı Hasköy kazasına ait kayıtlı olan en eski tahrir 869 tarihlidir. Bu tahrire göre Kırcaali adı kayıtlarda "Kırcaali" olarak geçmemektedir. Burada Türk isme sahip birçok köy de bulunmaktadır. Kırcaali adının ilk kez ne zaman kullanıldığına gelirse 1482'de Osmanlı vergi kayıtlarında kırca şeklinde geçmektedir. Bu kayıtlara göre Süleymanoğlu Yayabaşı Ali'nin timarı olan Kırca, Ali'ye babasından intikal etmiş olup 41 Müslüman haneye sahiptir. 2291 akçelik vergi yükünün olduğuna ulaşılmaktadır. 1530 (967)'da ise köyün adı ilk kez Kırcaali olarak geçmektedir. Farklı birçok rivayete göre bu köy, Osmanlı devletinin fethinden önce neredeyse boş denecek bir konumda iken Osmanlı fetihleriyle beraber büyük bir Müslüman nüfusa sahip olmuştur. Bu nüfusun Müslüman-gayri Müslim oranı en başta savaşlar olmak üzere birçok sebepten ötürü yıllara göre farklılık göstermektedir. Örneğin 1237 tarihli (1870) Edirne Vilayeti Salname'sine göre Müslüman nüfus %63 iken 1885 de %100 oranında idi. Öyle ki bundan dolayı bölge Berlin Antlaşması sonrası Osmanlı devletinde kalmıştır. 1885 yılında Hasköy (Haskovo)'dan tamamen ayrılıp 101 köyü bulunan bir kaza olmuştur. Balkan savaşlarına kadar saf bir Türk kazası olan Kırcaali Dünya Savaşları gibi birçok savaşın etkisiyle farklı etimolojik ve dinî yapılara bürünmüştür. Günümüze en yakın veri olan 2011 yılı nüfus sayımına göre Kırcaali'de 39.519 Bulgar vatandaşı 1.296 Roman vatandaşı ve 86.527 Türk vatandaşı yaşamaktadır.⁷⁷

Araştırmamıza konu olan diğer bir şehir ise Hasköy'dür. Günümüzde Hasköy olarak isimlendirilen bu şehir Rodop dağlarının kuzey etekleri üzerindeki ova üzerinde konumlanmaktadır. Bu coğrafi konumu sebebiyle Osmanlı devleti döneminde bu

⁷⁵ Kiprovska, K1el "Kırcaali", 59-62.

⁷⁶ Yiğit, Kayapınar, "Gazi Kırcaali Baba", 139.

⁷⁷ Kadir Yalınkılıç, "Kırcaali Örneğinden Hareketle Bulgaristan'da Türkçenin Etnikdilsel Canlılığı", *Bilig* 70 (Haziran 2014), 293.

beldeye “Uzuncaova” denmiştir. Osmanlı dönemi öncesi bu bölgeye çeşitli isimler verilmiş ancak hiçbiri kesin olarak bilinmemektedir.

Hasköy’ün kuruluş tarihi ve Osmanlı dönemi öncesi bu şehirde bir yaşamın varlığına dair kesin bir bilgi mevcut değildir. 1361 yılında Edirne’nin Osmanlıya ait bir belde olmasıyla beraber kaynaklarda Hasköy’ünde bir köy olarak varlığından bahsedilmektedir. Stratejik konumu nedeniyle daha sonraki zamanlarda hızla gelişip bir kaza haline gelen Hasköy şehri Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılan sayıma göre 150 haneden (tahmini 750 kişi) oluşmaktaydı. Bu nüfusun tamamı Müslüman olmakla beraber zamanla nüfusu gelişen ve çoğalan Hasköy şehri XIX. yüzyıla kadar idari anlamda çok büyük bir değişikliğe uğramamıştır. 1864 yılında Filibe’ye bağlı bir kaza olan Hasköy’de XIX. yüzyılın ikinci yarısında Müslüman nüfusu siyasî sebeplerle gittikçe azalmıştır. Gerek Osmanlı Rus savaşı gerekse Bulgarların, Rusların kışkırtmasıyla birlikte gerçekleşen ihtilal faaliyetleri nedeniyle Müslüman nüfusun sayısı düşmüştür. 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması’yla birlikte Hasköy Doğu Rumeli vilayetine bağlı bir kaza olarak kaldı. 1912-1913 yılları arasında gerçekleşen Balkan savaşlarıyla beraber Trakya ve Makedonya’dan birçok Bulgar bu kazaya yerleştirilerek bölge gayri müslimleştirilmiştir. Bu değişimle beraber birçok Müslümanın yaşam alanı tahrip edilmiş ve zarar görmüştür. Tüm bunlara rağmen çoğu Müslüman günümüzde ve tarihte burada yaşamış ve yaşamaktadır. Hasköy 1956’da 38.812, 1972’de 73.182 ve 1986’da 86.204 nüfusa sahiptir.

1.2.4. Kırcaali ve Hasköy Alevi Bektaşilerin Etnik Yapısı

Bulgaristan stratejik konumu sebebiyle gerek tarihi süreçte gerekse günümüzde birçok etnik kimliği bir arada bulundurmaktadır. Bulgarlar, Türkler, Pomaklar, Çingeler, Ermeniler ve Yahudiler gibi farklı milletlerden azınlık gruplar burada yaşamaktadır.

II. Dünya savaşı sonrasında Bulgaristan’da etnik kimliği tasnif eden bir sayım yapılmamıştır. Çalışmamızda yaptığımız anketlerde edindiğimiz bilgiler ve çevrede yapılan görüşmelerden bu durumun siyasî nedenlere dayandığını tahmin etmekteyiz. II. Dünya savaşı öncesinde yapılan sayımda Bulgaristan’da nüfusun % 86,8’ini Bulgarlar,

% 10,2'sini Türkler, % 1,3'ünü çingeneler, % 0,5'ini Yahudiler oluşturuyordu.⁷⁸ Birde bunların yanı sıra millet olarak Türklüğü benimseyen ancak Hıristiyan olan Gagavuz Türkleri de vardı. Osmanlı devleti döneminde ciddi bir Türk nüfusa sahip olan Bulgaristan'da Osmanlı sonrası dönemde ve 1972 yılı itibariyle ortaya çıkan Slav-Bulgar milliyetçiliği politikası sonrası birçok Türk Türkiye'ye göç etmiştir. Bunun yanı sıra zamanla Yahudiler İsrail'e, Ermeniler Ermenistan'a göç etmiştir. Tüm bu göçlere rağmen bugün nüfusun yaklaşık 200.000'ini Pomak ve çingeneler oluştururken %13,5'ini Türklerin oluşturduğu varsayılmaktadır.⁷⁹ 2001 yılında yapılan sayıma göre Bulgaristan'da 618.268 Türk yaşamaktadır.⁸⁰

Çalışmamıza konu olan Kırcaali ve Hasköy şehirlerinde yaşayan Alevilerin etnik yapısının ne olduğuna gelince şunu söyleyebiliriz ki bu bölgedeki Alevilerin tamamına yakını Türk'tür. Gerek anket sorularından elde edilen veriler gerekse çevrede birçok kişiyle yapılan görüşmeler bize bu durumu göstermektedir. Zira Anadolu Alevilerine Safevi devleti etkisiyle kürt, zaza gibi farklı etnik gruplar dahil olurken bu türden bir etnik grup Balkanlarda mevcut değildir. Ayrıca bu bölgedeki Alevilerin çocuklarının isimlerini Türkçe olarak koyması, Türkçeyi dil olarak kullanmaları ve Türkçeyi öğrenmeleri, okullarında Türkçe dersi almaları tarihi bağlarını devam ettirmek istediklerini göstermektedir.

1.2.5. Dinî İdari Yapı

Tarihte Türkler arasında önde gelen, bilgili kişileri belirtmek amacıyla ata, baba kavramları kullanılırdı. Bu unvanlar ilk önce Yesevî dervişleri arasında kullanılırken zamanla içeriği değişip dönüşmüş farklı bir kimliğe bürünmüştür. Dedelik unvanı en yaygın biçimde Bektaşilik ve mevlevilikte kullanılmış Dede'nin yanı sıra Farsça dedenin çoğulu anlamında "Dedegân" kavramı da kullanılmıştır. Dede ve Dede baba kavramı hem Alevilikte hem de Bektaşilikte kullanılmıştır. Dede "Alevilik-Bektaşilik'te, mürşitlik aşamasına gelmiş, Babagan kolunda baba, Çelebiyan kolunda Çelebi adıyla anılan ve cem'deki on iki hizmet sıralamasında ilk sırada gösterilen Cem'i yönetme hizmetinin sahibi durumundaki dinî-ruhani önder" demektir.⁸¹ Alevilik ve

⁷⁸ Nazif Kuyucuklu, "Bulgaristan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992), 6/392.

⁷⁹ Kuyucuklu, "Bulgaristan", 6/392-393.

⁸⁰ bk. Dalkılıç, *Balkanlarda Dinî Aşırılıklar ve Etnik Barış*, 58.

⁸¹ Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ant Yayınları, 1994), 89.

Kızılbaşlık'ta dede kavramı Bektaşilik tarikatına göre biraz daha farklı bir misyona sahiptir. Alevilik ve Kızılbaşlıkta dedeler Hz. Ali soyundan gelir ve yalnızca dede soyundan gelen kişiler dede olabilirler.⁸² Ayrıca dedeler hakemlik yapmak, ikrar almak ve bir kişiyi düşkün ilan etmek gibi önemli sosyal görevlere de sahiptir.⁸³ Dede Baba ise “ Bektaşilik ’in Babagan Kolu’nda beş derece (muhip-derviş-baba-halife-dedebaba) sıralamasında ilk sırada yer alan, Pir Post’unda oturan ve Hacı Bektaş Veli’yi temsil ettiği kabul edilen, onun adına tarikat inaniş ve düşünüşünü yönlendiren, yöneten dinî-ruhani önder” demektir.⁸⁴ Dolayısıyla Babagan Bektaşiliğinde en üst makam Dede Babalıktır. Hiyerarşi en yukarıdan aşağıya doğru Dede Baba, Halife Baba, Baba, Derviş, Muhip, Talip (Aşık) olarak ilerler. Çelebi Bektaşiliğinde ise hiyerarşi Hacı Bektaş-ı Veli’ye soy bağlantısı şeklinde ilerlemektedir.⁸⁵

Baba kavramı ise “Bektaşilik’in Babagan Kolu’nda mürşitlik aşamasına gelmiş, tekkede düzenlenen törenleri ve tekkenin iç işleyişini yöneten derviştir.”⁸⁶ Bu kavram gerek Sünnî gerek Şii çevrelerce XII. yüzyıl itibariyle kullanılmaya başlanmıştır.⁸⁷

Bu iki önemli kavramın yanı sıra Alevilik inancında önemli olan diğer bir kavram “ocak”tır. Ocak, dedenin ait olduğu soyu ifade eder. Çünkü Alevilikte dedelik yalnızca soydan gelir.⁸⁸ Tarihte her zaman Türkler arasında kutsallığı var olan ocak kavramı 19.yüzyıl itibariyle Alevilik inancı içerisinde böylesi bir manaya bürünmüştür.⁸⁹

Bulgaristan’da ve özellikle Güney Bulgaristan bölgesinde dinî idari yapıya gelecek olursak bu hususu Güney Bulgaristan Alevi-Bektaşî cem derneği başkanı ile yapmış olduğumuz görüşmelerdeki bilgilere göre ifade edeceğiz. Başkan’ın bize ifade ettiğine göre: “Geçmişte Alevi-Bektaşiler arasında Babailer, Çelebiler ve Kızılbaşlar diye bir ayırım vardı. Bu ayırım öyle ki birbirleri arasında evlilik dahi yapılmıyordu.

⁸² Süleyman Uludağ, “Dede”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi,1994), 9/76.

⁸³ Uludağ, “Dede”, 9/76.

⁸⁴ Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, 89.

⁸⁵ Yaman, *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*, 114-116.

⁸⁶ Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, 47.

⁸⁷ Süleyman Uludağ, “Baba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1991), 4/365.

⁸⁸ Haşim Şahin, “Ocak”; *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi,2007), 33/316; bk. Korkmaz, *Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, 273.

⁸⁹ Bülent Akın, “Alevilikte Ocak: Kavramsal Çerçeveye ve Tarihi Arka Plana Yeni bir Bakış”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17/2 (Kış 2017), 241.

Ancak Şu an böyle bir ayırım bulunmamakta ve herkes Alevilik çatısı altında toplanmaktadır. Bununla birlikte her Alevi kendisinin aslen Babai mi Kızılbaş mi elebi mi olduğunu bilmektedir. Bugün Güney Bulgaristan bölgesinde Alevi-Bektaşi inancı noktasında en üst makam Halife Baba veya Halife Dede'dir. Halife dededen sonra sırasıyla dede, dededen sonra ise on iki post sahipleri gelmektedir. Her dedenin on iki posttan oluşan yaklaşık 20-25 kiŐilik bir grubu olur bu gruba ise gl denir. Gl sahibi dedeler kendi göllerinde cemi yrtebilirken başka gllerin cemlerini de yürütebilirler. Örneğin bir dede rahatsızlandığında başka bir gl dedesi diğer dedenin glne cem yaptırabilir.”⁹⁰

Sonuç olarak Bugün Güney Bulgaristan'da Bektaşi kollarının net bir ayırımı olmadığını görmekteyiz. Dinî idari yapı açısından Anadolu'dan farklı olarak bu bölgede gl kavramı ortaya çıkmaktadır. “Dede Baba” yerine ise “Halife Baba” veya “Halife Dede” kavramı kullanılmaktadır.

1.2.6. Nüfusu

Bulgaristan coğrafi konumu nedeniyle dünyada özel bir yer sahiptir. Hem Balkan hem Tuna hem Ortodoks-Slav olan tek ülkedir. ⁹¹ Bulgaristan'ın Asya ile Avrupa'nın orta noktasında olması, tarım açısından verimli topraklara sahip olması madeni kaynaklar, Tuna nehri gibi birçok su kaynağına yakın olması bu topraklarda nüfusun artmasına ve etnik açıdan çeŐitliliĐe yol açmıştır.⁹²

Günümüzde Balkan lkeleri arasında en az nüfusu sahip olan Bulgaristan lkesi nüfus yoğunluğu açısından homojen bir dağılım göstermemektedir. Örneğin nüfusun %53'ten fazlası güney, güneybatı ve orta bölümde yaşamaktadır.⁹³ Bu da Bulgaristan'ın dağlarla kaplı bir coğrafyaya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple insanlar daha çok su kaynağı olan bölgelere yerleŐerek dağlık alanlardan daha uzak yaşamışlardır. Bununla beraber ülkede nüfus artıŐı hemen hemen görülmemektedir.

⁹⁰ Güney Bulgaristan Alevi-Bektaşi Cem Derneği Başkanı Mustafa Ali Mustafa.

⁹¹ Gaye Ertin, “Bulgaristan Nüfusunun zellikleri (Geçmişten-Günümüze)”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 27 (2015), 129.

⁹² Ertin, “Bulgaristan Nüfusunun zellikleri (Geçmişten-Günümüze)”, 129.

⁹³ Ertin, “Bulgaristan Nüfusunun zellikleri (Geçmişten Günümüze)”,143.

Öyle ki 1989 yılında yapılan sayımda Bulgaristan'ın nüfusu 8.987.000 iken bugün bu oran çok fazla değişmemiş hatta düşmüştür.⁹⁴

Bulgaristan'da Alevilerin nüfusu konusuna gelince şunu söyleyebiliriz ki ilk göç edenlerden günümüze kadar Bulgaristan'da Alevi nüfusu dağınık bir halde bulunmaktadır. En son 1992 yılında mezhepsel sınıflamaya dayalı sayımda (Sünnî-Alevi) Alevi nüfus 83.537 kişidir.⁹⁵ Ancak ortaya konan veriler kimi araştırmacılara göre farklılık göstermektedir. Örneğin Melikoff Bulgaristan'da yaşayan Alevilerin 90 bin kişi olduğunu ortaya koyarken Beytullov 100 bin kadar Alevi olduğunu iddia etmektedir.⁹⁶ Aleviler, Bulgaristan'da yaşayan tüm azınlıklara göre sayılarını fazla göstermek isteseler de realite farklı gözükmektedir. Üzüm'ün kanaatine göre ise bugün Bulgaristan'da yaklaşık 50-60 bin Alevi yaşamaktadır.⁹⁷

Çalışmamıza konu olan Kırcaali ve Hasköy şehirlerinde genel nüfus sayısı belli iken net bir Alevi nüfus sayısına ulaşamamaktayız. Bu durumla ilgili birçok kamu birimine ulaşmaya çalışsak da net bir rakam elde etmek mümkün olmamıştır. Bugün Kırcaali'de nüfusun 79.430'u erkek 81.351'i kadın olmak üzere 160.781 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 64.686'sı şehirde ikamet ederken, 96.095'i köylerde ikamet etmektedir.⁹⁸ Ayrıca Kırcaali şehrinde %69,6 oranında Müslüman yaşamakta olup Bulgaristan'ın en çok Müslüman nüfusa sahip şehridir.⁹⁹ Hasköy'de ise 109.127'si erkek, 114.498'i kadın olmak üzere 223.625 kişi ikamet etmektedir. Nüfusun 160.813'ü şehirde yaşarken, 62.812'si köyde yaşamaktadır.¹⁰⁰ 1992 yılında devlet istatistik enstitüsü tarafından yapılan sayıma göre Kırcaali'de 12, Hasköy'de 8 yerleşim merkezi baz alınarak Alevi nüfus tespit edilmiştir. Buna göre Bulgaristan'ın tamamında yaklaşık 25.000 Alevi yaşamaktadır. Ancak bu sayıma beş Alevi nüfusun olduğu köy dahil edilmemiştir. Kırcaali ve Hasköy'de yaşayan Aleviler bu sayıma göre yaklaşık 2.000 kişi iken bugün elimizde buna dair net bir veri bulunmamaktadır.¹⁰¹ Ancak sahada

⁹⁴ Kuyucuklu, "Bulgaristan", 6/392.

⁹⁵ Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, 42.

⁹⁶ Mehmet Beytullov, *Alevilik Keşmekeşliği ve Bulgaristan Kızılbaşlığı* (Sofya:1999), 45; Irene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin (İstanbul: Cem Yayınevi,1994), 139.

⁹⁷ Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, 46.

⁹⁸ Bulgaristan Ulusal İstatistik Kurumu(BCUİK), "İlçelere, belediyelere, ikamet yerine ve cinsiyete göre nüfus." (Erişim 2 Haziran 2022)

⁹⁹ Dalkılıç, *Balkanlarda Dinî Aşırılıklar ve Etnik Barış*, 57.

¹⁰⁰ BCUİK, "İlçelere, belediyelere, ikamet yerine ve cinsiyete göre nüfus."

¹⁰¹ Üzüm, *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*, 44-45.

yapılan dedeler ve Güney Bulgaristan Alevi derneği başkanı ile yapılan görüşmelerden edinilen bilgiye göre Kırcaali ve Hasköy’de bugün yaklaşık 5.000 Alevinin yaşadığını tahmin edilmektedir.¹⁰²

Tüm bu veriler 1992 yılında yapılan istatistiğin sonucu olup bu tarihten mezhepsel tasnif anlamında yeni bir nüfus sayımı yapılmamıştır. Bu durum kanaatimize göre siyasî ve sosyal birtakım nedenlere dayanmaktadır. Anket çalışması esnasında yaptığımız görüşmeler çerçevesinde şunu söylemek mümkündür: Son yapılan nüfus sayımlarında Bulgarların nüfusu daha fazla gösterilirken azınlık grupların nüfusu daha az gösterilmiştir. Bununla birlikte özellikle son zamanlarda Aleviler şii nüfus olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

1.2.7. Sosyal ve Kültürel Hayat

Bulgaristan’da Alevi-Bektaşî inancının kültürüne ve sosyal hayatının gelişimine dair en önemli yapılar mimari eserlerdir. Tekkeler yahut âsitânelere bağlı daha küçük yapılar olan zaviyeler bu mimari eserlerin önde gelenleridir. Bulgaristan’da XV-XIX. yüzyıl arası dönemde 174 tekke olduğu tespit edilmiştir. XVII. yüzyılın yarı dönemlerinde Evliya Çelebi Bulgaristan’ın hangi şehrinde ne kadar tekke olduğunu sayısal anlamda tasnif etmiştir.¹⁰³ Bu bilgiler ışığında çalışma alanlarımızdan biri olan Haskovo bölgesinde üç adet tekke olup bunlardan en önemlileri Hasköy’deki Otman Baba Tekkesi ve Kırcaali’deki Ali Baba Tekkesidir.¹⁰⁴ Kırcaali’deki Ali Baba tekkesi günümüzde yıkılmış fakat türbeye zarar verilmemiştir.¹⁰⁵ Bu tekkeler genellikle daha sote yerlere ve yol kavşaklarına inşa edilerek ilim, sanat, din, eğitim ve tasavvuf gibi alanlarda mühim rol oynamışlardır.

Tekkelerin genellikle dinî yapılar olduğu zannedilse de tekkeler sosyal birçok alanda faaliyet göstermişlerdir. Örneğin Bulgaristan’da birçok tekke, aşevi, misafirhane, hayvan barınağı, yiyecek depolama alanı, konaklama yeri, yoksullara yardım merkezi,

¹⁰² Güney Bulgaristan Alevi Derneği Başkanı Mustafa Ali Mustafa.

¹⁰³ Hüseyin Memişoğlu, *Bulgaristan’da Türk İslam Kültürü ve Sanatı* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları,2007), 52-53.

¹⁰⁴ Memişoğlu, *Bulgaristan’da Türk İslam Kültürü ve Sanatı*,53.

¹⁰⁵ Frederick William Hasluck, *Anadolu ve Balkanlarda Bektaşilik*, çev. Yücel Demirel (İstanbul: Ant Yayınları,1995), 2/30.

psikolojik rahatsızlıklara çözüm önerisi sunan bir mekân olarak kullanılmıştır.¹⁰⁶ Ayrıca tekkeler gelen kişilerin dillerini, dinlerini ve ırklarını ayırt etmeksizin herkese yardım etmişler. Haftanın belirli günleri herkese açık biçimde ücretsiz ikram ve eğlenceler düzenlenmiş böylece her dinden binlerce insanı etrafına toplamıştır.¹⁰⁷

Tekkelerin daha küçüğü olan zaviyeler ise özellikle Osmanlı devleti zamanında önemli bir yere sahiptir. Zaviyeler daha kuytu yerlere kurulmuş olup zaviyeyi kuran şeyh, hükümdardan özel toprak parçası olarak hem kendi gelirini karşılamış hem de zaviyenin giderlerini karşılamıştır. Zaviyelerde de tekkelerde olduğu gibi insanlara karşılıksız bir şekilde yardım edilmiştir. Zaviyeler, insanlara yardım edilmesinin yanı sıra İslamiyet'in yayılması da sağlanmaktaydı. XIV. yüzyıl sonrası Bulgaristan'da birçok Türk köyü zaviyeler etrafında konumlanmıştır. Böylece boş toprakların imar ve iskân edilmesi de zaviyeler sayesinde olmuştur.¹⁰⁸

Çalıştığımız bölge açısından en önemli olan türbelerden birisi yukarıda bahsetmiş olduğumuz Otman Baba Türbesi'dir. Bu sebeple hakkında kısaca bilgi vermekte fayda görmekteyiz. Söz konusu bu türbe 16. yüzyılda II. Bayezid zamanında inşa edilmiş olup Haskovo'nun Teketo Köyü'nde yer almaktadır. Bu türbede "kutupların kutbu" ve "cezb" olarak isimlendirilen Otman Baba'nın mezarı mevcuttur. Bu evliyanın ismi çeşitli şekillerde geçmekle beraber genellikle isminin aslının Osman Baba olduğu düşünülmektedir. Ancak Şiiiler arasında Osman isminin kötümsemesi nedeniyle Otman Baba denmiştir.¹⁰⁹ İçerisine yapılmış olan duvar resimleri günümüzde hala mevcuttur.¹¹⁰

Araştırmamıza konu olan Güney Bulgaristan'da da Alevi-Bektaşî kültürü, bugün yine varlığını türbeler etrafında gerçekleştirmektedir. Bunun en büyük göstergelerinden biri, 1 Mayıs itibariyle başlayan ve Kasım ayına kadar devam eden yatır anma törenleridir. Örneğin sahada yaptığımız çalışmalarda Haskovo'nun Pandıcak Köyü'nde Ekmekçi Baba türbesi etrafında gönüllü Aleviler' in ücretsiz yemek dağıtımını için kurban kesmeleri bu törenlerdeki uygulamalardan biridir. Bu anma törenleri Anadolu Alevi-Bektaşî kültürünün aksine her yıl Güney Bulgaristan bölgesinde düzenleniyor ve buraya birçok insan birkaç gün önceden gelerek çeşitli hizmetlerde

¹⁰⁶ Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk İslam Kültürü ve Sanatı*, 54.

¹⁰⁷ Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk İslam Kültür ve Sanatı*, 55.

¹⁰⁸ Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk İslam Kültür ve Sanatı*, 55-56

¹⁰⁹ Mikov, *Bulgaristan'da Alevi-Bektaşî Kültürü*, 40.

¹¹⁰ Mikov, *Bulgaristan'da Alevi-Bektaşî Kültürü*, 33, 38.

bulunuyor, daha sonra burada yemekler yeniliyor ve türbede mumlar yakılarak ibadet ediyorlar.

Bunların yanı sıra bu bölgede Anadolu Alevi-Bektaşî Kültürü'nde olduğu gibi nevruz, aşure, birlik, musahiplik ve ikrar cemleri yapılmaktadır. Ancak bu bölgede dardan indirme cemi yapılmamaktadır.

2. BETİMSSEL İSTATİSTİKLER

2.1. Araştırmanın Tanımlayıcı/Betimsel İstatistikleri

Betimsel istatistikler, alan araştırmalarının evreni hakkında okuyucular tarafından bilinmesi gereken oransal verileri kapsamaktadır. Diğer bir ifade ile bunlar tanımlayıcı istatistiklerdir. İstatistik biliminin üç temel kısmı bulunmaktadır ve bunlardan biri de betimsel istatistiklerdir. Bu alan sayısal verilerin derlenmesi, toplanması, özetlenmesi ve analiz edilmesi ile ilgili istatistiklerden oluşur.¹¹¹ Bu nedenle betimsel istatistik, çıkarımsal istatistikten farklıdır. Betimsel istatistiğin ana hedefi niteleyici sayı değerleri ile sıralama değerleri halinde olan bir veri setini oluşturmaktır. Böylelikle istatistiksel veriler grafik şekilde ifade edilmiş olacaktır.

Betimsel istatistiklerde anakütle hakkında analitik ifadeleri elde etme hedefi yoktur. Ancak alan araştırmalarında betimsel istatistiklere ihtiyaç duyulmaktadır. Zira böylelikle formel analize destek sağlamak mümkün olacaktır. Başka bir ifade ile anket çalışmalarında betimsel istatistik araçlarının kullanılmasına mutlaka ihtiyaç vardır. Araştırmamızın konularını insan davranışları veya tercihleri oluşturmaktadır. Bu nedenle bir formel istatistiksel analizi kapsamak zorundadır ve araştırmamız ortalama yaş, veri konusu olarak ele alınan kişilerin erkek/kadın oranları gibi tüm kapsamlı örneklem büyüklüğü, önemli alt grupların örneklem büyüklüğü, değişik demografik, sosyal veya klinik karakterleri de kapsayan tablolarla birlikte verilmek zorundadır.

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle dağılım ölçütleri kullanılarak verilerin özetlenmesi sağlanmıştır. Tablo, çizelge ve grafikler yardımı ile verilerin organizasyonu ve sunumu üzerinde durulmuştur. Ankete katılan deneklerin cinsiyeti, eğitim durumları, gelir durumları, medeni durumları, doğum yerleri, etnik durumu, yaşı ve meslekleri gibi konularda frekans ve yüzdeleri ile merkezi eğilimlerinin tanıtılması bu bölümün ana hedefleri arasında yer almaktadır. Anket deneklerinin yukarıda sayılan değişkenler açısından düzenli dağılım içermesi araştırma sonuçları açısından oldukça önemlidir. Bu amaçla anket uygulamaları demografik yapı göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir.

¹¹¹ Murray R. Spiegel-Larry J. Stephens, *İstatistik*, Çev. Salih Çelebioğlu (İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013).

Aşağıdaki tabloda (Tablo 1) görüldüğü gibi Güney Bulgaristan'daki Haskova ve Kırcaali ile bu illere bağlı merkez ve köylerde yaşayan Alevi, Kızılbaş, Bektaşî Müslümanlardan 201 kişi anketimize iştirak ederek tüm soruları cevaplamıştır. Ancak deneklere dağıtılan tüm anketlerin 300 olduğu belirtilmelidir. Biz uygulanan anketlerde soruların önemli bir kısmını eksik bırakanların anketlerini tasnif dışı bıraktık. Bu yüzden araştırmanın bulgu ve yorumları 201 anket üzerinden gerçekleştirilmiştir. Aslında bu eksik anketler de en azından deneklerin durumu hakkında önemli ipuçları vermektedir. Onların cevap vermekten kaçındıkları sorular genellikle aynı türden olduğu dikkatlerden kaçmamıştır. Bütün bunlar çalışmamız bittikten sonra ayrıca değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Güney Bulgaristan'da yaşayan Müslüman nüfusa oranla araştırmamız için gerekli miktarda geçerli anket bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda (Tablo 1) deneklerin genel geçerli sayısı 201 kişi olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Ankete iştirak eden denek sayısı

İstatiksel Oranlar		
Denek Sayısı	Geçerli	201
		Geçersiz

2.1.1. Ankete Katılanların Cinsiyet Değişkenine Göre Frekans ve Yüzde Değerleri

Tablo 2'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan 201 kişiden oluşan kümenin, 99'u kadın, 102'si ise erkeklerden oluşmaktadır. Buna göre ankete katılanların %49,3'ü kadınlardan, %50,7'si ise erkeklerden oluşmaktadır. Ankete katılanlar arasında erkeklerin kadınlardan bir miktar daha fazla olduğu görülmektedir. Frekans açısından her iki grup arasında farklılık söz konusu olmakla birlikte bireylerin toplumdaki yerleri özellikle kadınların çalışma hayatına erkekler kadar müdahil olmadığı göz önüne alındığı takdirde, bunun büyük bir fark olmadığı, başka bir ifade ile bu durumun anlamlı bir farklılık oluşturmadığı anlaşılabacaktır.

Tablo 2. Katılanların cinsiyet değişkeni için frekans ve yüzde oranları

		Denek Sayısı	Yüzde	Geçerli %	Kümülatif %
Cinsiyet	Kadın	99	49,3	49,3	49,3
	Erkek	102	50,7	50,7	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

2.1.2. Yaş Değişkeni İçin Frekans ve Yüzde Oranları

Tablo 2’de ankete katılan deneklerin birbirinden farklı yaşlarda olması nedeniyle eğitim bilimlerinde veya başka bilim dallarında kabul edilen yaş gruplarını esas alarak katılımcılar altı yaş grubuna ayrılmıştır.¹¹² Ayrıca yaş gruplamalarında Bulgaristan tarihinde önemli dönemler ve Türkler aleyhine alınan kararlar da dikkate alınmıştır. Söz konusu yaş grupları, istatistiksel verileri elde etme açısından kolaylıklar sağlayacaktır.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere (Tablo 3) ankete iştirak eden 201 katılımcı altı gruba ayrılmıştır. Birinci grupta 20 yaş ve altı denekler yer almaktadır. Bu grup 13 kişiden oluşmaktadır ki, bunun geçerli oranı %6,5’tir. İkinci grubu 21-29 yaş arasında yer alan denekler oluşturmaktadır. Bu grupta 19 kişi bulunmaktadır ki, bu sayının geçerli oranı %9,5’tir. Üçüncü grupta yer alanlar ise 30-39 yaş arasındaki katılımcılardır. Bu grup 34 kişiden oluşmaktadır ve geçerli yüzde oranı %16,9’dur. Dördüncü grup 40-49 arasındaki deneklerden oluşmaktadır. Bu grupta 36 kişi yer almaktadır ve geçerli yüzde oranı %17,9’dur. Beşinci grup 50-59 yaş arası denekleri kapsamaktadır. Bunlar da 55 kişi olup, geçerli oranı %27,4’tür. Altıncı ve son grup ise 60 ve üzeri yaşta olanlardan oluşmaktadır. Bu grubu oluşturan deneklerin sayısı 44 kişi olup, geçerli yüzde oranı %21,9’dur.

Buna göre en kalabalık olan 50-59 yaş arasındaki deneklerin oluşturduğu beşinci gruptur. Bu grupta 55 kişi bulunmaktadır ve bunun geçerli oranı %27,4’tür. Üyesi çok olan ikinci grup ise 60 yaş üstü deneklerden oluşmaktadır. Toplam 201 kişiden 44’ü yaşlı grubu oluşturmaktadır. Bunun geçerli yüzde oranı %21,9’a denk gelmektedir. En küçük olanı ise 20 yaş ve daha küçük yaşındakilerin oluşturduğu gruptur. Bunlar 13 kişi olup, oranı %6,5’tir. Diğer dört grupta yer alan katılımcıların ise genel olarak dengeli bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir.

Bütün bunlara göre ankete ilgi duyan denekler daha çok orta yaş ve yaşlılardan oluşmaktadır. Orta yaş grubunun ankete daha fazla ilgi duyması açıklanabilir bir durumdur. Araştırma esnasında bu durumun birçok nedenini gözleme fırsatı bulunmuştur. Öncelikle Bulgaristan’ın Avrupa Birliği’ne kabul edilmesinden sonra gerek iş gerekse hürriyetler açısından kendi ülkelerinde aradıklarını bulamayan gençler

¹¹² krş. Türkiye nüfusu, “Türkiye nüfusu yaş grupları” (Erişim 29 Nisan 2022); TÜSEB, “Türk Eğitim Sistemi, Eğitim Yaş Aralıkları ve Zorunlu Eğitimin Tarihsel Gelişimi”, Erişim 12 Mayıs 2022.

çeşitli Avrupa ülkelerine gitmişlerdir. Bu nedenle anket bölgemizde genç nüfus azalmıştır. Geride kalanlar ise daha çok orta yaş ve üstü nüfustur. Bu yüzden ankette orta yaşlı veya yaşlılar grubunun daha fazla üyesi bulunmaktadır. Ayrıca gençler ankete iştirak etme konusunda daha isteksiz davranmışlardır. Bütün bu nedenlerle Güney Bulgaristan'da yaşayan Müslümanların nüfus oranları ve sosyo-kültürel şartlar göz önüne alındığında, anket katılımcılarının dengeli bir dağılım sergiledikleri söylenebilir.

Toplumun yaş temelli nüfus oranları ve deneklerin cesareti dikkate alındığında yaş grupları arasında büyük bir uçurum bulunmadığını söylemek mümkündür. Bütün bu nedenlerden dolayı örneklem grubunun normal bir dağılıma sahip olduğu kabul edilmelidir.

Tablo 3. Ankete katılanların yaş değişkeni için frekans ve yüzde değerleri

	Denek Sayısı	Yüzde	Geçerli %	Kümülatif %
20 yaş ve altı	13	6,5	6,5	6,5
21-29	19	9,5	9,5	15,9
30-39	34	16,9	16,9	32,8
40-49	36	17,9	17,9	50,7
50-59	55	27,4	27,4	78,1
60 yaş ve üstü	44	21,9	21,9	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

2.1.3. Deneklerin Doğum Yeri Değişkeni İçin Frekans ve Yüzde Değerleri

Güney Bulgaristan'daki şehir ve köyler dikkate alınarak başka bir ifade ile yönetim biçimi esas alınarak üç grup oluşturulmuştur. Bu nedenle deneklere nerede doğdukları sorulduğunda, il, ilçe ve köy seçenekleri sunulmuştur. Aşağıdaki tabloda (Tablo 4) görüldüğü gibi ankete katılanlardan "köy"de doğduğunu ifade edenler 104 kişi olup geçerli yüzde oranı %51,7'dir. İkinci grup ise ilçede doğanlardan oluşmaktadır. Bu grupta 62 kişi yer almaktadır ve oranı %30,8'dir. İlde doğduğunu söyleyen deneklerin sayısı ise 35 olup bunun oranı yüzde 17,4'tür. Bu bilgiler bize en yüksek katılımın köylerden ve en düşük katılım ise illerden olduğunu göstermektedir.

Bu oranlar aslında Güney Bulgaristan'daki Alevilerin yaşadığı yerlerin nüfus yoğunlukları ile ilgili bir durumdur. Müslümanların yaşadıkları yerler dikkate alındığında katılımcıların normal bir dağılıma sahip olduğu görülecektir. Çünkü nüfusun

büyük bir kesimi kırsalda yani köylerde yaşamaktadır. Dolayısıyla söz konusu oranların aynı zamanda Müslümanların yoğunluk itibariyle yaşadığı yerleri gösterdiği de söylenebilir. Ayrıca Bulgaristan’da merkez veya kasaba statüsünde olabilecek yerler de köy olarak kabul edilmektedir. Yine şehir merkezlerinde yaşayan Müslümanların daha çok eğitilmiş kesimden oluştuğu da belirtilmelidir. Türkler zaman zaman hükümet ortağı olmalarına rağmen hemen bütün Türkler için geçerli olduğu gibi Aleviler için de geçerli olan bir durum var ki o da daha iyi şartlarda yaşamak veya Bulgarlarla aynı şartlara ulaşmaktır. Bu durumun, onları ankete iştirak etme konusunda isteksiz davranmaya ittiği de gözlenmiştir.

Şehirlerde yaşayan Aleviler belirli mahallelere yerleşmişlerdir. Ayrıca bunların genellikle şehre sonradan taşındığı ve köy ile bağlarını hala sürdürdüğü belirtilmelidir. Söz konusu meskûn yerlere rahatlıkla ulaşılabilir bir şekilde, Türklerin çok az bir kısmı da değişik mahallerde ikamet etmektedir. Müslümanların daha çok kırsalda yani köylerde yaşaması veya sorunların kırsalda yoğunlaştığı gözlemlendiğinden anket uygulamaları özellikle kırsalda gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle aşağıdaki oranlar birbirinden anlamlı bir şekilde farklılıklar göstermektedir. Ayrıca köy irtibatı devam eden deneklerden bir kısmının, yaşam alanlarını köy olarak işaretlediği de gözlenmiştir. Bütün bu ve benzeri nedenlerden dolayı köyden katılımcı sayısı şehirden katılanlardan daha çoktur. Burada dikkat çekilmesi gereken başka bir husus da şudur: Bulgaristan nüfus itibariyle Balkanların orta ölçekli bir devletidir. Yaklaşık yedi milyon civarında bir nüfusa sahiptir. Bu yüzden şehirleri de azdır. Nüfusun önemli bir kısmı başkent Sofya ve diğer birkaç büyük ilde toplanmıştır. Anket uygulamamız Türk ve Alevi nüfusun belli oranlarda varlığını sürdürdüğü Haskova ve Kırcaali gibi orta ölçekli nüfusa sahip şehirlerde yapılmıştır. Bu şehirlerde bile yaşayan fakat köyle irtibatını sürdürenlerin, kendi yaşam alanının şehirden daha çok köy olduğunu düşündüğünden olsa gerek, yaşam alanını “köy” olarak işaretlediğini tekrar hatırlatmak gerekir.

Tablo 4. Deneklerin yaşadığı yer değişkeni için frekans ve oranları

		Denek Sayısı	Yüzde	Geçerli %	Kümülatif %
Doğum Yerleri	İl	35	17,4	17,4	17,4
	İlçe	62	30,8	30,8	48,3
	Köy	104	51,7	51,7	100,0
	Total	201	100,0	100,0	

Yukarıdaki tablo'da (Tablo 4) ankete katılan deneklerin doğum yerlerine göre yüzde oranları görülmektedir. Bu oranlar aynı zamanda Bulgaristan'da yaşayan Alevilerin/Türklerin yaşam yerlerini de göstermektedir. Ankete katılan 201 denegin yarısından fazlasının (104 kişi, %51,7) doğum yerlerinin köy olduğu görülmektedir. Bu durum aslında nüfusun çoğunluğunun kırsalda veya köylerde doğduğunu ve köyle irtibatlı olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

2.1.4. Deneklerin Öğrenim Durumlarına Göre Dağılım

Aşağıdaki tabloda (Tablo 5) ankete iştirak eden 201 kişinin aldıkları eğitim durumuna göre gruplandırılması görülmektedir. Sorunun seçenekleri, Bulgaristan Cumhuriyeti'nin eğitim durumu göz önüne alınarak düzenlenmiştir. Buna göre denekler beş gruba ayrılmıştır. Birinci gruptakiler hiç okula gitmeyenlerden oluşmaktadır. Bu grupta 9 kişi bulunmakta ve geçerli yüzde oranı %4,5'tir. İkinci grupta ise "İlkokul/İlköğretim" seviyesinde eğitim aldığını belirtenler yer almaktadır. Bunlar ise 53 kişidir ve genele oranları yüzde 26,4'tür. Üçüncü gruptakiler ise "Lise" eğitimi aldığını belirtmiştir. Bunlar 98 kişiden oluşmakta ve geçerli oranları %48,8'dir. "Üniversite eğitimi" aldığını belirtenler dördüncü grubu oluşturmaktadır. Bu gruptakilerin sayısı 25 olup, bunun yüzde oranı %12,4'tür. "Lisansüstü" eğitim alanlar ise beşinci ve son grubu oluşturmaktadır. Bunlar 16 kişi olup, yüzde geçerli oranları %8'dir.

Buna göre en büyük grubu 92 kişi ile "lise eğitimi" aldığını söyleyen üçüncü gruptakiler oluşturmaktadır. Bu grubun oranı %48,8'dir. En küçük grup ise "lisansüstü" eğitimi aldığını ifade edenlerdir ki bunlar 16 kişi olup, bunun da geçerli oranı %48,8'dir.

Burada önemli bir hususa daha dikkatleri çekmek gerekir. O da şudur: Eğitim durumu Müslümanlar arasında etnik gruplar bakımından değerlendirildiğinde birbirinden oldukça farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bulgaristan'daki Türkler eğitim bakımından diğer Bulgaristan vatandaşlarına oranla daha yüksek veya aynı seviyede değildir. Bunun en önemli nedenlerinden Bulgaristan'da yaşayan Türklerin ve Müslümanların eğitim açısından yeterli fırsatları bulamamasıdır. Zira anaokulundan

üniversiteye kadar kendi dillerinde okuyabilecekleri eğitim kurumları bulunmamaktadır.¹¹³

Tablo 5. Deneklerin öğrenim durumu değişkeni için frekans ve yüzde değerleri

	Denek Sayısı	Yüzde	Geçerli %	Kümülatif %
Öğrenim Durumu	Hiç okula gitmedim	9	4,5	4,5
	İlkokul	53	26,4	30,8
	Lise	98	48,8	79,6
	Üniversite	25	12,4	92,0
	Lisansüstü	16	8,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

2.1.4.1. Deneklerin Öğrenim Durumları Değişkeninin Cinsiyet Üzerine Dağılımı

Aşağıdaki tabloda (Tablo 6) ankete katılanların eğitim durumlarının cinsiyete göre dağılımları görülmektedir. Buna göre “Hiç okula gitmedim” diyenler 99 kadın katılımcıdan 4 kişidir. 102 Erkek katılımcıdan ise 5 kişidir. Toplam 9 kişi (%4,5) hiç okula gitmediğini belirtmiştir. Bu oran, Avrupa’nın orta yerinde ve 21. asırda azımsanamayacak bir yüksekliktedir.

Ankete katılan kadın deneklerden 29, erkeklerden ise 24 tanesi “İlkokul/İlköğretim” seçeneğini işaretlemiştir. Buna göre ankete iştirak eden toplam 201 kişiden 53’ü ilköğretim seviyesinde eğitim gördüğünü ifade etmiştir. Yine “Lise” eğitimi aldığını söyleyenler kadınlardan 41, erkeklerden 57 kişi olup bunların toplamı 98’dir. “Üniversite” eğitimi alanlar kadınlardan 18, erkeklerden ise 7 kişidir. Bunların toplamı ise 25 kişidir. Son grup ise “Lisansüstü” eğitimi aldığını belirtenlerdir. 99 kadın katılımcılardan 7’si, 102 erkek katılımcıdan 9’u yükseköğretim gördüğünü ifade etmiştir. Bunların toplamı 16’dır.

Buna göre kadınlardan ve erkek deneklerden en yüksek üyesi olan grubu Lise seviyesinde eğitim aldığını söyleyenler oluşturmaktadır. Kadın grubundan 41 kişi lise seviyesinde eğitim aldığını bildirmiştir ki bunun genele oranı %41,4’tür. Erkek katılımcılardan ise en yüksek sayıyı toplam 57 kişi, “lise” seviyesinde eğitim aldığını

¹¹³ Hüseyin Alptekin-İdlir Lika-Merve Dilek Dağdelen-Viktorya Erdoğan, *Bulgaristan Türklerinin Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri Raporu*, (İstanbul: SETA Yayınları, 2020), 17-25.

söylemiştir. Bunun genele oranı ise %55,9'dur. Genel toplamda 201 kişiden en büyük grubu 98 kişi (%48,8) ile lise eğitimi aldığını ifade edenler oluşturmuştur. İkinci büyük grup 53 kişi (%26,4) ile ilköğretim seçeneğini işaretleyenler oluşturmuştur. Her iki grubun iştirak sayıları göz önüne alındığında normal bir dağılımdan söz edilebilir.

Buna göre deneklerin çoğunluğunu ilköğretim ve lise eğitimi alanlar oluşturmaktadır. Hiç okula gitmeyenler ve lisansüstü eğitimi aldığını söyleyenler ise en az grubu teşkil etmektedir.

Burada önemli bir husus daha ifade etmek gerekir. O da şudur: Hiç okula gitmeyenlerin sayıları biraz daha yüksek olmalıdır. Zira özellikle ankete iştirak etmesi rica edildiğinde özellikle kırsal kesimlerde yaşayan Alevilerden yaşlılar okuma yazma bilmediklerini ifade ederek anketi doldurmaktan çekinmişlerdir.

Tablo 6. Deneklerin öğrenim durumları değişkeninin, cinsiyet üzerine dağılımı

		Öğrenim Durumu					Toplam	
		Hiç okula gitmedim	İlkokul	Lise	Üniversite	Lisansüstü		
Cinsiyet	Kadın	Denek Sayısı	4	29	41	18	7	99
		Cinsiyete göre %	4,0%	29,3%	41,4%	18,2%	7,1%	100,0%
	Erkek	Denek Sayısı	5	24	57	7	9	102
		Cinsiyete göre %	4,9%	23,5%	55,9%	6,9%	8,8%	100,0%
Toplam		Denek Sayısı	9	53	98	25	16	201
		Cinsiyete göre %	4,5%	26,4%	48,8%	12,4%	8,0%	100,0%

Burada dikkat çekici önemli bir husus daha vardır. O da şudur: ilkokula gitmediğini söyleyenlerin oranı %10'a yakındır. Kaldı ki bu gruptakilerin bir kısmının ankete iştirak edemediği gözlemlenmiştir. Tabloya göre (Tablo 6.) bunlardan 4 tanesi kadın, 5 tanesi de erkeklerden oluşmaktadır. Ancak kadın deneklerin daha az sayıda olduğu düşünülecek olursa, okula gitmeme oranının kadınlar arasında daha yaygın olduğu anlaşılacaktır. Yirmi birinci asırda Avrupa'nın orta yerinde insanların ilköğretim seviyesinde bile eğitim görme imkânı bulamamış olması oldukça manidardır.

2.1.4.2. Öğrenim Durumlarının Yaş Grupları Üzerine Çapraz Dağılımı

Aşağıdaki tabloya göre (Tablo 7) yaş grupları arasında okula gitmeme oranı dalgalı bir görünüm sunmakla birlikte genel olarak deneklerin yaşı ilerledikçe okula gitmeme oranı artmaktadır. Başka bir ifade ile yaş bakımından gençleştikçe okula

gitmeme frekansı azalmaktadır. Bu yüzden okula gitmeyenler en çok 61 yaş ve üzeri grubunun oluşturduğu kümede (5 kişi, %55,6) yer almaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken çok önemli bir husus vardır. O da şudur: Yaş grupları arasında deneklerin en çok okula gitmediğini belirttiği grup altıncı ve son gruptur. Deneklerinin sayısı en az olan gruplardan biri olmasına rağmen okula gitmeyenlerin en çok bu grupta toplandığı görülmektedir. Bu durumun birçok nedeninden söz etmek mümkündür. Söz konusu yaş grubunun çocukluk yıllarının savaş ve bazı siyasi sıkıntıların olduğu dönemlere denk gelmesi, maddi yetersizlik bu nedenlerin bazılarıdır. Tablodaki veriler, aslında yaş grupları arasında okula gitmeme oranının yükselmesi veya azalması, dönemin sosyo-kültürel ve siyasal ortamı ile çok yakından ilgili olduğunu düşündürmektedir.

Yukarıda sayılan nedenlerin yanında Müslümanlar genellikle daha basit işlerde çalıştırılmış ve kırsalda yaşamaya teşvik edilmiştir. Bu sebeple entelektüel ortamlardan dolayısıyla okuma-yazma imkanından daha uzak kalmışlardır. Tablodaki veriler söz konusu haksızlıkların yoğun olduğu dönemlerde okula gitmeme oranının yüksek olduğunu açıkça göstermektedir.

İlkokul seviyesinde eğitim aldığını söyleyenlerin yoğunlaştığı 50-59 arası yaş grubudur (18 kişi, %34,0). Bunu 40-49 yaş grubu takip etmektedir (16 kişi, %30,2). Lise seviyesinde eğitim aldığını söyleyenler ise 50-59 yaş grubunda (32 kişi, %32,7) yoğunlaşmaktadır. Bunu 30-39 yaş grubu (20 kişi, %20,4) takip etmektedir. Üniversite seviyesinde eğitim aldığını söyleyenleri ise 30-39 yaş grubunda (8 kişi, %32,0) yoğunlaşmaktadır. Bunu 21-29 yaş grubu (7 kişi, %28,0) takip etmektedir. Lisansüstü eğitim aldığını söyleyenler ise 40-49 yaş grubunda (5 kişi, %31,3) toplanmıştır. Bunu 30-39 yaş grubu (4 kişi, %25,0) takip etmektedir.

Tablo 7. Öğrenim durumlarının yaş grupları üzerine çapraz tablosu

		Kaç yaşındasınız?					Toplam		
		20 yaş ve altı	21-29	30-39	40-49	50-59		60 yaş ve üstü	
Öğrenim Durumu	Hiç okula gitmedim	Denek Sayısı	0	0	1	1	2	5	9
		Öğrenime göre %	0,0%	0,0%	11,1%	11,1%	22,2%	55,6%	100,0%
	İlkokul	Denek Sayısı	1	0	1	16	18	17	53
		Öğrenime göre %	1,9%	0,0%	1,9%	30,2%	34,0%	32,1%	100,0%
	Lise	Denek Sayısı	9	9	20	9	32	19	98
		Öğrenime göre %	9,2%	9,2%	20,4%	9,2%	32,7%	19,4%	100,0%
	Üniversite	Denek Sayısı	3	7	8	5	1	1	25
		Öğrenime göre %	12,0%	28,0%	32,0%	20,0%	4,0%	4,0%	100,0%
	Lisansüstü	Denek Sayısı	0	3	4	5	2	2	16
		Öğrenime göre %	0,0%	18,8%	25,0%	31,3%	12,5%	12,5%	100,0%
	Toplam	Denek Sayısı	13	19	34	36	55	44	201
		Öğrenime göre %	6,5%	9,5%	16,9%	17,9%	27,4%	21,9%	100,0%

Yukarıdaki tabloya göre gençlerin çeşitli nedenlerle memleketlerini terk etmeleri nedeniyle daha çok orta yaş ve yaşlı grubunda uygulandığı anlaşılmaktadır.

2.1.4.3. Deneklerin Öğrenim Durumlarının Yaşadığı Yer Değişkeni Üzerine Çapraz Dağılımı

Aşağıdaki tabloya göre (Tablo 8) hiç okula gitmeyenlerin ezici bir çoğunluğunun köyde yaşadığı görülmektedir. Buna göre okula gitmeyen 9 kişiden 6'sı köyde, 2 kişi ilçede 1 kişi ise ilde doğduğunu ifade etmiştir. Bu frekans farklılığının yüksekliği, deneklerin kırsaldan katılımının fazlalığını düşündürse bile, gözlem ve yüz yüze görüşmelerde de görüldüğü üzere çeşitli nedenlerle köylerde okula gitmeme oranı şehre göre daha yüksektir. Ayrıca işi gereği köy ile şehir arasında gidip gelen veya şehirde yaşadığı halde doğum yerini esas alarak kendisini köylü olarak gören denekler yaşadığı yeri “köy” olarak işaretlediği gözlemlenmiştir.

İlköğretim seviyesinde eğitim alanlar grubu da yine %60,4 oranıyla (32 kişi) köyde doğduğunu ifade etmiştir. Lise seviyesinde eğitim aldığını ifade edenlerden 54 kişi de (%55,1) köyde doğduğunu bildirmiştir. Bu durum üniversite seviyesinde de devam etmektedir. Bütün bu veriler özelde Haskova ve Kırcaali genelinde ise Bulgaristan vatandaşı Alevilerin yarısından fazlasının köy doğumlu olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 8. Öğrenim durumunun doğum yeri değişkeni üzerine çapraz tablosu

		Doğum Yeri			Toplam	
		İl	İlçe	Köy		
Öğrenim Durumu	Hiç okula gitmedim	Denek Sayısı	1	2	6	9
		Öğrenime göre %	11,1%	22,2%	66,7%	100,0%
	İlkokul	Denek Sayısı	7	14	32	53
		Öğrenime göre %	13,2%	26,4%	60,4%	100,0%
	Lise	Denek Sayısı	17	27	54	98
		Öğrenime göre %	17,3%	27,6%	55,1%	100,0%
	Üniversite	Denek Sayısı	7	11	7	25
		Öğrenime göre %	28,0%	44,0%	28,0%	100,0%
	Lisansüstü	Denek Sayısı	3	8	5	16
		Öğrenime göre %	18,8%	50,0%	31,3%	100,0%
	Toplam	Denek Sayısı	35	62	104	201
		Öğrenime göre %	17,4%	30,8%	51,7%	100,0%

Yukarıdaki tabloya göre özellikle üniversite ve lisansüstü eğitim alanların şehir doğumlu olduğu dikkatlerden kaçmamıştır. Üniversite eğitimi aldığını bildiren 25 kişiden 18'i ilçe veya il doğumludur. Bunun oranı %72'dir. Lisansüstü eğitim aldığını söyleyen 16 kişiden 11'i il ve ilçe doğumludur ve oranı %68,8'dir. Bu veriler şehirlerde doğan Alevi gençlerin daha çok okuma ve tahsil imkânı bulabildiğini ortaya koymaktadır.

2.1.5. Gelir Dağılımı Frekans ve Oranları

Aşağıdaki tabloda (Tablo 9) görüldüğü gibi ankete iştirak edenler ekonomik durum veya gelir düzeyine göre yedi gruba ayrılmıştır. Bulgaristan'ın para birimi Leva'dır. Bu nedenle gelir grupları Leva para birimi esas alınarak oluşturulmuştur. Bu arada Bulgaristan'ın Avrupa Birliğine kabul edilmesinden sonra Avro da para birimi olarak tedavüle girmiştir. Ayrıca Leva her geçen gün değer kazanmaya başlamıştır. Özellikle son yıllarda Türk parası karşısında ciddi bir değer kazanmıştır. Bu durum Alevileri biraz daha Bulgaristan'a bağladığını düşündürmektedir. Ancak Bulgaristan vatandaşı Alevilerin gelir seviyelerinin geniş bir alana yayıldığı varsayımından hareketle yedi kategoriye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi 200-300 Leva seviyesinde çok düşük geliri olan guruptur. Toplam 201 kişiden 29 kişi (%14,4) aylık gelirlerinin 200 ile 300 Leva arasında olduğunu bildirmektedir. Gelirinin aylık 301-500 Leva olduğunu bildirenler ise 41 kişi olup, bunun genele orana %20,4'üne tekabül etmektedir.

Üçüncü gelir grubunu ise aylık 501-700 Leva kazancı olduğunu söyleyenler oluşturmaktadır. Bu grubun üyeleri ise 55 kişi olup genele oranı yüzde 27,4'tür. Dördüncü grubu 701-1000 Leva seviyesinde aylık geliri olanlar oluşturmaktadır. Toplam 201 kişiden 36'sı aylık gelirinin 701 ile 1000 Leva arasında olduğunu bildirmiştir ki bunun genele oranı yüzde 17,9'dur. Beşinci grupta yer alan üyeler aylık gelirlerinin 1001 ile 1250 Leva arasında olduğunu bildirmiştir. Bu grupta 21 kişi (%10,4) yer almaktadır. Altıncı grup ise 1251 Leva ve üzeri geliri olanlardır. Bu grubun da 17 üyesi bulunmaktadır ki bunun geçerli oranı yüzde 8,5'tur. Araştırmada gelir gruplarının tam tespit edilebilmesi sorusu “diğer” seçeneği ile açık uçlu hale getirilmiştir. Diğer seçeneği ise iki kişi tarafından işaretlenmiştir.

Tablo 9. Ekonomik durum değişkeni için frekans ve yüzde değerleri

		Denek Sayısı	Yüzde	Geçerli %	Kümülatif %
Gelir Durumu/Aylık Leva	200-300	29	14,4	14,4	14,4
	301-500	41	20,4	20,4	34,8
	501-700	55	27,4	27,4	62,2
	701-1000	36	17,9	17,9	80,1
	1001-1250	21	10,4	10,4	90,5
	1251 ve üzeri	17	8,5	8,5	99,0
	Diğer	2	1,0	1,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

Yukarıdaki tablo öncelikle Haskova ve Kırcaali'den ankete iştirak eden deneklerin ekonomik durumlarını ortaya koymaktadır. Günümüzde yani 2022 yılı kur fiyatları esas alındığında 100 Avronun yaklaşık 197 Leva civarında olduğu dikkate alınacak olursa, Bulgaristan'ın Haskova ve Kırcaali Alevilerinin ekonomik durumları daha iyi anlaşılacaktır. Buna bir de düzenli bir gelire sahip olmayanlar veya mevsimlik işçi ve küçük ölçekli çiftçilerin eklenmesi durumunda ekonomik hayatın zorlukları kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Sosyo-kültürel hayat veya başka bir ifade ile dinî hayatı etkileyen en önemli hususlardan biri de budur. Nitekim Hz. Peygambere nispet edilen bir rivayette “Fakirlik, neredeyse küfre denk olacaktı”¹¹⁴ denilmek suretiyle bu duruma dikkatleri çekilmiştir. Başka bir rivayette ise “Allah'ım! Fakirlik fitnesinin şerrinden

¹¹⁴ Muhammed b. Seleme b. Cafer Ebû Abdullah, *Müsnedü's-Şihâb* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 1/342.

sana sığınırım”¹¹⁵ demiştir. Hz. Peygamber, “Allah’ım, yoksulluktan ve küfürden sana sığınırım”¹¹⁶ diye dua edince, Sahabeden biri, yoksullukla küfrü birbirine denk mi tuttuğunu sorar ve “evet” cevabını alır”.¹¹⁷

Fakirlik insan düşüncesi üzerinde olumsuz etkiler bırakır. Hanefî fakihlerinden Muhammed eş-Şeybanî de konuyla ilgili şöyle bir olaydan söz etmektedir. Ebu Hanife ilim meclisinde iken hizmetçisi evde yiyecek kalmadığını söyleyince, o şöyle demiştir: “Allah hayrını versin, kafamdan kırk fıkıh meselesini kaçırıttın.” Yine Ebu Hanife’nin başka bir sözü şöyledir: “Evinde yiyeceği olmayan kimse ile istişarede bulunma. Çünkü onun fikri dağınık, kalbi meşguldür. Kararı isabetli olmaz.”¹¹⁸ Bütün bunlar Bulgaristan’daki Müslümanlara sosyo-kültürel hayat veya dinî-tarihi eğitim metotları geliştirirken dikkat edilmesi gereken hususları gözler önüne sermektedir.

2.1.6. Deneklerin Medeni Durum Frekans ve Oranları

Evlilik, gelenek, görenek, töre, çevre ve ekonomik yönüyle geniş ve kapsamlı bir olaydır. Toplumun dinî inanışları, aile ilişkileri, ekonomik durumları gibi değerler eş seçiminden evlenme törenlerine kadar uzanan ve evlenme olayını etkileyen başlıca faktörlerdir. Her milletin yüzyıllar boyunca oluşan, gelişen, değişen, gerçekte yaşamına bir anlam, bir değer katan kendi gelenek ve görenekleri vardır. Etnik grupların kültürel zenginliğini koruyabilmeleri kendi gelenek ve göreneklerini değerlendirebilmelerine bağlıdır. Ancak yaşam koşullarının değişmesinin sonucu olarak bugün eski gelenek ve görenekler büyük ölçüde aşındığı görülmektedir.¹¹⁹

¹¹⁵ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as Es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Dâvûd*, thk. İmâd et-Tayyâr, Yâsir Hasan, İzzeddîn Dillî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Naşirun, 2017), “Edeb”, 101; Ebu Abdurrahman Ahmed Ibn Şuayb En-Nesâî, *Sunenu'n-Nesâî*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Naşirun, 2017), Sehv 90.

¹¹⁶ Nesâî, *Sünen*, Sehv, 90, İstiaze, 16, 29.

¹¹⁷ Ahmed İbn Şuayb Ebu Abdurrahman en-Nesâî, *es-Sünen*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), İstiaze, 50/29, (Cilt: 8, s. 267).

¹¹⁸ Yusuf el-Kardavi, *Fakirlik Problemi ve İslam*, çev. Abdulvehhab Öztürk, (İstanbul: Nur Yayınları, 1975), 24; Saffet Sancaklı, “Fakirlik ve Zenginlikle İlgili Hadisler Üzerine Bir Deneme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/1, (Haziran 2001), 331-378.

¹¹⁹ Bulgaristan’da Alevi gelenekleri konusunda bk. Nevena (Nevin) Gramatikova, “Bulgaristan’da Alevi Bektaşî Kültürünün Korunmasında Nefeslerin ve Zakirliğin Yeri ve Rolü: Deliorman Bölgesi Örneği”, Mehmet Ersal (ed.), *Balkanlarda Alevilik Bektaşilik içinde*, (Çorlu: Çorlu Belediyesi Yayınları, 2015), 155-197.

Her milletin kendine has sosyal normları (görenek, gelenek, âdet, örf, töre) vardır. Bunlar nesilden nesille aktararak sosyal normlar, halkın geçmişi ve halkın düşüncesi ile sıkı sıkıya bağlılıklarını ortaya koyarlar.¹²⁰ Etnik grupları bir arada yaşatan, onların geçmiş ile bağlarını kuran kültür unsurları gelenek-görenekler, örf ve adetler, inançlardır. Bir milletin değer yargısı, düşünce tarzı, inanç sistemleri kültürünün içinde yer alır.¹²¹ Bu bağlamda Türk kültürü açısından aile, temel unsurdur ve toplumu oluşturan en önemli temeldir. Ailenin işlevleri, insan neslinin üretilmesi ve devam ettirilmesi, çeşitli kurallar sistemi yoluyla üyelerinin aile içi ve aile dışı ilişkilerini yönlendirmesi, nihayet bir sosyalizasyon birimi olarak toplumsal ilişkiler sisteminin görelî bir denge içinde sürdürülmesidir.¹²²

Türk ailesinin sosyo-kültürel yapısında evlilik tarzlarından aile içi ilişkilerin yerleşmesine kadar onu karakterize eden unsurlar belirleyici bir rol üstlenir.¹²³ Tablo 10'da medeni durumlarına göre denekler “bekar, evli, boşanmış, dul ve evli ama ayrı yaşıyor” şeklinde beş grupta incelenmiştir. Tabloya göre denekler çoğunlukla evli grubunda yer almaktadır. Buna göre ankete katılan 201 kişiden 131'i evli olduğunu bildirmiştir ki bunun geçerli oranı yüzde 65,2'dir. Buna karşılık bekar olduğunu söyleyenler 34 kişi (%16,9), Boşanmış grubunda 11 kişi (%5,5), dul grubu 22 kişi (%10,9), evli ama ayrı yaşadığını söyleyenler ise 3 kişi olup bunun oranı yüzde 1,5'tir.

Bu veriler, Bulgaristan'daki Aleviler arasında ciddi bir evlenme geleneği bulunduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu arada dul kalanların oranının ciddi anlamda düşük olduğu görünmektedir. Bunların önemli bir kısmını ileri yaştakilerin oluşturduğu da belirtilmelidir. Bekâr verileri ise, yaş ortalamasında gençler ile uygunluk gösterdiği ifade edilmelidir. Evlilik kurumunun hızla yıprandığı, ailelerin dağıldığı ve gençlerin evlenmeye sıcak bakmadığı günümüzde Bulgaristan'da Müslümanlar arasında evlilik oranının yüksek olması bir avantaj olarak değerlendirilmelidir.

¹²⁰ Kürşad Gülbeyaz, “Millî Kırgız Düğünü”, *Akademik Bakış*, 15, (Ekim 2008), 1-2.

¹²¹ Sibel Turhan Tuna, “Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi*, 38, (Yaz 2006), 149-160.

¹²² Durmuş Tatlılıoğlu, “Din Sosyolojisi Açısından Türkmen Ailesi ve Kuruluşu Düğün, Nikah ve Boşanma”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 9-10, (2001).

¹²³ Zeynel Turan, “Geçmişten Günümüze Makedonya Türklerinin Evlenme Düğün Gelenekleri”, *Fine Arts, E-Journal of New World Sciences Academy*, 9/4, (October 2014), 181-191.

Tablo 10. Medeni durum değişkeni için frekans ve yzde değerleri

	Denek Sayısı	Yzde	Geçerli %	Kümülatif %
Medeni Durum	Bekar	34	16,9	16,9
	Evli	131	65,2	82,1
	Boşanmış	11	5,5	87,6
	Dul	22	10,9	98,5
	Evli ama ayrı yaşıyor	3	1,5	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

Yukarıdaki tabloya göre Haskova ve Kırcaali Alevilerinin evlilik kurumuna ne derecede önem verdiklerini de ortaya koymaktadır. Özellikle boşanmış ailelerin azlığı (22 kişi, %5,5) olumlu yönde önemli bir durumu göstermektedir.

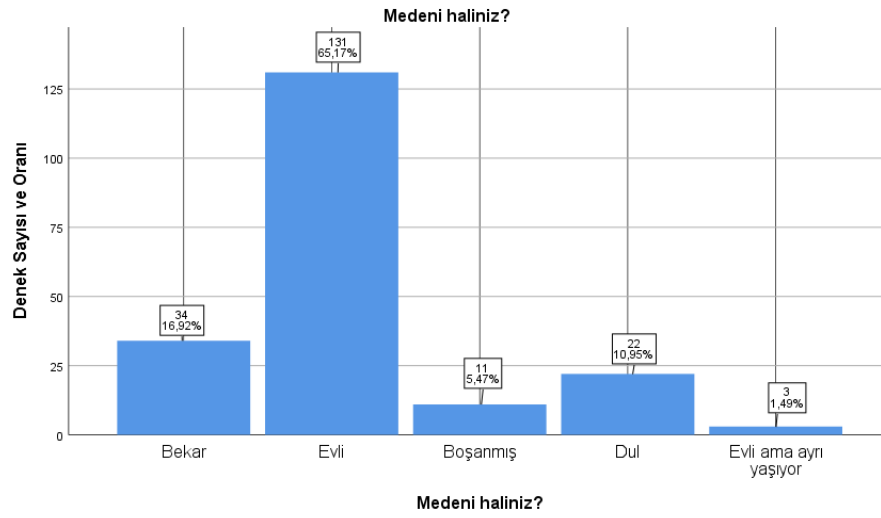
Evlilik konusuyla ilgili olarak önemli bir husus daha hatırlatılmalıdır. O da şudur: Bulgaristan özelinde “kadının evlilik göçü” söz konudur. Bu nedenle Bulgaristan’da ekonomik sıkıntı çeken aileler veya evlenecek yaştaki kızlar aile kurma hayalini ülke dışına taşımak istemektedir. Bu genellikle kendi bulunduğu yerin şartlarından daha iyi olan yerlere doğru gerçekleşmektedir. Avrupa’daki veya Türkiye’deki akraba veya yakınları da bu seçeneklerden biridir. Ayrıca batıya çalışmaya gidenler de Avrupa’daki kızların ülke dışına çıkmasına neden olmaktadır. Uzun vadede Bulgaristan Alevilerinin demografik yapısı bağlamında özellikle de Türkler açısından önemli bir sorun oluşturacaktır.¹²⁴

Bugün kadınlar, Balkanlaşma göçü bağlamında ve savaş gibi etmenlerle yaşanan erkek baskın göç olgusunu kendi tarafına mecburi etmenlerden dolayı döndürmek durumunda kalarak; kültürel ve coğrafi yakınlık başta olmak üzere olanakların izni dâhilinde ana babadan, ata toprağından kopmakta/koparılmaktadırlar. Yaşanan evlilik göçleri, kültürel yakınlıkla bağlantılı olarak kültürel dokuda çok büyük değişim yaratmamasına karşın, nüfusun değişkenlik kazanmasına, çoğu zaman da gidilen bölgede nüfusun azalışına yol açmaktadır. Sadece kadın nüfusu göz önünde bulundurularak yapılan çalışmalarda, son 50-60 yılda sadece evlilik aracılığıyla kendi doğum yerini terk eden kadın sayısı önemli ölçüde artmıştır. Kadınlar, eğitim ve seyahat

¹²⁴ Mesela bk. M.Türker Acaroğlu, *Bulgaristan Alevileri ve Demir Baba Tekkesi*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998); Emin Atasoy, “Postsosyalist Dönemde Bulgaristan’da Yaşanan Demografik Kriz ve Yansımaları”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/12 (Ocak 2007), 1-24.

gibi olanaklardan uzak bir eşe, bir babaya, bir erkek çocuğa veya kardeşe bağlı olarak göç edebilmektedir. Böylesi bir bağlılık ise kadının iki türlü göçüne imkân tanımaktadır.

Siyasî ve az da olsa ekonomik gereksinimlerin azalmış olması, kadının ailevi düzeyde gerçekleşen göçünü azaltsa da evlilik aracılığıyla yaşanan kadın göçlerine bir çare bulunamamaktadır. Gençler daha iyi bir yaşam hayaliyle (özellikle Avrupa'ya yönelik) dış göç vaat eden evlilikler yapmaya yönelmektedir. Daha kırsal olan bölgelerde yapılacak olan iyileştirmeler bu göçlerin önüne geçebilir ve gençler geleceklelerini, başka ülkelerde aramak yerine kendi kültürel ortamında ararlar.¹²⁵

Şekil 1. Medeni durumu gösteren grafik

2.1.7. Meslek Durumu

Meslek değişkeni ile ilgili (Tablo 11) ankete katılan deneklerin meslekleri ve oranları görülmektedir. Meslek grupları “ev kadını, işçi, serbest meslek, memur, yönetici, çiftçi, emekli, esnaf ve diğer” şeklinde oluşturulmuştur. “Diğer” seçeneği ile meslekleri tespiti yönelik soru, ucu açık bir soru haline getirilmiştir. Buna göre en yüksek oranı 66 kişi ile “işçi” olduğunu belirten grup oluşturmaktadır. Bunların geçerli oranı %32,8’dir. Bunu emekli grubu takip etmektedir. Ankete katılan 201 kişiden 33’ü emekli olduğunu söylemiştir. Bunun geçerli oranı yüzde 16,4’tür. Üyesi en çok olan üçüncü grup ise “serbest meslek” grubudur. Bu gruba dahil olanlar 28 kişi olup oranı

¹²⁵ Mesela bk. Selda Adiller, “Alikoç Köyü (Makedonya) Özelinde Kadının Evlilik Göçü”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 3/27 (Ocak 2014), 177-195.

yüzde 13,9'dur. Bu tabloda dikkat çekici olan yönetici ve memur grubunun oldukça az üyesinin bulunmasıdır. Yönetici olduğunu söyleyenler sadece iki kişi olup oranı yüzde 1'dir. Memur olduğunu ifade edenler ise 15 kişi olup geçerli oranları yüzde 7,5'tir.

Tabloya göre ankete ev kadını, işçi, memur, serbest meslek, çiftçi ve diğer içinde yer alan genellikle öğrencilerin oluşturduğu, toplumun hemen her kesiminden katılım sağlanmıştır.

Tablo 11. Meslek değişkeni için frekans ve yüzde değerleri

	Denek Sayısı	Yüzde	Geçerli %	Kümülatif %
Ev kadını	26	12,9	12,9	12,9
İşçi	66	32,8	32,8	45,8
Serbest meslek	28	13,9	13,9	59,7
Meslekler				
Memur	15	7,5	7,5	67,2
Yönetici	2	1,0	1,0	68,2
Çiftçi	13	6,5	6,5	74,6
Emekli	33	16,4	16,4	91,0
Esnaf	8	4,0	4,0	95,0
Diğer	10	5,0	5,0	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloda esnaf olduğunu bildirenlerin azlığı (8 kişi %4) yanında köy doğumlu olanların çokluğuna rağmen çiftçi olduğunu söyleyenlerin azlığı da (13 kişi %6,5) dikkatleri çekmektedir. Ankete katılan 201 kişiden 26'sı (%12,9) "ev kadını" olduğunu söylemiştir.

2.1.7.1. Meslek Değişkeninin Cinsiyet Üzerine Çapraz Dağılımı

Tablo 12'de meslek değişkeninin cinsiyete göre çapraz dağılımını göstermektedir. Buna göre ankete iştirak eden 99 kadından 26'sı "ev kadını" olduğunu ifade etmiştir. Ankete katılan 99 kadından 31'i (%31,3), erkeklerden 35 kişi ise (%34,3) işçi olduğunu ifade etmiştir. Meslekler sıralamasında en geniş grubu işçiler oluşturmaktadır. Buna göre Bulgaristan'daki Aleviler arasında "işçi gurubu" hem kadınlarda hem de erkeklerde en yoğun kesimi oluşturmaktadır. Zira denekler arasından 31 kişi (%31,3) kadınlardan, 35 kişi de (%34,3) erkeklerden olmak üzere toplam 66 denek işsiz olduğunu ifade etmiştir. Bunun genele oranı yüzde 32,8'dir.

Serbest meslek grubu 10 kişi (%10,1) kadın ve erkeklerden 18 kişiden (%17,6) oluşmaktadır. Memur grubunda ise kadın deneklerden 9 kişi (%9,1), erkeklerden ise 6 kişi (%5,9) bulunmaktadır. Yönetici olduğunu bildiren iki kişiden 1'i kadın, diğeri erkektir. Çiftçi olduğunu söyleyenlerden 3'ü kadın (%3,0) ve 10'u (%9,8) erkektir. Emekli grubunda ise 8 kadın (%8,1), 25 erkek (%24,5) yer almaktadır. Emeklilerden 8'i kadın (%8,1), 25'i erkek (%24,5) olmak üzere toplam 33 kişi yer almaktadır. Esnaf grubu 3 kadın (%3,0) ve 5 erkek (%4,9) denekten oluşmaktadır. Diğer seçeneğini işaretleyen toplam 10 kişi ise (%10,1) öğrenci olduklarını bildirmişlerdir.

Tablo 12 dikkatle incelendiği zaman bu veriler bize, Bulgaristan'ın Haskova ve Kırcaali illerinde yaşayan Alevilerin büyük çoğunluğunun işçiler, emekliler ve ev hanımlarından oluştuğunu göstermektedir. Bu durum bize Bulgaristan'da yaşayan Türkler' in resmi kurumlardan ziyade daha geçici işlerde çalıştıklarını göstermektedir.

Tablo 12. Meslek değişkeninin cinsiyet üzerine dağılımı çapraz tablosu

		Cinsiyet		Total	
		Kadın	Erkek		
Meslekler	Ev kadını	Denek Sayısı	26	0	26
		Mesleğe göre %	26,3%	0,0%	12,9%
	İşçi	Denek Sayısı	31	35	66
		Mesleğe göre %	31,3%	34,3%	32,8%
	Serbest meslek	Denek Sayısı	10	18	28
		Mesleğe göre %	10,1%	17,6%	13,9%
	Memur	Denek Sayısı	9	6	15
		Mesleğe göre %	9,1%	5,9%	7,5%
	Yönetici	Denek Sayısı	1	1	2
		Mesleğe göre %	1,0%	1,0%	1,0%
	Çiftçi	Denek Sayısı	3	10	13
		Mesleğe göre %	3,0%	9,8%	6,5%
	Emekli	Denek Sayısı	8	25	33
		Mesleğe göre %	8,1%	24,5%	16,4%
	Esnaf	Denek Sayısı	3	5	8
		Mesleğe göre %	3,0%	4,9%	4,0%
	Diğer	Denek Sayısı	8	2	10
		Mesleğe göre %	8,1%	2,0%	5,0%
	Toplam	Denek Sayısı	99	99	102
		Mesleğe göre %	49,3%	100,0%	100,0%

2.1.8. Dil Bilgisi

Osmanlı'nın Balkanlardan çekilmesinden sonra Balkanlardaki bütün Türler için ana dil eğitim öğretim ve iletişim aracı olarak kullanılması konusu büyük bir sorun

haline gelmiştir.¹²⁶ Alevi Türkleri için de bu durum geçerlidir. Haskova ve Kırcaali'deki Alevi Türklerin bu konudaki durumları hakkındaki görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.1.8.1. Deneklerin Türkçe ve Bulgarca Bilgisi

Aşağıdaki tabloda (Tablo 13) ankete katılan deneklerin Türkçe ve Bulgar dilini bilip-bilmedikleri ile ilgili sorulan soruya verdikleri cevapların frekans ve oranı görülmektedir. Buna göre 201 denekten 8'i sadece Bulgarca'yı bildiğini ve Türkçe bilmediğini ifade etmiştir. Deneklerden 13'ü (%6,5) ise Bulgarca'yı bilmediğini sadece Türkçe bildiğini söylemektedir. Haskova ve Kırcaali'de yaşayan ve ankete katılan 201 Alevi denekten 180'i hem Türkçeyi hem de Bulgarca'yı bildiğini ifade etmiştir ki bu sayının genele oranı yüzde 89,6'ya tekabül etmektedir. Bu durum bize Bulgaristan'da yaşayan Türklerin dil probleminin olmadığını göstermektedir.

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Bulgarca'yı bilmedikleri şeklindeki iddiaların doğru olmadığını belirtmek gerekir. Yapılan yüz yüze görüşmelerde Türkler, zaman zaman dil ile ilgili yapay sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Burada başka bir husus daha ifade edilmelidir. O da şudur: Bulgaristan'da Türkler kendi dillerinin yanında büyük bir orada Bulgarca'yı da öğrenmişlerdir.

Tablo 13. Dil bilgisi ile ilgili frekans ve yüzde değerleri tablosu

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Dil Seviyesi	Türkçe	13	6,5	6,5	6,5
	Bulgarca	8	4,0	4,0	10,4
	Hem Türkçe hem Bulgarca	180	89,6	89,6	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

2.1.8.2. Deneklerin Türkçe Bilgi Seviyesi

Ankette deneklere üç seçenek sunulmuştur. Bunlar “evet okuyup yazabiliyorum”, “okuyorum fakat yazamıyorum” ve “ne okuyabiliyorum ne de yazabiliyorum” şeklindedir.

¹²⁶ Mesela bk. Cengiz Haksöz, *Linguistic rights of the Turkish minority in Bulgaria/Bulgaristan'daki Türk azınlığın Dilsel Hakları*, (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 36-101.

Aşağıdaki tablodaki (Tablo 14) verilere göre Türkçeyi okuyup yazabildiğini söyleyenler 175 kişi olup bunun genele oranı yüzde 87,1'dir. Türkçe okuyabildiğini ancak yazamadığını bildirenler ise 22 kişi olup bunun genele oranı yüzde 10,9'dur. Türkçeyi okuyup yazamadığını yani Türkçe bilmediğini söyleyenler ise 4 kişi olup bunun oranı yüzde 2'dir. Bu verilere göre Haskova ve Kırcaali'den ankete katılan 201 Alevi denekten 175 tanesi, yüzde 87,1 oranında Türkçeyi hem okuyup hem yazdığını bildirmiştir. Buna göre Haskova ve Kırcaali Alevilerinin büyük bir çoğunluğunun Türkçe ile ilgili bir sorunu olmadığı ve bütün zorluklara rağmen ana dillerini muhafaza ettiklerini söylemek mümkündür.¹²⁷

Tablo 14. Dil bilgisi ile ilgili frekans ve yüzde değerleri tablosu

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Türkçe Seviyesi	Evet okuyup yazabiliyorum	175	87,1	87,1	87,1
	Okuyorum fakat yazamıyorum	22	10,9	10,9	98,0
	Ne okuyabiliyorum ne de yazabiliyorum	4	2,0	2,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

2.1.8.3. Deneklerin Türkçe Bilgisinin Kaynakları

Ana dil bilgisi veya muhafaza etme bir milletin kültürünün yok olmasını engelleyen en önemli faktörlerden biridir. Alevilerin Türkçe dilini muhafaza etmeleri bu açıdan önemlidir. Bu nedenle onların Türkçeyi öğrenip unutmalarını engelleyen faktörleri ortaya çıkarmak gerekmektedir. İletişim başta olmak üzere kendi gelenek ve göreneklerini muhafaza etme araçlarından biri de dildir. Bu nedenle ankete katılan Alevilere Türkçeyi öğrendikleri ve unutmalarını engelleyen kaynaklar da sorulmuştur. Bu soruda sırasıyla “Türk televizyonları, Bulgar televizyonu Türkçe yayını, aile, resmi okullar ve diğer” şeklinde beş seçenek sunulmuştur.¹²⁸

Aşağıdaki tabloda (Tablo 15) Haskova ve Kırcaali'den ankete katılan Alevilerin Türkçeyi öğreten ve unutmalarını engelleyen kaynaklar hakkındaki tercihlerinin frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre Haskova ve Kırcaali Alevilerine Türkçeyi

¹²⁷ Hüseyin Alptekin-İdilir Lika-Merve Dilek Dağdelen-Viktorya Erdoğan, *Bulgaristan Türklerinin Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri*, (SETA Yayınları Raporu, 2020), 21-30.

¹²⁸ Hüseyin Alptekin vd., *Bulgaristan Türklerinin Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri*, 38-41.

öğreten ve unutmalarını engelleyen iki önemli kaynak bulunmaktadır. Bunlardan ilki ailedir. Tablodaki verilere göre 201 denekten 151'i Türkçeyi öğreten ve unutmalarını engelleyen kaynak olarak ailelerini göstermişlerdir. Bu sayının genele oranı ise yüzde 75,1'e denk gelmektedir. Aleviler kendilerine Türkçeyi öğreten ve unutmalarını engelleyen kaynaklardan ikincisinin ise Türk televizyonları olduğunu bildirmişlerdir. Ankete iştirak eden 201 kişiden 104'ü kendilerine Türkçeyi öğreten ve unutmalarını engelleyen kaynağın Türk Televizyonları olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sayının genele oranı ise yüzde 51,7'ye denk gelmektedir. Bu veriler, Haskova ve Kırcaali'deki Alevilerinin büyük bir çoğunluğunun Türkçeyi öğrendikleri ve unutmalarını engelleyen kaynağın aileler ve Türk televizyonları olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Türkçeyi resmi okullardan 44 kişi (%21,9) ve Bulgar televizyonlarından ise 22 kişi (%10,9) öğrendiğini ifade etmiştir.¹²⁹

Tablo 15. Türkçeyi öğreten ve unutmalarını engelleyen kaynaklar Türk televizyonları

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Türk TV	Hayır	97	48,3	48,3	48,3
	Evet	104	51,7	51,7	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Bulgar TV	Hayır	179	89,1	89,1	89,1
	Evet	22	10,9	10,9	100,0
	Total	201	100,0	100,0	
Aile	Hayır	50	24,9	24,9	24,9
	Evet	151	75,1	75,1	100,0
	Total	201	100,0	100,0	
Resmi Okul	Hayır	157	78,1	78,1	78,1
	Evet	44	21,9	21,9	100,0
	Total	201	100,0	100,0	
Diğer	Hayır	200	99,5	99,5	99,5
	Evet	1	,5	,5	100,0
	Total	201	100,0	100,0	

2.1.8.4. Deneklerin Bulgarca Dil Seviyesi

Ankette deneklere Bulgarca seviyesini tespit etmek amacıyla sorular da yönetilmiştir. Bulgarca seviyesini gösteren aşağıdaki tabloya göre (Tablo 16) deneklerin

¹²⁹ krş. Hüseyin Alptekin, vd., *Bulgaristan Türklerinin Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri*, 21-30.

%32,3'ü (65 kişi) Bulgarca'yı çok iyi bildiğini, %40,3'ü (81 kişi) iyi derecede bildiğini, %20,9'i ise (42 kişi) orta seviyede bildiğini ifade etmiştir. Bulgarca bilgisinin zayıf olduğunu söyleyenler ise sadece 10 kişi olup bunların oranı %5'tir.

Bu veriler doğrultusunda Bulgaristan'daki Alevi Türklerin çoğunluğunun Bulgarca'yı iyi derecede bildikleri görülmektedir. Bir önceki veri tablosunda ise, yüzde yüze yakın bir oranda Bulgarca bildikleri görülmektedir. Bu veride ise, Bulgaristan Türklerinin bildikleri Bulgarca'nın ileri derecede olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Bulgaristan Türklerinin, yaşadıkları ortam ve bağlı oldukları devlet ile uyum içerisinde oldukları görülmektedir. Ayrıca bu verilerden, Alevi Türklerin hem ana dillerini hem de Bulgarca'yı bilmek suretiyle Bulgar toplumuna entegre olduklarını açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Tablo 16. Ankete katılanların Bulgarca seviyesi

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Bulgarca Dil Seviyesi	Çok iyi	65	32,3	32,3	32,3
	İyi	81	40,3	40,3	72,6
	Orta	42	20,9	20,9	93,5
	Zayıf	10	5,0	5,0	98,5
	Bilmiyorum	3	1,5	1,5	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

2.1.8.5. Bulgarca Dil Seviyesinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Katılımcıların Bulgar dilini bilip bilmedikleri ile yöneltilen sorulara verdikleri cevapların büyük bir oranda olumlu olduğu gözlenmektedir. Aşağıdaki tabloya göre (Tablo 17) Haskova ve Kırcaali'den ankete katılan Alevilerin Bulgarca bildikleri anlaşılmaktadır. Bu durum cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği de önemlidir. Bulgarca bilgisi ile ölçümlerin cinsiyete göre dağılımı yapıldığında az da olsa erkeklerin kadınlara göre daha iyi Bulgarca bildikleri ortaya çıkmaktadır. Nitekim 99 kadından 6'sı (%6,1) Bulgarca'sının zayıf olduğunu belirtirken bu oran erkeklerde sadece 4 kişi olup %3,9'dur. Ancak hem kadınlar hem de erkekler Bulgar dilini "çok iyi" veya "iyi" derece bildiklerini belirtmişlerdir. Buna göre kadınların %75,8 erkeklerin ise %69,6'sı Bulgarca'yı "çok iyi" veya "iyi" seviyede bilmektedir.

Bulgaristan Türklerinin çoğunluğunun köylerde yaşadığı dikkate alınır, çalışma hayatına köy şartlarında imkân bulmaktadırlar. Aynı köyde aynı dili konuşan kimseler

arasında, bir başka dilin öğrenilmesi zordur, hatta genelde bir ihtiyaç olarak da değerlendirilmemektedir. Zira köy hayatındaki bir ev hanımının kendisini ilgilendiren iş ve uğraşıda, çevresindeki insanlarla bağlantısı olur ve onlarla birlikte çözüm yoluna gidilir. Resmi ve şehirle ilgili sorunlarına ise, genelde eşleriyle birlikte çözüm bulmaya çalışırlar. Buna rağmen kadınların yüzde 75'ten fazlasının Bulgarca'yı çok iyi veya iyi olarak bilmesi, bu kesim için büyük bir başarı olarak değerlendirilmelidir. Zira erkekler, genellikle iş hayatı, çevre, resmi ilişkiler bağlamında bir şekilde Bulgarca'yı öğrenmek zorundadır. Bu nedenle iradi olmanın yanında, erkeklerin Bulgarca'yı öğrenme ve bilmesi, bir başarı olarak değerlendirilmezken, kadınların söz konusu problemle ilgili konuları, ciddi anlamda bir başarı olarak kabul edilmelidir. Bulgaristan Haskova ve Kırcaali'den ankete katılan Alevilerin Bulgarca'yı "çok iyi" veya "iyi" seviyede bilmesi, Türklerin toplum içerisinde iletişim problemi ile ilgili çalışma veya görüşlerinin değerlendirilmesinde oldukça önemlidir.

Tablo 17. Deneklerin Bulgarca seviyesinin cinsiyete göre dağılımı

		Cinsiyet			
		Kadın	Erkek	Toplam	
Bulgarca Dil Seviyesi	Çok iyi	Denek Sayısı	29	36	65
		Cinsiyete göre %	29,3%	35,3%	32,3%
	İyi	Denek Sayısı	46	35	81
		Cinsiyete göre %	46,5%	34,3%	40,3%
	Orta	Denek Sayısı	17	25	42
		Cinsiyete göre %	17,2%	24,5%	20,9%
	Zayıf	Denek Sayısı	6	4	10
		Cinsiyete göre %	6,1%	3,9%	5,0%
	Bilmiyorum	Denek Sayısı	1	2	3
		Cinsiyete göre %	1,0%	2,0%	1,5%
	Toplam	Denek Sayısı	99	102	201
		Cinsiyete göre %	100,0%	100,0%	100,0%

2.1.8.6. Bulgarca Bilgisinin Eğitim Değişkenine Göre Dağılımı

Ankete katılan deneklerin Bulgarca bilgi seviyesinin eğitim düzeylerine göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediği de araştırılmıştır. Güney Bulgaristan illerinden Haskova ve Kırcaali'den ankete katılanların Bulgarca seviyesinin eğitim düzeyi ile bir korelasyon bulunup bulunmaması da önemli bir durumdur. Bu durumu tespit etmek amacıyla deneklerin Bulgarca seviyelerinin eğitim düzeylerine göre dağılımı için SPSS programı aracılığı ile çapraz tablolama (crosstabulation) yapılmıştır.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 18) Bulgarca seviyesinin eğitim düzeyleri üzerine dağılımı görülmektedir.

Tablo 18. Deneklerin Bulgarca seviyesinin eğitime göre dağılımı

		Bulgarca Seviyesi					Toplam	
		Çok iyi	İyi	Orta	Zayıf	Bilmiyorum		
Öğrenim durumu	Hiç okula gitmedim	Denek Sayısı	1	2	4	2	0	9
		Bulgarcaya göre %	1,5%	2,5%	9,5%	20,0%	0,0%	4,5%
	İlkokul	Denek Sayısı	7	22	17	6	1	53
		Bulgarcaya göre %	10,8%	27,2%	40,5%	60,0%	33,3%	26,4%
	Lise	Denek Sayısı	32	47	18	1	0	98
		Bulgarcaya göre %	49,2%	58,0%	42,9%	10,0%	0,0%	48,8%
	Üniversite	Denek Sayısı	19	5	1	0	0	25
		Bulgarcaya göre %	29,2%	6,2%	2,4%	0,0%	0,0%	12,4%
	Lisansüstü	Denek Sayısı	6	5	2	1	2	16
		Bulgarcaya göre %	9,2%	6,2%	4,8%	10,0%	66,7%	8,0%
	Toplam	Denek Sayısı	65	81	42	10	3	201
		Bulgarcaya göre %	100,0%	100,0%	100,0%	100%	100,0%	100,0%

3. KIRCAALI-HASKÖY'DE ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Haskova-Kırcaali Alevilerinin Kendilerini Tanımlama Biçimleri ve Dini Durumları

Anket araştırmamızın konusu Güney Bulgaristan'da yer alan Haskova ve Kırcaali merkez ve bunlara bağlı yerleşim yerlerinde; ilçe ve köylerinde yaşayan Alevileridir. Betimsel/tanımlatıcı istatistikler araştırmamızın ilk aşamasını oluştırmaktadır. İkinci aşamada ise temelde Alevilerin kendilerini nasıl tanımladıkları, dinî durumları, toplumun diğer kesimiyle sosyal ilişkileri ve çeşitli sorunlarla ilgili görüşleri gibi başlıklardan oluşmaktadır. Ankette bu ana başlıklar altında 28 soru bulunmaktadır. Deneklere çeşitli ifadelere katılıp katılmadıkları veya ne derecede katıldıkları sorulmuştur.

Alanda yapılan çalışma ve araştırmamızın sonucu Haskova ve Kırcaali Alevi Türklerin Bulgarlardan farklı bir kimlik, kültür, din yorumu biçimi, gelenek ve töreye sahip oldukları anlaşılmıştır. Kadim tarihten beri Bulgaristan'da yaşamalarına ve günümüzde Bulgaristan vatandaşı olmalarına rağmen Aleviler kendi gelenek, görenek ve din anlayışlarını büyük oranda korumuşlardır. Son iki asırda ve özellikle de 20. asırda hem etnik hem de dinî ve sosyo-kültürel konularda ciddi anlamda sorunlarla karşılaşmışlardır.¹³⁰ Bütün bu sorunlara rağmen buldukları topraklarda kalmaya devam etmişler bu uğurda büyük fedakârlık ve kahramanlıklar göstermişlerdir. Bu yönüyle Bulgar toplumunda denge unsuru olmuşlar, barış ve istikrarın temsilcisi olarak toplumsal yapının teşekkülüne katkıda bulunmuşlardır. Bu nedenle günümüzde Güney Bulgaristan'daki Alevilerin dinî ve etnik durumları başta olmak üzere sosyo-kültürel hayata bakış açıları, sorunlara dair görüşleri ve diğerleri ile sosyal ilişkileri merak konusudur ve araştırılmaya değer bir konudur.

Bulgaristan'ın 2007 yılında resmi olarak Avrupa Birliği'ne kabul edilmesi yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönem Bulgarlar için olduğu kadar Bulgaristan vatandaşı olan Türkler için de yeniliklerin beklendiği bir süreci ifade etmektedir. Demokrasi ve

¹³⁰ Hüseyin Alptekin, vd., *Bulgaristan Türklerinin Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri*, 17-21.

Avrupa Birliği müktesebatına uyarak etnik ve dinî konularda eşitlik ilkesi benimsenmiştir. Bulgar olmayan vatandaşların da hakları tanınmıştır. Günümüzde Bulgaristan vatandaşı Türkler dünyanın en büyük azınlık statüsüne sahip topluluklarından biri konumundadırlar.¹³¹ Komünizm sonrası işbaşına gelen yeni yönetimler “Bulgar etnik ve dinî tolerans” uygulamalarını hayata geçirdiklerini ilan etmişlerdir. Ülkenin bütün bölgelerinde varlıklarını sürdürmek için büyük bir mücadele veren Türkler söz konusu yeni yönetimler tarafından daha önce yapılan haksızlıkların kınanması, Avrupa Birliği kuralları çerçevesinde azınlık halklarına saygı duyulması beklentisi içine girmiştir. Bulgaristan’da birbiri ardına kurulan yeni yönetimler her fırsatta azınlık haklarına riayet edecekleri konusunda sözler vermekten geri durmamışlar ve hatta birçok girişim ve çalışmalar başlatılmıştır. Çünkü Bulgar devletinin Avrupa Birliği kurallarına göre azınlık haklarını uygulaması gerekmektedir.¹³²

Bütün bunların neticesinde Bulgaristan’ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Haskova ve Kırcaali Alevileri de iki noktada beklentiye girmiştir. Bunlardan ilki etnik konularla ilgili sorunların giderilmesi idi. İkinci husus ise dinî konularla ilgiliydi. DBulgaristan Müslüman Türkleri, dinlerini rahatlıkla yaşayabilme, ibadet mahallerine sahip olabilme, mabetleri iyileştirme ve tamir edebilme imkanına sahip olma arzusunda idiler.

Günümüz araştırmacıları, Bulgaristan’ın hem tarihsel tecrübesi hem de cumhuriyete geçiş yanında Avrupa Birliği’ne giriş süreç ve doğrultusunda Müslüman Türklere yönelik yaptırım, gelişim ve iyileştirmenin hangi boyutta olduğunu görmek bakımından, günümüzde yapılacak alan araştırmalarının ortaya çıkaracağı verilerin önemine dikkatleri çekmişlerdir.¹³³ Bulgaristan’da yaşayan ve Bulgaristan vatandaşı olan Türklerin Bulgaristan’ın Avrupa Birliği üyeliliğine kabulünden sonra yani günümüzde etnik kimlik durumlarının tespiti önemlidir. Zira Türkler için bu süreç etnik

¹³¹ Ali Eminov, *Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria*, Institute of Muslim Minority Affairs, (New York: Routledge, 1997), 76-91.

¹³² Hugh Poulton, *Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, çev: Yavuz Alagon, (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1993); Semiha Ahmet, *Bulgaria's European Union integration and its minority question the case study of Turkish minority/Bulgaristan'ın Avrupa Birliği entegrasyonu ve azınlık sorunu 'Türk azınlık üstüne bir vaka çalışması'*, (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 17-30.

¹³³ Şabanali Ahmed, *Bulgaristan'da Alevilik (Yablanovo Örneği)*, (Üsküp: Yeni Balkan Yayınevi, 2022), 10-21.

kimlik, ulusal kimlik ve Avrupa kimliği şeklinde bir dönemsel aşamadan geçmiştir.¹³⁴ Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşı Türkler ile Bulgar kökenli yurttaşlar bağlamında etnik sorunun mevcut durumunun, boyutu, uygulanış ve algılanış şeklinin tespit edilmesi güncel ve muhtemel sorunların çözümüne büyük katkı sağlayacağı kesindir. Ayrıca Haskova-Kırcaali Alevilerinin sosyal ilişki ağlarının geldiği noktayı tespit de önemlidir. Yukarıda saydığımız üç husustaki güncel verilerin ortaya çıkarılması tarihte Türklerin yaşadıkları ve maruz bırakıldıkları kötü uygulamaların neticelerini görmek açısından da önemlidir. Söz konusu tarihsel süreci Şabanali Ahmed şöyle anlatmaktadır:

Türkler Osmanlıların bölgeden çekilmesiyle, ciddi bir asimilasyon, soykırım, tehcir ve zorbalığa maruz kalmışlardır. Türkiye'ye göç edemeyenler, ciddi sorunlarla boğuştu. Özellikle Sosyalist dönemde, Türk isimlerinin Slav isimlerle değiştirilmesi, Kamusal alanlarda Türkçe konuşulmasının yasaklanması, Türklerin yoğun yaşadığı bölgelerdeki ailelerin alınarak, Bulgarların çoğunlukta yaşadığı bölgelere yerleştirilmesi, İslam dinî ile ilgili tüm özgürlüklerin kısıtlanması, Türkçe eğitim kurumlarının ve Kur'an kurslarının kapatılması, Alınan kararlara uymayanların para ve hapis cezasına tabi tutulması gibi kararlar alınmış ve uygulamaya konulmuştur. Bütün bu kararlar resmi, devlet politikası olarak ilan edilmişti.¹³⁵

Ona göre bütün Bulgaristan topraklarında yaşayan Türkler gibi Aleviler de daha önceleri birçok zorlu dönemlerden geçmiş, ancak bu defa daha da zor bir sürecin içerisine girmişlerdir. Zira 2007 yılında Avrupa Birliği'ne üye olarak kabul edilen Bulgaristan, Avrupalı değerlere atıfta bulunmuş, ancak resmi olarak yürürlüğe koymakta zorluk yaşamıştır. Konuyla ilgili yapılan çağdaş dönem araştırmalarında bu durum detaylı ve sıkça dile getirilmektedir.¹³⁶

Bütün bunlardan sonra araştırmamızın doğru yönlendirilmesi amacıyla yapılması gereken öncelikli tespitler bulunmaktadır. Bunların başında araştırma evrenimizi oluşturan örneklem grubunun Haskova ve Kırcaali doğumlu Alevilerden oluşması gerekmektedir. Başka bir ifade ile söz konusu illerde ve bunlara bağlı ilçe ve köylerde yaşayan Alevilerin kendilerini din-mezhep açısından hangisinin içinde tanımladıklarını tespit etmek araştırmanın doğru yönlendirilmesi bakımından önemlidir. Bu çerçevede diğerleri hakkındaki düşünceleri, Türkiye ve Türkiye'deki arabaları

¹³⁴ Bk. Gülfer Tunalı, *Bulgaristan'da AB Üyeliği Sonrası Türk Azınlığın Kimlik Örüntüleri: Etnik Kimlik, Ulusal Kimlik, Avrupa Kimliği*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016), 11-61.

¹³⁵ Şabanali Ahmed, *Bulgaristan'da Alevilik*, 81.

¹³⁶ Mesela bk. Mehmet Dalkılıç, "Balkanların Geleceği Bağlamında Günümüzde Ekstremist/Aşırı Dinî Grupların Etnik ve Dinî Barışa Etkisi: Makedonya Örneği", *Balkanlar ve İslam*, (İstanbul: Ensar Neşriyat: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), 2020), 93-116.

hakkındaki düşüncelerini tespit etmek araştırmanın temel amaçları arasında bulunmaktadır.

3.1.1. Etnik ve Dinî Kimlik Tercihleri

Aşağıdaki tabloda (Tablo 19) deneklerin kendilerini dinî açıdan hangi grup içinde tanımladığı ile ilgili soruya verdikleri cevabın frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Örneklem grubunun Alevilerden oluşturması araştırmanın doğru sonuçlara ulaşması bakımından hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle deneklere ucu açık soru yöneltilmiş ve soruda “Sünnîlik, Alevilik, Bektaşilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık ve diğer” seçenekleri sunulmuştur. Buna göre kendisini Sünnîlik içinde tanımlayanlar anket uygulamasından çıkartılmıştır. Ankete iştirak edenlerden bir kısmı kendisini Sünnîlik içinde tanımlamıştır. Ancak bunlar SPSS programına aktarılırken dikkate alınmamıştır. Zira araştırmamızın evrenini Alevilerin oluşturması planlanmıştır. Bu yüzden değerlendirmemizde kendinî “Sünnîlik” içinde tanımlayan bulunmamaktadır.

İkinci seçenek ise “Alevilik”tir. Haskova ve Kırcaali’den ankete katılan 201 denekten 167’si kendisini Alevilik içinde tanımlamıştır. Bunun genele oranı yüzde 83,1’e denk gelmektedir. Deneklerden 34 kişi (%16,9) ise Alevi bir aileden gelmesine rağmen kendinî başka dinî gruplar içinde tanımlamıştır. Bunların en başında Bektaşilik gelmektedir. Nadiren kendisini Hıristiyan veya Müslüman olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır.

Üçüncü seçenek olarak “Bektaşilik” sunulmuştur. Deneklerden 88’i (%43,8) kendisini Bektaşilik içinde tanımlamıştır. Bunlardan bir kısmı kendisini sadece Bektaşi olarak görürken bir kısmı da hem Alevi hem de Müslüman olarak gördüğünü ifade etmiştir.

Dördüncü ise “Hıristiyanlık” seçeneğidir. Alanda yapılan incelemelerde Alevilerden bir kısmının Hıristiyan olduğu ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca Aleviler yoğun olarak Hıristiyan komşuları ile birlikte yaşamaktadırlar. Alevilerin Hıristiyanlaşması konusundaki bilginin doğruluğunu test etmek ve boyutunu öğrenmek amacıyla böyle bir seçenek sunulmuştur. Tabloya göre 201 denekten sadece 4 tanesi

(%2) kendisini Hıristiyanlık içinde tanımlamıştır. Bu durum ankette başka bir çapraz soru ile (39. soru) test edilmiştir.

Beşinci olarak “Müslümanlık” seçeneği sunulmuştur. Buna göre ankete katılan ve Alevi bir aileden gelen 201 denekten 73’ü aynı zamanda kendisini Müslüman olarak da tanımlamıştır. Bu grupta yer alanların ekseriyeti kendilerini hem Alevi veya Bektaşî görürken hem de Müslüman olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bunların genele oranı ise yüzde 36,3’tür. Diğer seçeneği ise hiç tercih edilmemiştir.

Tablo 19. Dinî kimlikler

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Sünnîlik	Hayır	201	100,0	100,0	100,0
Alevîlik	Hayır	34	16,9	16,9	16,9
	Evet	167	83,1	83,1	100,0
	Total	201	100,0	100,0	
Bektaşîlik	Hayır	113	56,2	56,2	56,2
	Evet	88	43,8	43,8	100,0
	Total	201	100,0	100,0	
Hıristiyanlık	Hayır	197	98,0	98,0	98,0
	Evet	4	2,0	2,0	100,0
	Total	201	100,0	100,0	
Müslümanlık	Hayır	128	63,7	63,7	63,7
	Evet	73	36,3	36,3	100,0
	Total	201	100,0	100,0	
Diğer	Hayır	201	100,0	100,0	100,0

3.1.1.1. Haskova-Kırcaali Alevilerinin Kendilerini Tanımlama Biçimleri

Güney Bulgaristan’da yaşayan Alevilerin kendilerini tanımlarken önemsedikleri özelliklerin tespitine yönelik sorular da ankette yer almaktadır. Bu çerçevede Alevilerin kendilerini tanımlarken uygun gördükleri ve bunları ne derece önemsedikleri sorulmuştur. Birden fazla seçenek işaretleyebilecekleri açık uçlu olarak hazırlanan soruda “gelenekçi olmak, yenilikçi olmak, Müslüman olmak, milliyetçi olmak, vatanperver olmak, Dindar olmak, Türk olmak, Alevi-Bektaşî olmak ve diğer” şeklinde

dokuz adet seçenek sunulmuştur. Diğer tüm sorularda olduğu gibi soru ve seçenekler Türkçe ve Bulgarca olarak hazırlanmıştır. Katılma durumları 5’li likerd ölçeği esas alınarak “çok önemli, oldukça önemli, önemli, önemli değil, hiç önemli değil” şeklinde seçenekler sunularak katılma dereceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Gelenekçi Olmak

Aşağıdaki tabloda (Tablo 20) yukarıda sıralanan vasıflardan “gelenekçi olmak” özelliğinin kendilerine uygun olup olmadığı ve bunu ne derecede önemsedikleri yönünde sorulan soruya verilen cevapların SPSS ortamında elde edilmiş frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre 201 denekten 94’ü (%46,8) gelenekçi olmayı kendinî tanımlayan önemli özelliklerden biri olduğunu ifade etmiştir. 42 kişi (%20,9) ise gelenekçi olmanın kendisini tanımlamada uygun bir vasıf olduğunu ve bunu çok önemsedığını ifade etmiştir. Bu iki grup üyelerinin toplamı 136 kişi olup bunun genele oranı ise yüzde 67,7’dir. Buna çok önemli olduğunu söyleyenlerin de ilave edilmesi durumunda denekler yüzde 70’e yakın bir oranı gelenekçi olmayı kendileri için uygun ve önemli bir özellik olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır. Kısaca Haskova-Kırcaali bölgesi Alevileri gelenekçi olma vasfının kendilerini tanımlayan uygun ve önemli bir özellik olarak görmektedirler. Gelenekçi olma özelliğinin kendilerini tanımlamada uygun olmadığını ve bunu önemsemediklerini söyleyenler ise toplam 61 kişi olup bunun genele oranı yüzde 30,3’tür. Buna göre Haskova bölgesi Alevilerinin yüzde 70’i gelenekçi olmayı kendilerini tanımlarken uygun ve önemli bir özellik olarak görmektedir.

Tablo 20. Gelenekçi olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Gelenekçi olmak	Hiç önemli değil	33	16,4	16,4	16,4
	Önemli değil	28	13,9	13,9	30,3
	Önemli	94	46,8	46,8	77,1
	Oldukça önemli	42	20,9	20,9	98,0
	Çok önemli	4	2,0	2,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

Yenilikçi Olmak

Aşağıdaki tabloya göre (Tablo 21) Haskova-Kırcaali bölgesi Alevilerinden ankete katılan 201 kişiden 78’i (%38,8) yenilikçi olmayı kendileri için önemli görürken

37 kişi (%18,4) oldukça önemli olduğunu bildirmiştir. Bunların toplamı 115 kişi olup genele oranı yüzde 57,2'dir. Yenilikçi olmanın kendileri için önemli olmadığını veya hiç önemli olmadığını söyleyenlerin toplamı ise 85 kişi olup bunların genele oranı yüzde 42,3'tür. Bu verilere göre Haskova bölgesi Alevilerinden ankete iştirak edenlerin yarısından fazlası yenilikçi olmayı kendilerini tanımlamada uygun ve önemli bir vasıf olarak görmektedir.

Tablo 21. Yenilikçi olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Yenilikçi olmak	Hiç önemli değil	34	16,9	16,9	16,9
	Önemli değil	51	25,4	25,4	42,3
	Önemli	78	38,8	38,8	81,1
	Oldukça önemli	37	18,4	18,4	99,5
	Çok önemli	1	,5	,5	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

Müslüman ve Ahlaklı Olmak

Deneklere Müslüman ve ahlaklı olma özelliğinin kendilerini tanımlamada uygun olup olmadığı ve bunun ne derece önemli olduğu konusundaki düşünceleri de sorulmuştur. Aşağıdaki tabloda (Tablo 22) buna verilen cevapların frekans ve yüzde oranları gösterilmektedir. Buna göre ankete iştirak eden 201 denekten 94'ü Müslüman ve ahlaklı olma vasfının kendilerini tanımlamada uygun bir özellik olduğunu ve bunun kendileri için önemli olduğunu bildirmişlerdir. Bu sayının genele oranı ise yüzde 46,8'dir. 35 kişi (%17,4) ise Müslüman ve ahlaklı olmanın kendileri için oldukça önemli olduğunu ifade etmiştir. 6 kişi ise Müslüman ve ahlaklı olmayı çok önemli görmektedir. Bu üç grubun toplamı 135 kişi olup genele oranı yüzde 67,2'ye denk gelmektedir. Önemli olmadığını söyleyenler ise sadece 66 kişi olup oranları yüzde 32,8'dir. Bu verilere göre Haskova bölgesi Alevilerinden ankete iştirak edenlerin yüzde 70'e yakınının Müslüman ve ahlaklı olmayı kendilerini tanımlamada uygun ve önemli bir özellik olarak gördüklerini söylemek mümkündür.

Tablo 22. Müslüman ve ahlaklı olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Müslüman ve ahlaklı olmak	Hiç önemli değil	28	13,9	13,9	13,9
	Önemli değil	38	18,9	18,9	32,8
	Önemli	94	46,8	46,8	79,6
	Oldukça önemli	35	17,4	17,4	97,0
	Çok önemli	6	3,0	3,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

Milliyetçi olmak

Haskova bölgesinden ankete katılan Alevilere kendilerini tanımlarken uygun gördükleri vasıflardan biri olarak “milliyetçi olmak” da sorulmuştur. Bunu ne kadar önemsedikleri konusu da önemli hususlardan biridir. Aşağıdaki tabloda (Tablo 23) deneklerin kendilerini tanımlarken milliyetçi olmayı uygun görüp görmedikleri ve ne derecede önemsedikleri konusunda verilen cevapların frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre 201 denekten 91’i (%45,3) milliyetçi olmanın kendilerini tanımlamada uygun bir vasıf olduğunu ve bunu önemsediklerini ifade etmişlerdir. 61 kişi (%30,3) ise milliyetçi olmanın “oldukça önemli” olduğunu ifade etmiştir. 10 kişi ise çok önemli olduğunu bildirmiştir. Bu üç grubun toplamı 162 kişi olup bunun genele oranı yüzde 80,6’ya denk gelmektedir.

Bu veriler Haskova bölgesi Alevilerinden ankete katılanların büyük bir çoğunluğunun milliyetçi olma özelliğinin kendilerini tanımlayan uygun bir özellik olduğunu ve bunun onlar için çok önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Deneklerden milliyetçi olmayı önemsemeyenler ise toplam 39 kişi olup bunun genele oranı yüzde 19,4’tür. Buna göre bölge Alevileri arasında milliyetçilik önemli bir özelliktir

Tablo 23. Milliyetçi olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Milliyetçi olmak	Hiç önemli değil	9	4,5	4,5	4,5
	Önemli değil	30	14,9	14,9	19,4
	Önemli	91	45,3	45,3	64,7
	Oldukça önemli	61	30,3	30,3	95,0
	Çok önemli	10	5,0	5,0	100,0
	Total	201	100,0	100,0	

Vatanperver Olmak

Güney Bulgaristan'dan ankete katılan Aleviler “vatanperver olma” vasfının kendilerini tanımlarken ne derecede olduğu konusundaki soruya da cevap vermiştir. Aşağıdaki tabloda (Tablo 24) buna verilen cevapların SPSS ortamında hazırlanan frekanslar ve yüzde oranları sunulmaktadır. Buna göre ankete katılan 201 kişiden 83'ü (%41,3) vatanperverliğin kendileri için önemli olduğunu, 62 kişi (%30,8) “oldukça önemli” olduğunu, 10 kişi (%5) ise çok önemli olduğunu bildirmiştir. Vatanperver olmayı kendilerini tanımlarken önemseyen bu üç grup toplandığında 155 kişi olduğu ve bunun genele oranının ise yüzde 77,1 olduğu görülmektedir. Vatanperver olmayı önemsemeyenler ise 46 kişi olup genel oranı yüzde 22,9'dur. Bu veriler Güney Bulgaristan'dan ankete katılanların büyük bir çoğunluğunun vatanperver olmayı önemsediklerini ortaya çıkmaktadır.

Tablo 24. Vatanperver olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Vatanperver olmak	Hiç önemli değil	19	9,5	9,5	9,5
	Önemli değil	27	13,4	13,4	22,9
	Önemli	83	41,3	41,3	64,2
	Oldukça önemli	62	30,8	30,8	95,0
	Çok önemli	10	5,0	5,0	100,0
	Total	201	100,0	100,0	

Dindar Olmak

Dindar olma özelliğinin kendilerini tanımlamada uygun ve önemli olup olmadığı konusu da sorulmuştur. Aşağıdaki tabloda (Tablo 25) “dindar olma” vasfı konusunda verilen cevapların frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Ankete katılanlardan 92 kişi (%45,8) dindar olmanın kendileri için önemli olduğunu bildirmiştir. 51 kişi (%25,4) ise oldukça önemli, 8 kişi (%4) de çok önemli olduğunu söylemiştir. Dindar olma vasfının kendilerini tanımlamada uygun ve önemli bir vasıf olduğunu düşünenlerin toplamı 151 kişi olup bunun genele oranı yüzde 75,2'ye denk gelmektedir. Dindar olmanın kendileri için önemli olmadığını söyleyenler ise toplamda 50 kişi olup bunun oranı yüzde 24,9'dur. Bu veriler Haskova bölgesinden ankete iştirak eden deneklerin üçte ikisinden fazlasının dindar olmayı önemsediklerini ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 25. Dindar olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Dindar olmak	Hiç önemli değil	17	8,5	8,5
	Önemli değil	33	16,4	24,9
	Önemli	92	45,8	70,6
	Oldukça önemli	51	25,4	96,0
	Çok önemli	8	4,0	100,0
	Total	201	100,0	100,0

Türk Olmak

Bulgaristan'ın diğer bölgelerinde bulunan Aleviler gibi Haskova ve Kırcaali bölgesindeki Aleviler de etnik olarak Türk kökenlidir. Alandaki gözlemler ve telefon görüşmelerimizde Türk olmayan Alevi bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Bulgaristan genelinde Alevilerin Türk olduğu tespit edilmiştir. Güney Bulgaristan'da yaşayan Alevilerin kendilerini tanımlarken Türk olmayı ne derecede önemsedikleri de sorgulanmıştır. Aşağıdaki tablo (Tablo 26) Türk olma vasfının ne derecede önemsedikleri ile ilgili cevaplarının frekans ve yüzde oranlarını göstermektedir. Buna göre “önemli değil” seçeneğini işaretleyenler 68 kişidir (%33,8). “Hiç önemli değil” diyenler ise 60 kişidir (%29,9). Bu iki grubun toplamı 128 kişi olup bunun genele oranı yüzde 63,7'dir. Kendilerini tanımlarken Türk olmayı önemseyenler ise toplam 73 kişi olup bunun genele oranı yüzde 36,4'tür.

Bu durum bize gösteriyor ki son zamanlarda Bulgar para biriminin güç kazanması da milli duyguları az da olsa olumsuz etkilediğini düşündürmektedir. Zira daha önce yapılan çalışmalarda bu vasıf çok daha güçlü olarak benimsenmekte idi.¹³⁷

Tablo 26. Türk olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Türk olmak	Hiç önemli değil	60	29,9	29,9
	Önemli değil	68	33,8	63,7
	Önemli	55	27,4	91,0
	Oldukça önemli	15	7,5	98,5
	Çok önemli	3	1,5	100,0
	Total	201	100,0	100,0

¹³⁷ Mesela krş. Mehmet Dalkılıç vd, *Balkanlarda Dinî Aşırılıklar ve Etnik Barış*, (İstanbul: TASAM yayınları, 2012), 153-155, 164-166; Şabanali Ahmed, *Bulgaristan'da Alevilik*, 81-87.

Alevi Olmak

Haskova’da yaşayan Alevilerden ankete katılanlardan kendilerini tanımlarken uygun gördükleri ve önemsedikleri vasıflar arasında “Alevi olmak” da sorulmuştur. Aşağıdaki tabloda (Tablo 27) buna verilen cevapların frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Ankete iştirak eden 201 denekten 79 tanesi (%39,3) bunun hiç önemli olmadığını bildirmiştir. 57 kişi (%28,4) “önemli değil” seçeneğini işaretlemiştir. Alevi olmanın kendileri için önemli olmadığını bildirenlerin toplamı 136 kişi olup, genele oranı yüzde 67,7’dir. Alevi olmayı önemseyenlerin toplamı ise 65 kişi olup genele oranı yüzde 32,4’tür. Bu veriler Haskova bölgesi Alevilerinin kendilerini tanımlarken Alevi olmanın çok da önemli olmadığını düşündüğünü ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 27. Alevi olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Alevi olmak	Hiç önemli değil	79	39,3	39,3
	Önemli değil	57	28,4	67,7
	Önemli	43	21,4	89,1
	Oldukça önemli	15	7,5	96,5
	Çok önemli	7	3,5	100,0
	Total	201	100,0	100,0

3.1.1.2. Din Eğitimi

Din eğitimi konusunda Bulgaristan vatandaşı bütün Türkler için tarih boyunca önemli sorunlar yaşanmıştır.¹³⁸ Bu durum Aleviler için daha da büyük bir zorluk içermektedir. Haskova bölgesinden ankete katılan Alevilerin din eğitimi alıp almadığı ve din eğitimi aldıysa bunun kaynağını tespiti yönelik sorular da hazırlanmıştır. Bu çerçevede deneklerin dinî bilgisinin kaynağı olarak “aileden, resmi okullardan, cemevinden/dededen, camiden/hocadan, din eğitimi almadım” seçenekleri oluşturulmuştur. Aşağıdaki tabloda (Tablo 28) deneklerin bu soruyla ilgili tercihlerinin frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre dinî bilgilerinin kaynağının ailesi olduğunu bildirenler 114 kişidir. Bunun genele oranı yüzde 56,7’dir. Buna göre 201 kişiden oluşan Alevi örneklem grubunun yarısından fazlası dinî bilgisini ailesinde aldığını bildirmiştir. Dinî bilgisinin kaynağını resmi okullar olarak gösterenler ise sadece

¹³⁸ Mesela bk. Ali Mehmedov, *Demokrasi Döneminde Bulgaristan’da Din Eğitimi*, (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 107-138.

10 kişidir. Bunun genele oranı ise yüzde 5'tir. Buna göre Haskova bölgesi Alevi çocukları resmi okullarda dinî bilgileri öğrenme imkânı bulamamaktadır. Cemevi'nden veya dededen dinî bilgi öğrendiğini söyleyenler 45 olup bunun oranı yüzde 22,4'tür. Buna göre Alevilerin yüzde 80'e yakın bir oranı cemevi veya dededen dinî bilgi alamamaktadır. Dinî bilgisini camiden veya hocadan aldığını söyleyenler ise sadece 5 kişidir. Buna göre Cami veya hocalar Haskova Alevileri için dinî bilgi kaynaklığı değildir. Zira ankete katılan 201 kişiden 196'sı dinî bilgi için cami veya hocaya müracaat etmediğini ifade etmiştir. Bunun genele oranı ise yüzde 97,5'e denk gelmektedir. Din eğitimi almadığını söyleyenler ise 57 kişi olup bunların genele oranı 29,4'tür.

Bütün bu verilere göre Haskova Alevilerinden ankete iştirak edenlerden yüzden 70'ten fazlasının bir şekilde dinî bilgi aldığını söylemek mümkündür. Burada temel kaynak ailedir. Resmi okullar ise en azından günümüzde dinî bilgi kaynağı değildir. Burada dikkat çekici olan cemevi veya dedeye müracaat ettiğini söyleyenlerin azlığıdır. Elbette cami ve hocaların da dinî bilgi kaynağı olarak görülmemesi büyük bir sorundur. Ayrıca bu sonuçlar Alevilik bilgisinin aileden yani aile büyüklerinden çocuklarına geçen bir yöntemle devam ettiğini ortaya çıkarmaktadır.

Tablo 28. Din eğitimi kaynağının frekans ve oranı

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Aileden	Hayır	87	43,3	43,3	43,3
	Evet	114	56,7	56,7	100,0
	Total	201	100,0	100,0	
Okuldan	Hayır	191	95,0	95,0	95,0
	Evet	10	5,0	5,0	100,0
	Total	201	100,0	100,0	
Cemevinde n/Dededen	Hayır	156	77,6	77,6	77,6
	Evet	45	22,4	22,4	100,0
	Total	201	100,0	100,0	
Camiden / Hocadan	Hayır	196	97,5	97,5	97,5
	Evet	5	2,5	2,5	100,0
	Total	201	100,0	100,0	
Din eğitimi almadım	Hayır	142	70,6	70,6	70,6
	Evet	59	29,4	29,4	100,0
	Total	201	100,0	100,0	

Alevi Dedelerin Din Eğitimi Durumu

Yukarıdaki tabloda (Tablo 28) Haskova bölgesi Alevilerinden ankete katılanların tercihlerine göre dinî kurumların dinî bilgi konusunda yeterince kaynaklık yapamadığı ortaya çıkmıştır.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 29) deneklere günümüzde Alevi dedelerinin dinî alanda yeterince eğitilmiş olup olmadığı sorusuna verilen cevapların frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre ankete iştirak eden 201 denekten 131'i (%65,2) Alevi dedelerinin din eğitiminin yeterli olmadığını düşünmektedir. Katılımcıların sadece 70'i (34,8) Alevi dedelerinin din eğitimini yeterli görmektedir. Buna göre Haskova bölgesi Alevilerinden ankete katılanların üçte ikisi dedelerin dinî eğitiminin yeterli olmadığını düşünmektedir.

Tablo 29. Alevi din adamlarının eğitimi konusundaki düşünceler

Alevi din adamlarınızın yeterince eğitilmiş olduğunuzu düşünüyor musunuz?	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Hayır	131	65,2	65,2	65,2
Evet	70	34,8	34,8	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

Dindarlık Durumu

Yukarıdaki tablodan (Tablo 28) Haskova bölgesinden ankete iştirak eden katılımcıların din eğitiminin kaynağının büyük oranda aileleri olduğu ortaya çıkmıştır. Acaba aileler veya bireyleri dindarlık bakımından kendilerini hangi düzeyde görmektedirler. Dindarlık durumu aslında iki açıdan önemlidir. Bunlardan ilki deneklerin dindarlık konusundaki durumlarının farkında olup olmadıkları. İkincisi ise ailesine aktarabilecek dinî bilgilere sahip olup olmadığı konusudur.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 30) deneklere dindarlık açısından kendilerini nasıl gördüğü ile ilgili olarak yöneltilen soruya verilen cevapların frekans ve yüzde oranları gösterilmektedir. Cevaplar 5'li Likert ölçeğine göre "kesinlikle dindar değilim, dindar değilim, kararsızım, dindarım, çok dindarım" şeklinde beş seçenek sunulmuştur. Buna göre ankete iştirak edenlerden yüzde 41,3'ü (83 kişi) dindar olduğunu ifade etmiştir. Buna karşın 46 kişi (%22,9) dindar olmadığını bildirmiştir.

Burada dikkat çekici olan kararsızların grubudur. Katılımcıların yaklaşık yüzde 40'ı dindar olup olmadığı konusunda kararsızlığını bildirmiştir. Dindar olmadığını bildirenler ise toplam 64 kişidir. Bunun genele oranı yüzde 31,9'a denk gelmektedir. Bu oran aslında yukarıda din eğitimi almadığını söyleyenlerin oranına yakındır.

Tablo 30. Deneklerin dindarlık durumu

Dindarlık açısından kendinizi nasıl tanımlarsanız?		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Dindarlık durumu	Kesinlikle dindar değilim	18	9,0	9,0	9,0
	Dindar değilim	46	22,9	22,9	31,8
	Kararsızım	48	23,9	23,9	55,7
	Dindarım	83	41,3	41,3	97,0
	Çok dindarım	6	3,0	3,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

Çocukların Din Eğitimi

Yukarıdaki sorulardan ve tablolardan Haskova bölgesi Alevilerinden ankete katılanların verdiği bilgilere göre günümüzde Alevilerin din eğitimi ile ilgili önemli sorunları bulunmaktadır. Bu durum sadece Alevilik ile ilgili de değildir. Zira iki asırdan beri din eğitimi konusunda her geçen gün toplumlar ilgisizleşmektedir. Dünyevileşme sonucu din alanı genelde itibarını kaybetmiştir. Bu çerçevede imkân bulduğunda çocuklarının din eğitimi alabileceği kurumları konusunda tercihleri sorgulanmıştır. Deneklerden çocuklarına din eğitimi aldırma istedikleri kurumlar sunulmuştur. Bunlar “dededen, Sünnî bir hocadan, Alevi bir eğitim kurumundan, Sünnî bir eğitim kurumundan” şeklinde seçenekler sunulmuştur.

Dededen: Aşağıdaki tabloda (Tablo 31) çocuklarının dinî eğitimlerini dededen aldırma seçeneği konusundaki frekans ve oranları gösterilmektedir. Buna göre katılımcıların din eğitimini bir dededen almasını isteyenlerin toplamı 85 kişi olup bunun oranı yüzde 42,3'tür. Çocuklarının din eğitimini dededen almasını istemeyenlerin toplamı ise 29 kişi olup bunun genele oranı sadece 14,5'tir. Burada dikkat çekici olan kararsızların grubudur. Deneklerden 87'si (%43,3) çocuklarının din eğitimini dededen alması konusunda kararsız olduğunu bildirmiştir.

Tablo 31. Alevi çocukları için dinî eğitimi kurumları hakkındaki düşünceleri

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Dededen	Çok isterim	20	10,0	10,0
	İsterim	65	32,3	32,3
	Fikrim yok	87	43,3	43,3
	İstemem	14	7,0	7,0
	Hiç istemem	15	7,5	7,5
	Toplam	201	100,0	100,0

Sünnî bir Hocadan: Aşağıdaki tabloda (Tablo 32) çocuklarına din eğitimi Sünnî bir hocadan aldırma konusunda deneklerin düşüncelerinin frekans ve yüzde oranları gösterilmektedir. Buna göre üyesi en çok olan yine kararsızlar grubudur. Ankete katılanların yüzde 69,2'si (137 kişi) bu konuda kararsız olduğunu ifade etmiştir. Çocuklarının Sünnî bir hocadan din eğitimi almasını isteyenlerin toplamı ise 24 kişidir (%12). Çocuğunun din eğitimi Sünnî bir hocadan almasını istemeyenlerin toplamı ise 38 kişi olup bunun genele oranı yüzde 18,9'dur.

Tablo 32. Alevi çocukları için dinî eğitimi kurumları hakkındaki düşünceleri

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Sünnî bir Hocadan	Çok isterim	6	3,0	3,0
	İsterim	18	9,0	9,0
	Fikrim yok	139	69,2	69,2
	İstemem	28	13,9	13,9
	Hiç istemem	10	5,0	5,0
	Toplam	201	100,0	100,0

Alevi Eğitim kurumundan: Çocuklarının Alevi din eğitim kurumundan alması konusundaki fikirler ise aşağıdaki tabloda (Tablo 33) görülmektedir. Buna göre deneklerin yüzde 47,8 oranındakileri (96 kişi) çocuklarının din eğitimlerini Alevi eğitim kurumundan almasını istemektedir. Bunu çok isteyenler ise 46 kişi olup oranı yüzde 22,9'dur. Bunların toplamı 142 kişi olup genele oranı 70,7'ye denk gelmektedir. Buna göre Haskova bölgesinden ankete katılan deneklerin üçte ikisinden fazlası çocuklarına din eğitimi Alevi kurumlarından almasını istediğini bildirmiştir. Bunu istemeyenlerin toplamı ise sadece 23 kişidir (%11,5).

Tablo 33. Alevi çocukları için dinî eğitimi kurumları hakkındaki düşünceleri

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Alevi Eğitim kurumundan	Çok isterim	46	22,9	22,9
	İsterin	96	47,8	47,8
	Fikrim yok	36	17,9	88,6
	İstemem	12	6,0	94,5
	Hiç istemem	11	5,5	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

Sünnî eğitim kurumundan: Çocuklarına dinî eğitimi Sünnî bir eğitim kurumundan aldirmek konusundaki fikirler aşağıdaki tabloda (Tablo 34) gösterilmektedir. Bu seçenekte de en çok üyesi bulunan grup yine kararsızların oluşturduğu gruptur. Deneklerden %70,1'i çocuklarının Sünnî bir eğitim kurumundan din eğitimi alması konusunda kararsız olduğunu bildirmiştir. Deneklerin %10'mı isterim derken, %19,9'u istemem demiştir.

Tablo 34. Alevi çocukları için dinî eğitimi kurumları hakkındaki düşünceleri

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Sünnî eğitim kurumundan	Çok isterim	5	2,5	2,5
	İsterin	15	7,5	10,0
	Fikrim yok	141	70,1	80,1
	İstemem	28	13,9	94,0
	Hiç istemem	12	6,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

Dinî Konularda Müracaat Makamları

Ankette deneklerin ihtiyaç halinde dinî konularda müracaat makamlarını ortaya çıkartacak sorular da hazırlanmıştır. Dinî konularda sorunları olduğunda müracaat edecekleri makamlarla ilgili olarak 6 seçenek sunulmuştur. Deneklerden bunlardan hangisine müracaat edeceği konusundaki tercihi istenmiştir. Birden fazla seçenek de tercih edebileceği bildirilmiştir. Bu seçenekler “Baş müftülük kurumu, müftülük, cami/hoca, cemevi/dede, papaz, hiçbiri” şeklindedir.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 3.17) dinî sorunlar için deneklerin müracaat ettiği kurumlar konusundaki tercihlerinin frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre Haskova bölgesinden ankete katılan deneklerin yüzde 14,9'u (30 kişi) dinî sorunlar

konusunda Başmüftülüğe müracaat edeceğini bildirmiştir. Deneklerin yüzde 85'i ise dinî sorunlar konusunda Başmüftülüğe müracaat etmeyeceğini bildirmiştir. Aynı şekilde dinî sorunlar konusunda Müftülük makamına müracaat etmeyenlerin oranı yüzde 90'dır. Dinî sorunlarının çözümü konusunda cami ya da hocaya müracaat edeceğini söyleyenlerin oranı yüzde 10,4'tür. Cami ya da hocadan destek almayacağını ifade edenler ise yüzde 89,6'dır. Bu veriler Haskova bölgesinden ankete katılan Alevi deneklerin dinî sorunları konusunda Sünnî dinî kurumları olan baş müftülük, müftülük, cami ve hocadan destek alacağını söyleyenlerin oranı ortalama yüzde 10'dan biraz fazla olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Cemevi veya dedeye müracaat edeceğini söyleyenlerin oranı ise yüzde 53,7'dir. Yani ankete iştirak eden 201 Alevi'den 108'i dinî hususlarda cemevine müracaat edeceğini bildirmiştir. Deneklerin yüzde 46,3'ü ise din konusunda cemevi veya dedeye müracaat etmeyeceğini belirtmiştir. Bu oran dindar olmadığını bildirenlerle paralellik (bk. Tablo 35) göstermektedir.

Dinî konularda Hıristiyan Papaza müracaat edeceğini söyleyenler ise 2 kişi olup genele oranı yüzde 1'dir. Denekler arasında Alevi bir aileden gelmesine rağmen sayıları az da olsa kendilerini Hıristiyanlık içinde tanımlayanlar (bk. tablo:35) da bulunmaktadır. Dinî konularda bunlardan hiçbirine müracaat etmeyeceğini ifade edenler 46 kişidir ve geneldeki oranı ise yüzde 22,9'dur. Bu oran dindarlık durumunu tespiti yönelik sorunun "dindar değilim" (bk. tablo: 35) seçeneğini işaretleyenlerle bire bir aynıdır.

Tablo 35. Dinî bir probleminiz olduğunda kime müracaat edersiniz?

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Başmüftü	Hayır	171	85,1	85,1	85,1
	Evet	30	14,9	14,9	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Müftü	Hayır	181	90,0	90,0	90,0
	Evet	20	10,0	10,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Cami Hoca	Hayır	180	89,6	89,6	89,6
	Evet	21	10,4	10,4	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Cemevi	Hayır	93	46,3	46,3	46,3
	Evet	108	53,7	53,7	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Papaz	Hayır	199	99,0	99,0	99,0
	Evet	2	1,0	1,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Hiçbirine	Hayır	155	77,1	77,1	77,1
	Evet	46	22,9	22,9	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.2. Haskova-Kırcaali Alevi-Bektaşilerinin Problemleri

Güney Bulgaristan'ın Haskova ve Kırcaali bölgesinden ankete katılan Alevilerin Bulgaristan'ın diğer bölgelerindeki Türkler gibi sorunları bulunduğu var sayılmaktadır. Daha önce yapılan çalışmalardan ve dedelerle yapılan telefon görüşmelerinden günümüzde sorunların biriktiği belli alanlar olduğu tespit edilmiştir. Bunlar daha çok dinî alanlar, sosyal ilişkiler, hak ve hukuk alanları gibi üst başlıklarla ifade edilebilir. Ankette bu alanlardaki sorunlar ve yaygınlık derecelerini tespiti yönelik sorular ve ifadeler bulunmaktadır. Bu sorunlarla ilgili bulgular ve yorumları şöyle sıralanabilir.

3.1.2.1. Haskova-Kırcaali Alevilerinin Dinî Problemleri

Bulgaristan'daki Alevilerin veya Bektaşilerin dinî konularla ilgili problemlerinin olduğu düşüncesine katılıp-katılmadıkları da sorulmuştur. 5'li Likert ölçeği esas alınarak hazırlanan soruda deneklere “kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum” seçenekleri sunulmuştur. Aşağıdaki tabloda (Tablo 36) Haskova ve Kırcaali bölgesinde yaşayan Alevilerin dinî konularda sorunlarının bulunup-bulunmadığı ile ilgili soruya verdikleri cevapların frekans ve

oranları yer almaktadır. Buna göre en kalabalık grubu kararsızlar oluşturmaktadır. Ankete katılan 201 kişiden 59'u (%29,4) dinî konulardan sorunların bulunup bulunmadığı konusunda kararsız olduğunu bildirmiştir.

İkinci büyük grup ise “kesinlikle katılıyorum” diyenlerden oluşmaktadır. Deneklerden 41 tanesi (%20,4) dinî konularda kesinlikle sorunlarının bulunduğunu ifade etmiştir. Bunu “katılıyorum” diyenler grubu takip etmektedir. Buna göre 38 kişi (%18,9) Haskova ve Kırcaali Alevilerinin dinî konularda sorunlarının bulunduğunu kabul etmektedir. Bu son iki grubu yani “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” diyenler grubunu topladığımızda 79 kişi olup bunun genele yüzde oranı yüzde 39,3’e denk gelmektedir. Dinî konularda sorun bulunmadığına katılmayanlar ise 63 kişi olup bunların genele oranı yüzde 31,3’tür. Kararsızların eşit bir şekilde dağıtılması sonucu Haskova ve Kırcaali’de yaşayan Alevilerin yarısına yakınının dinî konularda sorunları bulunduğu düşüncesine katıldıkları söylenebilir.

Bölgede yapılan araştırma, dedelerle yapılan telefon görüşmelerinden edindiğimiz bilgilere göre Alevilerin bir kısmı gerçekleri söylemekten çekinmiştir. Bu yüzden Alevilerin dinî konularda sorunlarının bulunduğu konusundaki oranların bir miktar daha yüksek olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca demokrasi dönemi sonrası Avrupa Birliğinde yapılan iyileştirmeler Alevilerin eskiye göre kendilerini daha rahat hissetmelerini sağlamıştır. Ancak dini anlamda orta ve uzun vadede büyük sorunların ortaya çıkacağı açıktır. Zira özellikle gençlerin dinî geleneklere olan ilgisi her geçen gün azalmaktadır.

Tablo 36. Alevilerin dinî konularla ilgili problemlerinin frekans ve yüzde oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Kesinlikle katılmıyorum	25	12,4	12,4	12,4
Katılmıyorum	38	18,9	18,9	31,3
Kararsızım	59	29,4	29,4	60,7
Katılıyorum	38	18,9	18,9	79,6
Kesinlikle katılıyorum	41	20,4	20,4	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.2.2. Haskova-Kırcaali Alevi-Bektaşilerinin Sosyal Alandaki Sorunları

Güney Bulgaristan'daki Haskova ve Kırcaali Alevilerinin sosyal alanlara dair sorunlarını tespit etmek ve bunların önem derecesini ortaya çıkarmak amacıyla çeşitli sorular yöneltilmiştir. Bu soruda deneklere “enflasyon-işsizlik, mezhep çatışması, dışlanmışlık, milli ve dinî duyguların zayıflaması, asimilasyon” şeklinde 6 seçenek sunulmuş ve ne derecede sorun olduğunu düşündüğünü belirtmesi istenmiştir.

İşsizlik ve Enflasyon

İşsizlik ve enflasyonun kendileri için ne kadar önemli olduğu sorulmuştur. Bu soruya verilen cevapların frekans ve yüzde oranları tablo 37’de görülmektedir. Buna göre 201 denekten 107 tanesi (%53,2) “enflasyon-işsizlik”in Alevilerin önemli sorunlarından biri olduğuna kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. “Katılıyorum” diyenler ise 65 (%32,3) kişidir. Bu iki grubun toplamı 172 kişi olup bunun genele oranı yüzde 85,5’e denk gelmektedir. İşsizlik ve enflasyonun kendileri için büyük bir sorun olmadığını söyleyenler ise sadece 29 kişidir ve bunun oranı yüzde 14,5’e denk gelmektedir. Bu durumda Haskova bölgesi Alevilerin büyük bir çoğunluğunun (172 kişi, %85,5) işsizlik ve enflasyonu kendileri için sorun olarak gördükleri söylenebilir. Bu konuda kararsız olduğunu bildirenler ise oldukça azdır (14 kişi, %7). Buna göre işsizlikten veya enflasyondan etkilenmeyen nüfusun oranı sadece yüzde 10 civarındadır.

Tablo 37. Enflasyon- işsizlik

Aşağıdaki sorunların Bulgaristan Türklerinin önemli sorunlarından olduklarına ne derece katılıyorsunuz?				
	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Enflasyon-işsizlik	Kesinlikle katılıyorum	107	53,2	53,2
	Katılıyorum	65	32,3	85,6
	Kararsızım	14	7,0	92,5
	Katılmıyorum	11	5,5	98,0
	Hiç katılmıyorum	4	2,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

Mezhep Çatışması

Bulgaristan son 30 yıl içerisinde giderek artan bir şekilde diğer tüm Balkan ülkelerinde olduğu gibi ülke dışından gelen çeşitli kurgulanmış din temalı grupların ilgi alanına girmiştir. Başta İran kontrolünde Şiilik olmak üzere Vehhabi-Selefi gruplar da bölgede faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu durum tarihsel toplum yapısını her geçen gün bozmaktadır. Din ile ilgilenmeyenlerin çok da farkına varmadığı bu durum orta ve uzun vadede büyük sorunlar oluşturacaktır. Bu nedenler Haskova bölgesinde yaşayan Alevilerin mezhep çatışması konusundaki farkındalıklarını ölçmeye yönelik olarak mezhep çatışmasının bir sorun olup-olmadığı sorulmuştur. Ankete katılan Alevilerden toplam 133 kişi (%66,2) bu sorunun farkında olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan bu konuda kararsız olduğunu ifade edenler de %23,4 olup, 47 kişiye denk gelmektedir. Bunu bir sorun olarak görmeyenlerin oranı ise yüzde 10 civarındadır.

Tablo 38. Mezhep çatışması

Aşağıdaki sorunların Bulgaristan Türklerinin önemli sorunlarından olduklarına ne derece katılıyorsunuz?		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Mezhep çatışması	Kesinlikle katılıyorum	73	36,3	36,3	36,3
	Katılıyorum	60	29,9	29,9	66,2
	Kararsızım	47	23,4	23,4	89,6
	Katılmıyorum	18	9,0	9,0	98,5
	Hiç katılmıyorum	3	1,5	1,5	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

Dışlanmışlık

Haskova bölgesinde yaşayan Alevilerin dışlanmışlık nedeniyle haklar ve özgürlükler konusunda sorunu bulunup bulunmadığı konusundaki görüşleri araştırmanın önemli konularından biridir. Bulgaristan'ın 2007 yılında Avrupa Birliği'ne kabulünden sonra azınlık hak ve hukukunu arama konusunda yeterince sivil toplum kuruluşu teşekkül ettirilemediği anlaşılmaktadır. Barış ve huzurun temini için hem Türk yetkililere hem de Bulgaristan yöneticilerine önemli görevler düşmektedir.¹³⁹ Bu

¹³⁹ Balkanlarda her alanda özellikle de etnik ve dinî barışın temini için ciddi çalışmalar yapılmaktadır ve yapılmalıdır. Bu konuda mesela bk. Mehmet Dalkılıç, “2001 Ohri Çerçeve Anlaşması Sonrası Makedonya’da sürdürülebilir Etnik Barış ve Politik Bütünlük Sağlanması Bağlamında Türkiye’nin Rolü”, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/1 (Ocak 2018), 85-115.

nedenle dışlanmışlık konusunun ne derece bir sorun olduğunu ortaya çıkarmak amacıyla bunun bir sorun olarak görüp görmedikleri araştırılmıştır.

Aşağıdaki tabloya göre (Tablo 39) deneklerin 99'u (%49,3) dışlandıklarına kesinlikle katıldığını ifade ederken 62 kişi (%30,8) katıldığını bildirmiştir. Dışlandıklarına inanan bu iki grubun toplamı 161 kişi olup yüzde oranı %80,2'dir. Dışlanmadıklarını düşünenler ise sadece 17 kişidir (%8,5). Bu konuda kararsız olduğunu bildirenler ise 23 kişi olup genele oranı yüzde 11,4'tür.

Tablo 39. Dışlanmışlık

Aşağıdaki sorunların Bulgaristan Türklerinin önemli sorunlarından olduklarına ne derece katılıyorsunuz?		Katılımcı			
		Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Dışlanmışlık	Kesinlikle katılıyorum	99	49,3	49,3	49,3
	Katılıyorum	62	30,8	30,8	80,1
	Kararsızım	23	11,4	11,4	91,5
	Katılmıyorum	15	7,5	7,5	99,0
	Hiç katılmıyorum	2	1,0	1,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

Dil ve Din Öğrenimi

Güney Bulgaristan'daki Haskova ve Kırcaali bölgesinde yaşayan Alevilere dil ve din eğitimi konusunu, Türklerin sorunları arasında görüp-görmedikleri de sorulmuştur. Tablo 40'da bu soruya verilen cevaplar görülmektedir. Buna göre dil ve din eğitimi konusunun Bulgaristan Türklerinin bir sorunu olduğuna “kesinlikle katılıyorum” diyenler %51,2 (103 kişi), “katılıyorum” diyenler ise %29,9'dur (60 kişi). Bu veriler doğrultusunda Alevi-Bektaşilerinin ezici çoğunluğuna göre (%81,1) “dil ve din eğitimi” konusunda Bulgaristan Türkleri sorun veya sorunlar yaşamaktadır.¹⁴⁰ Toplumda birlik ve huzurun temini, diyalog ve hoşgörünün hâkim olması için başta Bulgaristan yetkililerine sonra da Türk yetkililerine görevler düşmektedir. Zira Bulgaristan'da dil ve din konusunda Türklerin sorun yaşamadığını söyleyen sadece bir kişidir. Bulgaristan'da ana dil ve din öğreniminin her geçen gün zayıfladığı fikrine katılmayanlar ise sadece 21 kişi olup bunun oranı yüzde 10,5'tir.

¹⁴⁰ M.Türker Acaroğlu, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar I ve II*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007).

Tablo 40. Dil ve din öğrenimi zayıflaması

Aşağıdaki sorunların Bulgaristan Türklerinin önemli sorunlarından olduklarına ne derece katılıyorsunuz?		Katılımcı			
		Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Dil ve din öğrenimi	Kesinlikle katılıyorum	103	51,2	51,2	51,2
	Katılıyorum	60	29,9	29,9	81,1
	Kararsızım	17	8,5	8,5	89,6
	Katılmıyorum	18	9,0	9,0	98,5
	Hiç katılmıyorum	3	1,5	1,5	100,0
	Total	201	100,0	100,0	

Asimilasyon

Haskova bölgesinden ankete katılanlara milli ve dinî duyguların zayıflaması sonucu asimilasyonun bir sorun olup olmadığı da sorulmuştur. Başka bir ifade ile asimilasyon konusunun Bulgaristan Türklerinin önemli sorunlarından biri olup olmadığı ve ne derecede sorun olduğu sorulmuştur. Milli ve dinî duyguların zayıflaması konusunun Bulgaristan Türkleri için önemli sorunlardan biri olduğuna “kesinlikle katılıyorum” diyenler %56,7 (114 kişi), “katılıyorum” diyenler ise %23,4’tür (47 kişi). Bunların çoğunluğu (%80,1) milli ve dinî duyguların zayıflaması sonucu asimilasyonu Bulgaristan Türkleri için önemli sorunlar arasında görmektedir. Başka bir ifade ile son dönemlerde Bulgaristan Türklerinin dinî duygularında zayıflama söz konusudur.¹⁴¹ Bunun birçok nedenleri olabilir: Öncelikle demokratikleşme sonrası Türkler bir rehavete kapılarak geçmişte başlarına gelenleri unutmuş olabilirler. Bu nedenle baskı dönemlerinde dinî reflekslerin terk edilmesi de söz konusudur.¹⁴²

İkinci olarak Bulgaristan’ın Avrupa Birliği’ne girmiş olması Türkler arasında bir rahatlık ve boş vermişlik duygusu oluşturmuş olabilir. Bu yüzden baskı dönemlerindeki dinî duygular zamanla terk edilmiştir. Üçüncüsü Türklerin belli sayıda milletvekilini Bulgaristan Parlamentosuna gönderdikten sonra problemlerin çözülemediğini görmüş olmasıdır. Bu durum onların milli ve dinî duygularında gevşeklik, bitkinlik ve bıkkınlığa

¹⁴¹ Hüseyin Alptekin vd., *Bulgaristan Türklerinin Kültürel, Ekonomik ve Siyasi Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri*, 2020.

¹⁴² Mesela bk. Özcan Sert, *Bulgaristan siyasetinde Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin rolü*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 43-79.

yol açmış olabilir. Ancak burada hemen şunun belirtelim ki bu durumun önlenmesi, çözüm üretilmesi detaylı bir çalışmayı gerektirmektedir.¹⁴³

Tablo 41. Asimilasyon

Aşağıdaki sorunların Bulgaristan Türklerinin önemli sorunlarından olduklarına ne derece katılıyorsunuz?		Katılımcı			
		Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Asimilasyon	Kesinlikle katılıyorum	114	56,7	56,7	56,7
	Katılıyorum	47	23,4	23,4	80,1
	Kararsızım	19	9,5	9,5	89,6
	Katılmıyorum	15	7,5	7,5	97,0
	Hiç katılmıyorum	6	3,0	3,0	100,0
	Total	201	100,0	100,0	

3.1.3. Baskı ve Göçe Zorlama

Bulgaristan vatandaşı Türklerin son iki asırdan beri ciddi sorunlar yaşadığı herkesçe malumdur. En son 1989 yılında çok zor şartlarda göçe zorlanmış, geride kalanlar birçok mahrumiyete maruz bırakılmışlardır. Bulgar yönetimleri her on yılda bir göçe zorlamak amacıyla Türklere kendi topraklarında yaşama imkânı vermemiştir.¹⁴⁴ Oysa Alevilik Sarı Saltuk'tan beri Balkan topraklarında var olagelmış, geçmişi çok eskilere dayanan bir dinî kültürel din yorumu biçimidir.¹⁴⁵ Bu dönemde özellikle Alevi Türkler ciddi direnç göstermiş, canları pahasına dinlerine, ana dillerine, gelenek ve göreneklerine sahip çıkmışlardır. Yaşanan acı olayların hala yıl dönümlerini yaşatmakta, bir araya gelmekte ve genç nesillere unutturmamak istemektedirler.

Ancak Bulgaristan'ın demokrasiye geçmesinden ve 2007 yılında Avrupa Birliği'ne kabul edilmesinden sonra azınlık hakları elde eden Türklere açıktan baskı ve

¹⁴³ Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Mehmet Dalkılıç, “Balkanların Geleceği Bağlamında Günümüzde Ekstremist/Aşırı Dinî Grupların Etnik ve Dinî Barışa Etkisi: Makedonya Örneği”, 93-116; Şabanali Ahmed, Bulgaristan'da Alevilik, 81, 143, 147; Hasan Demirhan, “Sözlü anlatımlarla 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan'da Türklere uygulanan asimilasyon politikaları”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 16 (Ocak 2019), 480-498. Krş. İhvan Radoykov, Anadolu Ajansı, “Bulgaristan'daki Türkler asimilasyon günlerini unutamıyor” (Erişim 25 Nisan 2022); Şengül Azbay, “Bulgaristan Türkleri zorunlu göçe yol açan asimilasyon baskılarını unutamıyor” (Erişim 25 Nisan 2022).

¹⁴⁴ Fevziye Maral, *Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 göçü*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi AtaTürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 39-56.

¹⁴⁵ Selcen Özyurt Ulutaş, “Mühimme Kayıtlarına Göre Bulgaristan'da Gayr-i Sünnî Hareketler (XV-XVI. Yüzyıllar)”, *Adam Akademi*, 8/2 (Haziran 2018), 213-230.

göçe zorlama uygulamalarının bittiği düşüncesi yayılmıştır. Avrupa Birliği kurallarının geçerli olacağını düşünen Türkler özellikle de gençler baskı dönemlerinden çok farklı fikirlere yönelmişlerdir. Kendi din, gelenek, görenek ve etnik yapılarına ilgi duymamaya başlamışlardır. Bu durum gizli asimilasyonu kolaylaştırıcı niteliktedir. Eskiye göre daha uygun şartlar elde eden azınlıklar her sorunun bittiği ve eşit şartlar elde ettikleri düşüncesine kapılmış görünmektedirler. Bulgaristan vatandaşı Türkler, geleneksel yapılarını sağlam tutacak bir eğitim süreci veya bilgilendirme imkânı bulamamaktadır.

Bütün bu ve benzeri nedenlerle Haskova bölgesi Alevilerinden ankete iştirak edenlerin günümüzde tarihte olduğu gibi tekrar baskılara maruz kalabilecekleri ve göçe zorlanacakları konusundaki fikirleri sorulmuştur. Sorunun seçenekleri 5'li Likert ölçeğine göre sunulmuştur. Bu seçenekler “Hayır kesinlikle katılmıyorum, hayır, düşünmüyorum, kararsızım, kısmen düşünüyorum, evet, kesinlikle düşünüyorum” şeklinde sıralanmıştır. Deneklerden bu seçeneklerden birini tercih etmeleri istenmiştir.

Aşağıdaki tablo (Tablo 42) Haskova bölgesinden ankete iştirak eden Alevi Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşı Alevilerin tarihte olduğu gibi Türklere yeniden baskı yapabileceği düşüncesine katılma durumunun frekans ve yüzde oranları gösterilmektedir. Buna göre en büyük grubu “kararsızım” diyenler oluşturmaktadır. Ankete katılanların yüzde 25,9'u (52 kişi) Bulgaristan yönetimlerinin bundan sonra Türklere baskı yapabileceği ve onları göçe zorlayabileceği konusunda kararsız olduğunu bildirmiştir.

İkinci büyük grubu ise Türklere kesinlikle tekrar baskı yapılmayacağını ve göçe zorlanmayacağını düşünüyorum diyenler oluşturmaktadır. Bu gruptakilerin genele oranı yüzde 21,9 olup 44 kişiden oluşmaktadır. Düşünmediğini ifade edenler ise 42 kişi olup genele oranı yüzde 20,9'dur. Türklere bir daha baskı yapılmayacağını ve göçe zorlanmayacağını düşünen iki grubun toplamı 86 kişidir ve genele oranı yüzde 42,8'e denk gelmektedir. Buna kararsızların paylaştırılması sonucu yüzde 13 ilave edilmesi ile birlikte oran yüzde 54'e varmaktadır. Bu da günümüzde Bulgaristan Haskova bölgesinde yaşayan Alevilerden ankete katılanların yarısından fazlasının Türklere bir daha baskı yapılmayacağı ve onların göçe zorlanmayacağı düşüncesinde olduğunu göstermektedir. Bu durum görünüşte normal gibi karşılanabilir. Ancak bu düşünce Türkleri rehavete sürüklemiş olması ciddi bir sorundur. Basit bir araştırma ile bugün Türklerin eşit vatandaş olmadığı resmi dairelerde, hukuk fakültelerinde, tıp

fakültelerinde veya siyasal ortamda oransal rakamlarla kolayca anlaşılabilir bir durumdur. İslam dinî kutsal metinleri ve öğretileri sürekli tarihten örnekler vermek suretiyle insanı uyarır, başına gelecekleri önceden düşünmesini ve tedbir almasını ister. Nitekim “tarih geçmişle ilgilidir fakat gelecekle ilgilenir” ifadesi bu durum açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ankete iştirak edenlerin yüzde 17,9’u (36 kişi), Türklere tekrar baskı yapılabileceğini ve göçe zorlanabileceğini düşünüyorum derken yüzde 13,4’ü (27 kişi) ise “evet, kesinlikle düşünüyorum” seçeneğini işaretlemiştir. Buna göre iki grubun toplamı 63 kişi olup bunun genele oranı 31,3’e denk gelmektedir. Buna kararsızların yarısının da ilave edilmesiyle birlikte sonuç Haskova bölgesinden ankete katılanların sadece yüzde 40 civarında bir oranda Türklere tekrar baskı yapılabileceğini ve onların göçe zorlanabileceğini düşündüğü ortaya çıkmaktadır.

Tablo 42. Türklere yeniden baskı yapabileceği düşüncesine katılma frekans ve oranı

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Bir gün Türkiye’ye göçe zorlanacağımızı düşünüyor musunuz?	Hayır, kesinlikle düşünmüyorum	44	21,9	21,9	21,9
	Hayır, düşünmüyorum	42	20,9	20,9	42,8
	Kararsızım	52	25,9	25,9	68,7
	Kısmen düşünüyorum	36	17,9	17,9	86,6
	Evet, kesinlikle düşünüyorum	27	13,4	13,4	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.3.1. Bulgaristan’da Etnik Tolerans Model Siyasetine Bağlılık Durumu

Yukarıda baskı ve göçe zorlama ile bulguların doğruluğunu test etmek için çapraz sorular da hazırlanmıştır. Bu çerçevede bir Avrupa Birliği üyesi olarak Bulgaristan idarecilerinin kabul ettikleri “etnik tolerans model siyaseti”ne yani Bulgaristan’daki Türkleri ikinci sınıf vatandaş olarak görmeyeceğine dair verdiği söze ve kanunlara uygun davrandığını düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur. Seçenekler 5’li Likert ölçeğine uygun olarak hazırlanmıştır. Bu seçenekler “Kesinlikle hayır, Türkler ikinci sınıf vatandaş olarak görülüyor, Hayır, Türkleri ikinci sınıf vatandaş olarak görülüyor, Bu konuda fikrim yok, Genellikle Türkler ikinci sınıf vatandaş olarak

görülyor, evet kesinlikle Türkler ikinci sınıf vatandaş olarak görülyor” şeklinde sıralanmıştır. Deneklerin bu seçeneklerden sadece birini işaretlemeleri istenmiştir.¹⁴⁶

Aşağıdaki tabloda (Tablo 43) bu soruya verilen cevapların frekans ve yüzde oranları gösterilmektedir. Buna göre en büyük grubu kararsızlar oluşturmaktadır. Buna göre deneklerin yüzde 23,4’ü (47 kişi) Bir Avrupa Birliği üyesi olarak Bulgaristan idarecilerinin kabul ettikleri etnik tolerans model siyasetine uygun davranıp davranmadığı, başka bir ifade ile Bulgaristan’daki Türkleri ikinci sınıf vatandaş olarak görmeyeceğine dair verdiği söze ve kanunlara uygun davranıp davranmadığı konusunda bir fikrinin bulunmadığını bildirmiştir.

İkinci büyük grubu ise “Evet kesinlikle Türkler ikinci sınıf vatandaş olarak görülyor” seçeneğini işaretleyenler oluşturmaktadır. Bu grupta 45 kişi yer almakta ve genele oranı yüzde 22,4’tür. Üçüncü grup ise “Genellikle Türkler ikinci sınıf vatandaş olarak görülyor” diyenlerden oluşmaktadır. Bu grupta 43 kişi bulunmakta ve bunun oranı yüzde 21,4’tür. Türklere tekrar baskı yapılabileceği veya göçe zorlanabileceği düşüncesine katılanların toplamı 88 kişi olup bunun genele oranı yüzde 43,8’dir. Bu konuda fikri olmayanların da eşit bir şekilde dağıtılması durumunda deneklerin yarısından biraz fazlasının Türklere tekrar baskı yapılabileceği veya kendilerinin ikinci sınıf vatandaş olarak görüldükleri düşüncesine katılmaktadırlar. “Kesinlikle hayır, Türkler ikinci sınıf vatandaş olarak görülmüyor” seçeneğini işaretleyerek bu düşünceye katılmayanlar 35 kişi olup, genele oranı yüzde 17,4’tür. Yine “hayır, Türkleri ikinci sınıf vatandaş olarak görülmüyor” seçeneğini işaretleyenler 31 kişi olup bunun oranı yüzde 15,4’tür. Bu düşünceye katılmayan son iki grubun üyeleri toplandığında 66 kişi olup bunun genele oranı yüzde 32,8’e denk gelmektedir. Kararsızların da eşit bir şekilde dağıtılması sonucu bu düşünceye katılmayanların oranı yüzde 45’ten fazladır. Buna göre deneklerin yarısına yakını Türklere bir daha baskı yapılmayacağı veya kendilerinin ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüğü düşüncesine katılmadıkları söylenebilir.

¹⁴⁶ Mesela bk. Semiha Ahmet, *Bulgaria's European Union integration and its minority question the case study of Turkish minority/Bulgaristan'ın Avrupa Birliği entegrasyonu ve azınlık sorunu 'Türk azınlık üstüne bir vaka çalışması'*, 17-30.

Tablo 43.Bulgaristan idarecilerinin etnik tolerans model siyasetine uygun davranıp davranmadıkları konusundaki frekans ve oranları

Bulgaristan'daki Türkleri ikinci sınıf vatandaş olarak görmeyeceğine dair verdiği söze ve kanunlara) uygun davrandığını düşünüyor musunuz	Katılımcı			
	Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Kesinlikle hayır, Türkler ikinci sınıf vatandaş olarak görülüyor	35	17,4	17,4	17,4
Hayır, Türkleri ikinci sınıf vatandaş olarak görülüyor	31	15,4	15,4	32,8
Bu konuda fikrim yok	47	23,4	23,4	56,2
Genellikle Türkler ikinci sınıf vatandaş olarak görülüyor	43	21,4	21,4	77,6
Evet Kesinlikle Türkler ikinci sınıf vatandaş olarak görülüyor	45	22,4	22,4	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.3.2. Nüfus Kütüklerinde Hıristiyan İsmi Yazılması

Haskova'da yaşayan Alevilerden ankete katılanların Türklere uygulanan haksız ve keyfi uygulamalar konusundaki düşüncelerini test etmek amacıyla bir başka soru daha hazırlanmıştır. Bununla nüfus kütüklerinde Alevilerden halen Hıristiyan isimleri yazılı olanların bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Geçmişte baskı ile sözde öze dönme projesi çerçevesinde baskıyla Türklerin isimlerinin Bulgar ismi ile değiştirilmesi uygulamalarına direnen, canları pahasına buna müsaade etmeyen Türklerin günümüzdeki düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 44) buna evet veya hayır diyenlerin frekans ve yüzde oranları gösterilmektedir. Haskova bölgesinden ankete iştirak eden 201 denekten 148'i (%73,6) günümüzde nüfus kütüklerinde Alevilerden halen Hıristiyan isimleri yazılı olanların bulunduğunu düşünmektedir. Ankete katılanlardan yüzde 26,4'ü ise Alevilerin isimlerinin kütüklerde Hıristiyan isimleri olarak yazılı bulunmadığını bildirmiştir. Burada bir hususa dikkatler çekilmelidir. O da şudur: Alanda yapılan çalışmalarda isimlerini Hıristiyan isimleri ile değiştirenlerin daha kolay iş bulabildiği ve resmi dairelerde daha az sorunla karşılaştıkları halk arasında konuşulmaktadır.

Tablo 44. Nüfus kütüklerinde Hıristiyan isimleri yazılı olması

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Hayır	53	26,4	26,4	26,4
Evet	148	73,6	73,6	100,0
Total	201	100,0	100,0	

3.1.4. Siyasal veya Yönetim Alanlarındaki Sorunları

Bulgaristan'ın demokrasiye geçmesinden sonra ülkenin en büyük etnik gruplarından biri olan Türkler siyasî partiler kurmuşlar ve zaman zaman yönetimlere ortak olmuşlardır. Ancak bu partilerden seçilen milletvekilleri Türk toplumunun beklentilerini karşılayamamıştır. Bunun Bulgar idarecilerinden ve bizzat Türk milletvekillerinden kaynaklanan nedenleri sayılabilir. Öncelikle Bulgar kökenli milletvekillerinin meclisteki çokluğundan ve tarihi daha eskilere dayanan ve Türklere karşı peşin hükümlü olmalarından kaynaklı zorluklar bulunmaktadır. Bu nedenle Türk kökenli milletvekilleri haklı isteklerini zamanında ve yeterince gerçekleştirme imkânı bulamadıkları bir realitedir.¹⁴⁷ Ancak milletvekillerinden kaynaklanan sorunlar da göz ardı edilmemelidir. Bu anlamda Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşı Alevi Türklerin milletvekillerinin beklentilerini karşılayıp karşılamadıkları veya kendilerini ne derecede temsil ettiklerini tespit etmek amacıyla bir soru hazırlanmış ve cevap olabilecek çeşitli seçenekler sunulmuştur. Deneklere 6 seçenekten istediklerini işaretleyebilecekleri ifade edilmiştir. Bunlar sırasıyla “Sosyal ve Kültürel konularda, Hak ve hukuk konularında, Etnisite (ayrımcılık) konusunda, Eğitim konularında, Dinî öğrenim konusunda, hiçbir hususta bizi temsil etmiyorlar” şeklindedir. Burada esas amaç Haskova bölgesinden ankete katılan Alevilerin Türk kökenli milletvekillerinin en çok hangi konularda kendilerini temsil etmediğini düşündüklerini ortaya çıkarmaktır.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 45) Türk kökenli milletvekillerin Alevi Türkleri hangi hususlarda temsil etmedikleri konusundaki frekans ve yüzde oranlarını göstermektedir. Buna göre Haskova bölgesinden ankete katılan Alevi Türklerden 123'ü (%61,2) Türk

¹⁴⁷ Mesela bk. Ali Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e. Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005).

kökenli milletvekillerinin “sosyal ve kültürel konularda” kendilerini temsil etmediklerini ifade etmişlerdir. Bulgaristan Cumhuriyeti vatandaşı olan Türklerin mahrumiyet ve haksızlık yaşadığı en sorunlu alanlardan birisi olan sosyal ve kültürel hususları kapsamaktadır. Türkler uzun süren bir dönemde sosyal ve kültürel alanlarda eşit şartlarda kendilerini gerçekleştirme imkânı bulamamıştır. Bu yüzden Türk kökenli milletvekillerinden beklentileri oldukça yüksek olagelmiştir. Bu yüzden deneklerin sadece 78’i (%38,8) Türk kökenli milletvekillerinin sosyal ve kültürel alanlarda kendilerini temsil ettiğini bildirmişlerdir.

Hak ve hukuk konularında da 134 kişi (%66,7) Türk kökenli milletvekillerinin kendilerini temsil etmediklerini ifade etmiştir. Bu hususta kendilerini temsil ettiğini ifade edenler ise 67 kişi olup bunun genele oranı yüzde 33,3’tür. Etnik ayrımcılığı önleme konusunda deneklerden 117’si (%58,2) Türk kökenli milletvekillerin gerekeni yapmadığını, yüzde 41,8’i (84 kişi) ise bu konuda kendilerinin isteklerini karşıladığını bildirmişlerdir. Haskova bölgesinden ankete katılanların yüzde 62,2’si (125 kişi) eğitim konusunda, yüzde 54,2’si (109 kişi) din öğretimi konusunda, yüzde 65,2’si de (131 kişi) hiçbir hususta kendilerini temsil etmediklerini bildirmişlerdir. Seçenekler birlikte değerlendirildiğinde Alevilerin yarısından fazlasının günümüzde Türk kökenli milletvekillerinin kendilerini belli konularda temsil edemediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 45. Türk kökenli milletvekillerin Alevileri temsil durumları

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Sosyal ve Kültürel	Hayır	78	38,8	38,8	38,8
	Evet	123	61,2	61,2	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Hak ve hukuk	Hayır	67	33,3	33,3	33,3
	Evet	134	66,7	66,7	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Etnisite (ayrımçılık)	Hayır	84	41,8	41,8	41,8
	Evet	117	58,2	58,2	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Eğitim	Hayır	76	37,8	37,8	37,8
	Evet	125	62,2	62,2	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Dini öğrenim	Hayır	92	45,8	45,8	45,8
	Evet	109	54,2	54,2	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Hiçbir hususta	Hayır	70	34,8	34,8	34,8
	Evet	131	65,2	65,2	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Diğer	Hayır	201	100,0	100,0	100,0

3.1.5. Alevi Türklerin Bulgarlarla Evlilik veya Nişanlılık Durumu

Günümüzde Güney Bulgaristan'daki Alevilerin Hıristiyanlaşması sorunu çapraz bir soru ile başka bir açıdan sorgulanmıştır. Böylelikle Alevilerin Hıristiyanlaşması konusundaki bilgilerinin doğruluk derecesi de test edilmek istenmiştir. Deneklere ailelerinden veya çevrelerindeki Türklerden Bulgarlarla evli veya nişanlı olan Alevilerin bulunup bulunmadığı sorulmuştur.

Aşağıdaki tabloda bu soruya verilen yanıtların frekans ve yüzde oranları yer almaktadır. Bu soru aslında Alevi halk arasında konuyla ilgili olarak dolaşan bilginin yaygınlık derecesini de göstermektedir. Buna göre deneklerden 129'u (%64,2) böyle bir bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir. Bu oranın halk arasındaki bilgi dolaşımından, sosyal medya haberlerinden dolayı bir miktar yüksek olabileceğini düşündürmektedir. Ancak söz konusu evlilik veya nişanlılığın bir hakikat olduğunu da ortaya koymaktadır.

Tablo 46. Ailenizden veya çevrenizdeki Türklerden bulgarlarla evlenen var mı?

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Hayır	72	35,8	35,8	35,8
Evet	129	64,2	64,2	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.6. Alevi Kimliğini Saklama

Yakın geçmişte Bulgaristan'ın Komünizmi terk edip demokrasiye geçmesi ve Avrupa birliğine girmesi sonrası yöneticilerin etnik tolerans kanunlarını kabul ettikleri ve bu konuda Avrupa'ya söz verdikleri ilan edilmişti. Bu yeni dönemde acaba ayrımcılık, baskı ve haksızlıkları ortadan kaldırılabilmiş midir yoksa ayrımcılık uygulamaları şekil mi değiştirmiştir? Bu konu başta Aleviler olmak üzere Bulgaristan vatandaşı hemen hemen tüm Türkler için önem arz etmektedir. Bunu test edebilmek amacıyla günümüzde Alevilerinin bazen kimliğini saklamak zorunda kalıp kalmadığı sorulmuştur.

Tablo 47. Alevi kimliğini saklamak zorunda kalma

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Hayır	85	42,3	42,3	42,3
Evet	116	57,7	57,7	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.7. Sosyal İlişkiler

Güney Bulgaristan'daki Haskova ve Kırcaali'de yaşayan Alevilerden ankete iştirak edenlerin sosyal ilişkilerinin yönünü ve düzeyini tespit etmek amacıyla ankette bir grup soruya yer verilmiştir. Bunların başında elbette söz konusu bölgede yaşayan Alevilerin Türkiye'deki akrabaları ile ilişki düzeyleri sorulmuştur. Bu yörede yaşayan Alevilerin baskı dönemlerinde Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan akrabalarının bulunduğu bilinmektedir. Ayrıca Gerek Haskova gerekse Kırcaali Türkiye sınırına en yakın bölgelerde bulunmaktadır. Yine özellikle Kırcaali'nin tüm köyleri Türk köyüdür. Bu neden iki il ve çevresinde yoğun bir Türk nüfusu yaşamaktadır. Bu ve benzeri nedenlerle Türkiye'deki akrabaları ile ilişkilerinin düzeyi araştırılmıştır.

Günümüzde sosyal medya, basın yayın ve diğer iletişim araçlarının çeşitliliği de düşünülecek olursa Alevilerin sosyal ilişki düzeylerinin tespiti önemli bir konudur. Bu durum, Alevilerin birlik ve bütünlüğü açısından da önemlidir. Zira yalnızlaştırılan Aleviler Hıristiyan misyonerlerin hedefi haline gelecektir.

3.1.7.1. Türkiye’deki Yakınlarla İlişki Düzeyi

Bulgaristan Türkleri birçok defa Türkiye’ye göç etmiştir. Bu göçlerin en meşhurları 1947-1950’li yıllar, 1968-1979 yılları ile 1989 senesine aittir. Bu göçlerden Türkiye’ye gelenler, başta Bursa, İstanbul ve İzmir olmak üzere ülkenin çeşitli illerine yerleştirilmiştir. Özellikle 1989 yılında Türkiye’ye gelenler, önceki yıllarda ülkeye gelen akrabalarının buldukları yerlere yerleştirilmiştir. Bununla birlikte, Bulgaristan’daki son nüfus sayımına göre Türklerin nüfusu 747 bin civarındadır. Bu sayımda Türkçe konuşan, Türk kültürü ile yaşayan, Türkler arasında “esmer vatandaş” olarak nitelenen kesim, Türk etnik grubuna dahil edilmemiştir. Bulgaristan’da kalan ve orada yaşamaya devam eden Türklerin büyük çoğunluğunun Türkiye’ye göç etmiş akrabaları bulunmaktadır.¹⁴⁸ Bulgaristan Türklerinin mevcut durum ve konumlarını incelemek, Türkiye’nin siyasî ve kültürel ilişkileri açısından önemlidir. Zira oradaki Türklerin birçoğunun akrabası Türkiye’de yaşamaktadır. Aynı zamanda Bulgaristan, Türkiye’nin Avrupa’ya ve Avrupa Birliği’ne açılan kapısı konumundadır.

Alevilerin Türkiye’deki akrabaları ile ilgili sosyal ilişki düzeylerini tespiti yönelik soru 5’li Likert ölçeği esas alınarak hazırlanmıştır. Aşağıdaki tabloda (Tablo 48) bu soruya verilen cevapların frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre ankete katılan deneklerin yüzde 40,8’i (82 kişi) zayıf olduğunu, orta, iyi ve çok iyi olarak tanımlayanların toplamı ise 58 kişi olup bunun genele oranı yüzde 28,9’dur. Buna göre bir şekilde Türkiye’deki akrabaları ile sosyal ilişkilerini devam ettirenlerin oranı yüzde 69,7’dir. Sadece 61 kişi (%30,3) hiçbir ilişkisinin bulunmadığını ifade etmiştir. Sosyal ilişki düzeylerinde zamanla zayıfladığı bir realitedir. Her geçen gün ekonomik gerekçeler sosyal olgu ve ilişkileri etkilemekte ve önüne geçmektedir. Bulgaristan’ın Avrupa Birliğine girmesi sonrası Bulgar vatandaşlarının yönünü Avrupa ülkelerine çevirdiği bir vakiadır. Bu konuda son zamanlarda gerek ekonomik gerekse sosyal haklar

¹⁴⁸ Mehmet Dalkılıç-Ramazan Biçer, “Etnik Barış Bağlamında Bulgaristan Türklerinin Bulgarlarla Sosyal İlişkileri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 69 (2014): 119-152.

konusunda dış ve iç basında Türkiye'nin aleyhine yapılan yayınlar, haberler ve yayılan bilgiler Güney Bulgaristan'daki Alevilerin Türkiye ve Türkiye'de yaşayan akrabaları ile ilgili sosyal ilişkilerini ve düşüncelerini negatif yönde etkilemiş görünmektedir. Bütün bunlara rağmen Haskova ve Kırcaali bölgesinden ankete katılan Alevilerin yüzde 70'ine yakını yani üçte ikisinden fazlasının Türkiye'deki akrabaları ile sosyal ilişkisini devam ettirdiği söylenebilir.

Tablo 48. Türkiye'deki yakınlarınızla ilişkileriniz hangi düzeydedir?

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Valid	Hiç	61	30,3	30,3
	Zayıf	82	40,8	40,8
	Orta	39	19,4	19,4
	İyi	12	6,0	6,0
	Çok iyi	7	3,5	3,5
	Toplam	201	100,0	100,0

3.1.7.2. Komşuluk İlişkileri

Güney Bulgaristan'da yaşayan Alevilerin sosyal ilişkileri bağlamında komşuluk durumları da araştırılmıştır. Bu durumu tespit etmek amacıyla kendilerine komşuluk ilişkileri açısından hangi özellikleri ne derecede önemsedikleri sorulmuştur. Bunlar seçeneklerde "Sünnî olmak, Alevi-Bektaşî olmak, Müslüman ve ahlaklı olmak, önemli değil" şeklinde sunulmuştur. Cevaplar 5'li Likert ölçeğine göre hazırlanmış ve deneklerden sadece birini işaretlemeleri istenmiştir.

Komşunun Sünnî Olması

Alevilerin sosyal ilişkiler bağlamında komşularında hangi hususları ne derecede önemseddiği önemli bir konudur. Aleviler çoğu bölgede Türklerle bir arada yaşarken günümüzde gerek iş gerek okul gerekse başka nedenlerle artık farklı komşuluk ilişkileri geliştirmek durumunda kalmıştır. Bu çerçevede özellikle diğer Müslümanlarla olan sosyal ilişki çerçevesi Alevi kimliğini Hristiyanlaşmaya karşı korunması bağlamında önemlidir. Aşağıdaki tabloya göre katılımcıların yüzde 69,2'si (139 kişi) komşuluk ilişkilerinde Sünnî olmanın önemli olmadığını 36 kişi de (%17,9) bunun hiç önemli olmadığını bildirmiştir. Sosyal bir realite olarak komşuluk ilişkilerinde komşusunun Sünnî

olmasının önemli olmadığını düşünen iki grup birlikte değerlendirildiğinde deneklerin yüzde 87,1 (175 kişi) olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu oran aslında Alevilerin her milletten ve her dinî anlayışı benimseyen insanlarla komşuluk yapabileceğini göstermektedir. Konuyla ilgili aşağıdaki diğer tablolarda gösterildiği üzere bu konudaki oranlar biraz değişse bile Güney Bulgaristan'da Alevilerin büyük bir çoğunluğunun (%87,1) sosyal ilişkiler bağlamında her kesimden komşularıyla iyi ilişkiler kurabileceği veya kurduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 49. Komşularla sosyal ilişkilerde Sünniliğin önemi konusunda frekans ve oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Sünnî olması	Çok önemli	3	1,5	1,5
	Önemli	5	2,5	4,0
	Kararsızım	18	9,0	12,9
	Önemli değil	139	69,2	82,1
	Hiç önemli değil	36	17,9	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

Komşunun Alevi-Bektaşî Olması

Sosyal ilişkiler çerçevesinde komşuluk yaptığı veya yapacağı insanlarda bulunan vasıfların ne derecede önemsedikleri sorgulanmıştır. Bu vasıflardan bir diğeri de komşunun Alevi-Bektaşî olmasıdır. Deneklerin 5'li Likerd ölçeğine göre hazırlanmış seçeneklerden sadece birini tercih etmeleri istenmiştir. Aşağıdaki tabloda (Tablo 50) Haskova ve Kırcaali'den ankete katılanlardan komşunun Alevi-Bektaşî olması konusunda verilen cevapların frekans ve yüzde oranları gösterilmektedir. Buna göre deneklerin yüzde 31,3'ü (63 kişi) komşusunun Alevi-Bektaşî olmasının sosyal ilişkiler veya komşuluk açısından önemli olmadığını, 33 kişi (%16,4) ise bunun hiç önemli olmadığını bildirmiştir. Burada dikkat çekici olan kararsızlar grubudur. Katılımcılardan 59 kişi (%29,4) bu konuda kararsız olduklarını bildirmişlerdir. Bu oranlar yukarıdakilere göre biraz farklılık gösterse de - kararsızlar da eşit bir şekilde dağıtıldığında, Alevilerin yüzde 60'tan fazlasının komşuluk ilişkilerinde dinî tercihleri çok da önemsemediğini göstermektedir. Buna rağmen tablodaki verilerden bir kısım Alevinin komşunun kendi düşüncesinden biri olmasını önemsemediğini ortaya çıkardığı da söylenebilir. Böyle düşünenlerin oranı toplamda yüzde 30'dan biraz fazladır.

Tablo 50. Komşularla sosyal ilişkilerde Aleviliğin önemi konusunda frekans ve oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Alevi-Bektaşlı olması	Çok önemli	25	12,4	12,4
	Önemli	21	10,4	22,9
	Kararsızım	59	29,4	52,2
	Önemli değil	63	31,3	83,6
	Hiç önemli değil	33	16,4	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

Komşunun Müslüman ve Ahlaklı Olması

Deneklere sosyal ilişkilerde komşusunda bulunan Müslüman ve ahlaklı olma özelliğini ne derecede önemseddiği de sorulmuştur. Aşağıdaki tabloda (Tablo 51) deneklerin komşusunun Müslüman ve ahlaklı olması hususundaki düşünceleri gösterilmektedir. Buna göre komşusunun Müslüman ve ahlaklı olmasının önemli olmadığını söyleyenler bu kategoride en büyük grubu oluşturmaktadır. Bu grupta 61 kişi bulunmaktadır ve genele oranı yüzde 30,3'tür. Deneklerin komşuluk ilişkileri bakımından komşusunun Müslüman ve ahlaklı biri olması konusunda ikinci büyük grubu ise kararsızlar oluşturmaktadır. Katılımcıların yüzde 28,4'ü (57 kişi) bu konuda kararsız olduğunu ifade etmiştir. Bunun önemli olmadığını düşünenlerin oranı yüzde 46,2'dir. Buna kararsızlardan da eşit bir şekilde ilave yapıldığında Alevilerin yüzde 50'den fazlasının komşusunun Müslüman ve ahlaklı olmasını pek de önemsememektedir. Bu durumda Aleviler her kesimden insanlarla iyi komşuluk yapabileceğini, onların tercihleri sosyal ilişkiler bağlamında bile engel oluşturmayacağını ortaya çıkarmaktadır. Bütün bunlarla birlikte Alevilerden üçte biri (%30 civarında) komşusunun Müslüman ve ahlaklı olmasını önemsemektedir.

Tablo 51. Komşularla sosyal ilişkilerde Müslüman ve ahlaklı olması önemi konusunda frekans ve oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Müslüman ve ahlaklı olması	Çok önemli	29	14,4	14,4
	Önemli	22	10,9	25,4
	Kararsızım	57	28,4	53,7
	Önemli değil	61	30,3	84,1
	Hiç önemli değil	32	15,9	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

3.1.7.3. Sosyal İlişkiler Bağlamında Evliliklerde Dinî Tercihleri Önemseme Durumu

Haskova ve Kırcaali'den ankete katılan deneklere yaşadığı toplumla sosyal ilişkilerini ölçmek, önemsemediği vasıflarının derecesini tespit etmek amacıyla bir grup ifade hazırlanmış ve bunları ne derecede önemsedikleri sorulmuştur. 5'li likerd ölçeğine göre hazırlanan cevaplardan sadece birini işaretlemeleri istenmiştir. Bu çerçevede kızlarını ya da oğullarını evlendirirken, damat veya gelin adayının sahip olduğu özelliklerin kendileri için ne kadar önemli olduğu sorulmuştur. Buna göre damat veya gelinin “Sünnî olması, Alevi-Bektaşî olması, Müslüman ve ahlaklı olması, fark etmez” gibi özellikleri ne derecede önemsedikleri araştırılmıştır.

Damat veya Gelin Adayının Sünnî Olması Konusundaki Düşünceler

Aşağıdaki tabloda (Tablo 52) sosyal ilişkiler bağlamında Alevilerin damat veya gelin adayının Sünnî olması konusundaki düşüncelerinin frekans ve yüzde oranları gösterilmektedir. Buna göre katılımcıların yüzde 69,2'si (139 kişi) damat veya gelin adayının Sünnî olmasını önemli görmemiş, yüzde 14,4'i (29 kişi) de bunun hiç önemli olmadığını söylemiştir. Damat veya gelin adayının Sünnî olmasını önemli görmeyen iki grubun toplamı yüzde 83,6'tür (168 kişi). Alevilerden yüzde 5'lik bir kesim ise damat veya gelin adayının Sünnî olmasını önemsemektedir.

Tablo 52. Evlilikte adayın Sünnî olması konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Sünnî olması	Çok önemli	4	2,0	2,0
	Önemli	6	3,0	5,0
	Kararsızım	23	11,4	16,4
	Önemli değil	139	69,2	85,6
	Hiç önemli değil	29	14,4	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

Damat veya Gelin Adayının Alevi-Bektaşî Olması Konusundaki Düşünceler

Güney Bulgaristan'da Haskova ve Kırcaali bölgesinde yaşayan Bulgaristan vatandaşı Alevilerden ankete katılanlara kızlarını ya da oğullarını evlendirecekleri

zaman, damat veya gelin adaylarının Alevi-Bektaşî olmasını ne derecede önemsedikleri sorulmuştur. Deneklerin bu konudaki görüşlerinin frekans ve yüzde oranları aşağıdaki tabloda (Tablo 53) görülmektedir. Buna göre en büyük grubu kararsızlar oluşturmaktadır. Deneklerden yüzde 31,8'i (64 kişi) damat veya gelin adayının Alevi-Bektaşî olması konusunda kararsız olduğunu bildirmiştir. Bu oran gerçekten dikkat çekicidir. Ancak daha önce de dindarlıkla ilgili sorulara verilen cevaplarda ortaya çıkan ve dinî bilgisinin yeterli olmadığını veya din eğitimi almadığını bildirenlerle benzer bir oranı göstermektedir. Bu durumu önemsemeyenlerin toplam oranı ise yüzde 40,3 (81 kişi) iken önemli olduğunu düşünenlerin oranı yüzde 27,8'dir (56 kişi). Bu oranlar Alevilerin sosyal ilişkilerde kendi dinî tercihlerini bir miktar önemse bile diğerleri ile ilişkilerini tamamen kesmediklerini göstermektedir.

Tablo 53. Evlilikte adayın Alevi-Bektaşî olması konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Alevi-Bektaşî olması	Çok önemli	33	16,4	16,4	16,4
	Önemli	23	11,4	11,4	27,9
	Kararsızım	64	31,8	31,8	59,7
	Önemli değil	56	27,9	27,9	87,6
	Hiç önemli değil	25	12,4	12,4	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

Damat veya Gelin Adayının Müslüman ve Ahlaklı Olması Konusundaki Düşünceler

Deneklere damat veya gelin adayının Müslüman ve ahlaklı olması konusundaki düşünceleri de sorulmuş, 5'li Likerd ölçeğine göre hazırlanmış seçeneklere göre bunu ne derecede önemsediklerini belirtmeleri istenmiştir. Aşağıdaki tabloda (Tablo 54) damat veya gelin adayında bu vasfın bulunması konusundaki görüşlerin frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre deneklerin yüzde 33,3'ü (67 kişi) Müslüman ve ahlaklı olması konusunda kararsız olduğunu bildirmiştir. Bunu önemli görmeyenlerin toplamı yüzde 37,9 (76 kişi) iken bunu önemseyenlerin toplamı yüzde 28,8'dir (58 kişi). Son bir asırda dinî alanları büyük yaralar almış, duygu, düşünce ve davranış bütünlüğü bozulmuştur. Bu nedenle inançlar, gelenek ve görenekler her geçen gün biraz daha fazla terk edilmiştir. Bu durum Bulgaristan'daki Türkler olunca biraz daha fazla olumsuz

yönde etkili olmuştur. Yaşanan mahrumiyetler, göçler ve ilgisizlikler geleneksel yapıyı bozmuştur. Genelde sözlü gelenekten beslenen Alevilik göçlerle ağır darbeler almıştır. Bulgaristan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Güney Bulgaristan'da bilgili ve önder kişilerin Türkiye'ye göçmeleri sonucu geride kalanlar eğitim kaynaklarının çoğunu bir anda kaybetmişlerdir. Bütün bu ve benzeri nedenlerle Alevilik inançları birer birer terk edilme noktasına gelmiştir.¹⁴⁹ Ancak yine de Aleviler sosyal ilişkilerini belli bir düzeyde muhafaza edebilmeyi başarabilmiştir.

Tablo 54. Evlilikte adayın Müslüman ve ahlaklı olması konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Müslüman ve ahlaklı olması	Çok önemli	31	15,4	15,4	15,4
	Önemli	27	13,4	13,4	28,9
	Kararsızım	67	33,3	33,3	62,2
	Önemli değil	57	28,4	28,4	90,5
	Hiç önemli değil	19	9,5	9,5	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

Damat veya Gelin Adayının Dinî Tercihlerini Önemli Görmeyenlerin Düşünceler

Ankete katılan deneklere damat veya gelinlerinin dinî tercihlerinin önemli olup olmadığı “fark etmez” seçeneği ile test edilmiştir. Bu seçeneği benimseyenlerin frekans ve yüzde oranları tablo 55’de gösterilmiştir. Buna göre deneklerin çoğu bu seçeneğe cevap vermek istememiştir. Bunların genele oranı yüzde 68,7’dir (138 kişi).

¹⁴⁹ Didem Doğanıılmaz Duman, “Alevi-Bektashi Belief in Balkans: A Historical Legacy”, *Balkan Social Science Review*, 7 (June 2016), 67-87.

Tablo 55. Evlilikte aday konusunda fark etmez diyenlerin tercihlerin frekans ve yüzde oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Fark etmez	Cevap yok	138	68,7	68,7
	Çok önemli	8	4,0	72,6
	Önemli	1	,5	73,1
	Kararsızım	13	6,5	79,6
	Önemli değil	25	12,4	92,0
	Hiç önemli değil	16	8,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

3.1.8. Yaşamak İçin Tercih Edilen Ülkeler

Güney Bulgaristan’da Haskova ve Kırcaali’de yaşayan Alevilerin Türkiye ile ilişkilerini tespit açısından değerlendirebileceğimiz bir diğer soru ise “Eğer seçme şansınız olsaydı hangi ülkede yaşamayı ne kadar isterdiniz?” şeklindedir. Günümüz şartları da dikkate alınarak seçeneklerde Bulgaristan, Türkiye, İran, Avrupa, Amerika, Arap ülkeleri ve Rusya” seçenekleri sunulmuş ve deneklerin bu ülkelerde yaşamayı ne kadar istediğini belirtmesi istenmiştir. 5’li Likert ölçeğine göre cevap seçenekleri hazırlanmış ve bunlardan sadece birinin seçilmesi istenmiştir. Katılımcılarının buna verdiği cevapların frekans ve yüzde oranları aşağıdaki tabloda (Tablo:56) gösterilmektedir.

Yine Bulgaristan’da: Bu tabloya göre deneklerden yine Bulgaristan’da yaşamak isterim diyenler 88 kişi (%43,8) iken çok isterim diyenler 57 kişidir (%28,4). Bunların toplamının genele oranı 72,2’dir. Deneklerin yüzde 23,4’ü ise kararsız olduğunu bildirmiştir. Bulgaristan’da yaşamak istemediğini bildirenlerin toplam oranı ise sadece yüzde 5 civarındadır. Bulgaristan’ın geçmişte Türklere reva gördüğü baskı ve haksız uygulamalarından sonra oranın bu derecede yüksek çıkmasının birtakım nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle Bulgaristan’ın Avrupa Birliğine kabulünden sonra halkın refah seviyesinin her geçen gün iyiye gitmesi söz konusudur. Buna karşın anavatan olarak görülen Türkiye’de beklentilerini karşılayacak ortamın her geçen gün kötüye gittiğine dair basın, yayın ve sosyal medyadaki haberler vatandaşın bulunduğu ülkeye bağlılıklarını güçlendirmiştir. Günümüzde ekonomik durumun hemen her alanı

yönettiği ve etkisi altına aldığı düşünülecek olursa Alevilerin vakıadan hareketle geleceklerini Bulgaristan'da görmeleri normal görülmelidir.

Türkiye'de: Deneklere seçme şansı olsaydı Türkiye'de yaşamayı ne kadar istedikleri sorulmuştur. Bu soruya verilen cevapların frekans ve yüzde oranları tablo 56'da görülmektedir. Buna göre en büyük grubu kararsızlar oluşturmaktadır. Deneklerden 95'i (%47,3) Türkiye'de yaşama konusunda kararsız olduğunu bildirmiştir. Türkiye'de yaşamak istemediğini söyleyenlerin toplamı 52 kişi olup, bunun genele oranı yüzde 25,9'a denk gelmektedir. Türkiye'de yaşamak isteyenlerin toplamı ise 54 kişi olup, bunun genele oranı yüzde 26,9'dur. Bu oranlar gerçekten düşündürücüdür. Bunun nedenlerini tespit etmek yeni ve uzun araştırmaları gerektirmektedir. Bulgaristan'da durum çok hızlı bir şekilde değişmiştir. Ancak Türkiye'nin durumu da dikkate alınmalıdır. Çok yakın zamanlarda alanda yapılan çalışmalarda Türkiye sevgisi veya Türkiye'de yaşama isteği çok daha yüksek oranlarda çıkmıştır.¹⁵⁰

İran'da: Deneklere İran'da yaşamayı ne derecede istedikleri de sorulmuştur. Zira son zamanlarda İran Balkanlardaki Alevi-Bektaşilerle yakından ilgilenmeye özen göstermektedir. Bu soru aynı zamanda İran'ın etkisini de ölçmeye yarayacak niteliktedir. Ankete katılan Aleviler İran'da yaşamak istemediklerini ifade etmişlerdir. Kararsız olanların yanında deneklerin büyük çoğunluğu İran'da yaşamak istemediğini ifade etmişlerdir. Haskova bölgesi Alevilerinin çok küçük bir kesimin İran'da yaşama konusunda kararsız olduğunu bildirmesi dikkate alınmalıdır. Bu durumun neden kaynaklandığını tespit etmek aslında başka araştırmaları gerektirmekle birlikte Alevilerin kendilerini mezhep bakımından İran Şiiliğinden farklı olduğunu düşündüklerinden kaynaklanmaktadır.

Avrupa ve Amerika: Tablo 56'da yer alan verilere göre Güney Bulgaristan illerinden Haskova ve Kırcaali bölgesinden ankete katılan Alevilerin Avrupa'da yaşamayı eskisinden daha fazla istedikleri görülmektedir. Söz konusu tabloya göre deneklerin yüzde 45,1'i (91 kişi) Avrupa'da yaşamayı tercih etmiştir. Kararsız olduğunu bildirenler ise 78 kişi olup bunun genele oranı yüzde 38,8'dir. Avrupa'da yaşamayı tercih etmeyenlerin toplam oranı ise sadece yüzde 14,9'dur (32 kişi). Oysa kısa bir süre

¹⁵⁰ Mesela bk. Şabanali Ahmed, *Bulgaristan'da Alevilik (Yablanova Örneği)*, Üsküp 2022.

önce basılan bir araştırma¹⁵¹ eserinde Bulgaristan'daki Yablanovo Kızılbaş-Alevileri üzerinde yapılan bir anket araştırmasında bu oran oldukça düşük çıkmıştır. Yablanovo'dan ankete iştirak eden 402 kişiden Avrupa'da yaşamak istediğini belirtenler 73 kişidir ve bunun genele oranı yüzde 18,2'ye denk gelmektedir. Nitekim yazar konuyu açıklarken şu ifadeleri kullanmıştır.

Bulgaristan'ın Avrupa Birliğine girişinden 6 yıl geçmiş olması ve bütün cazibesine rağmen Yablanovo'daki Bulgaristan Kızılbaş-Alevi vatandaşlarının hala Avrupa'da yaşamaya mesafeli davranması oldukça düşündürücüdür. Bunda Avrupa birliğinin çifte standardının etkili olduğu akla gelmektedir. Zira Avrupa Birliği müktesebatının gerekleri eşit bir şekilde işletilmemektedir. Bunca geçen süreden sonra hala birçok alandaki mahrumiyetler görmezlikten gelmekte ve hatta gayri hukuki işler yasal prosedür içinde yapıldığı için eskisinden daha kötü sonuçlar doğuracak bir noktaya doğru ilerlemektedir.¹⁵²

Bu veriler aslında büyük bir değişime ve aynı zamanda orta ve uzun vadede soruna işaret etmektedir. Kültür coğrafyamızdaki soydaşlarımızın Türkiye'den bu derecede hızlı ve kesin kararlılıkla kopması ciddiye alınacak bir durumdur. Bu durum aynı zamanda bu türden çalışmaların bölgelerde ve belli aralıklarda gerçekleştirilmek suretiyle Türk topluluklarının eğilimlerinin ölçülmesinin önemini de orta çıkarmaktadır. Bilimsel bir mantıkla söylemek gerekirse ölçülmeyen bir hususta görüş beyan etmek ancak tahmin ve zan ifade edebilir. Tahmin ve zanna dayanan bilgi ise bilimsel bilgi değildir ve güvenilir sonuçlar orataya çıkarmaz. Sosyoloji veya Mezhepler tarihinde de toplumların bu şekilde ölçülmesi mümkündür ve bu yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış anketlerle mümkündür. Tam da bu çalışmanın değeri buradan kaynaklanmaktadır. Gerek telefon görüşmeleri gerekse anket uygulaması ile Haskova ve Kırcaali bölgesinde yaşayan Alevilerin düşünceleri, tercihleri, eğilimleri ve inançları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Amerika'da yaşama konusundaki tercihler ise Avrupa'dan farklılaşmaktadır. Deneklerin yarısından fazlası Amerika'da yaşamayı istemediğini ifade etmiştir. Tablodaki verilere göre toplam 118 kişi (%58,7) imkân bulsa bile Amerika'da yaşamayı istemediğini bildirmiştir. Kararsızların oranı ise yüzde 23,4'tür.

¹⁵¹ Alevilik hakkında yapılan çalışmalar için mesela bk. Fevzi Rençber, "İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında Alevilik Üzerine Yapılan Alan Çalışmalarının Bilim Üretimine Katkısı", *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 10/2 (Güz 2017), 455-470.

¹⁵² Şabanali Ahmed, *Bulgaristan'da Alevilik*, 85.

Arap ülkeleri ve Rusya: Bu soruda deneklerin büyük bir çoğunluğu imkân bulsa bile Arap ülkelerinde ve Rusya’da yaşamayı tercih etmeyeceklerini bildirdikleri dikkatleri çekmektedir. Bulgaristan’ın uzun yıllar sosyalizm veya komünizm ile yönetilmesi, Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurması dikkate alındığında bu tercihin önemli nedenlerinin bulunması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Son yıllarda Arap kökenli ve dışarıdan özellikle selefî tekdüze dinî gruplar başta olmak üzere bir takım kurgulanmış örgütlerin Balkan ülkelerine ilgi duyduğu, oradaki Müslümanların din alanındaki eğitim eksikliği ve yoksulluğundan yararlanmak suretiyle kendilerine eleman kazandırmaya çalıştıkları bilinmektedir. Buna rağmen çok az bir kesim Arap ülkelerinde yaşama konusunda istekli veya kararsız olduğunu bildirmiştir. Ancak Rusya’da yaşamak istediğini söyleyen bulunmamaktadır. Küçük bir kesim kararsızlığını ifade etmiştir. Deneklerin çok büyük bir kesimi yaşama şansı bulsa bile Rusya’yı tercih etmeyeceğini bildirmiştir.

Tablo 56. Eğer seçme şansınız olsaydı hangi ülkede yaşamayı ne kadar isterdiniz?

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Yine Bulgaristanda	Çok isterdim	57	28,4	28,4	28,4
	İsterdim	88	43,8	43,8	72,1
	Kararsızım	47	23,4	23,4	95,5
	İstemezdim	4	2,0	2,0	97,5
	Hiç istemezdim	5	2,5	2,5	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Türkiye’de	Çok isterdim	18	9,0	9,0	9,0
	İsterdim	36	17,9	17,9	26,9
	Kararsızım	95	47,3	47,3	74,1
	İstemezdim	48	23,9	23,9	98,0
	Hiç istemezdim	4	2,0	2,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
İran’da	Kararsızım	6	3,0	3,0	3,0
	İstemezdim	41	20,4	20,4	23,4
	Hiç istemezdim	154	76,6	76,6	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Avrupa’da	Çok isterdim	10	5,0	5,0	5,0
	İsterdim	81	40,3	40,3	45,3
	Kararsızım	78	38,8	38,8	84,1
	İstemezdim	9	4,5	4,5	88,6
	Hiç istemezdim	23	11,4	11,4	100,0

	Toplam	201	100,0	100,0	
Amerika'da	Çok isterdim	3	1,5	1,5	1,5
	İsterdim	39	19,4	19,4	20,9
	Kararsızım	41	20,4	20,4	41,3
	İstemezdim	21	10,4	10,4	51,7
	Hiç istemezdim	97	48,3	48,3	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Arap ülkelerinde	Çok isterdim	2	1,0	1,0	1,0
	İsterdim	1	,5	,5	1,5
	Kararsızım	11	5,5	5,5	7,0
	İstemezdim	37	18,4	18,4	25,4
	Hiç istemezdim	150	74,6	74,6	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Rusya'da	Kararsızım	8	4,0	4,0	4,0
	İstemezdim	37	18,4	18,4	22,4
	Hiç istemezdim	156	77,6	77,6	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.9. Sünnî Bir İmamın Arkasında Namaz Kılma Durumu

Haskova ve Kırcaali'den ankete katılan deneklerin diğer dinî gruplarla özellikle de Sünnîlerle sosyal ilişki durumunu ve düzeyini belirlemek amacıyla toplu ibadet alanını kullanma konusundaki düşüncesi sorulmuştur. Sünnî bir imamın arkasında namaz kılıp kılmayacağı konusu aslında Alevi ve Sünnîlerin birbirlerine karşı tavır ve düşüncelerini de ortaya çıkarması açısından önemlidir. Aşağıdaki tabloya göre (Tablo 57) kılabilceğini söyleyenlerin toplamı 135 kişi olup, bunun genele oranı yüzde 67,2'dir. Namaz kılmadığını bildirenler ise 57 kişidir (%28,4). Asla kılmam diyenler ise 9 kişi olup bunun oranı yüzde 4,5'tir. Bu verilere göre başta cenaze ve Bayram namazları olmak üzere toplu ibadeti gerektiren hususlarda Alevilerin büyük bir çekincesi bulunmadığı söylenebilir.

Tablo 57. Sünnî bir imamın arkasında namaz kılar mısınız?

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Kılarım	95	47,3	47,3	47,3
Zorunlu olursa kılarım	40	19,9	19,9	67,2
Asla kılmam	9	4,5	4,5	71,6
Namaz kılmıyorum	57	28,4	28,4	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.10. Alevilerin Sünnî Türkler Hakkındaki Düşünce veya Yargısı

Deneklere Alevilerin Sünnî Türkler hakkındaki düşünce veya yargısı konusundaki fikirleri de sorulmuştur. Böylelikle mensubu bulunduğu grubun Sünnîler hakkında ne düşündüğü konusundaki fikirlere ulaşmak mümkün olacaktır. Başka bir ifade ile kendi grubunun diğerleri hakkındaki düşünceleri konusundaki bilgisi veya fikrini ortaya çıkarmak mümkün olacaktır. Bu aynı zamanda olumlu veya olumsuz yöndeki sosyal ilişkilerin temellerini de ortaya çıkaracaktır. Aşağıdaki tabloda (Tablo 58) Haskova bölgesinden ankete katılan deneklerin Alevilerin Sünnîler hakkındaki düşüncelerinin frekans ve yüzde oranları gösterilmektedir. Buna göre katılımcılardan yüzde 45,8'i (92 kişi) Alevilerin Sünnîler hakkındaki düşüncesinin veya yargısının "olumlu" olduğunu bildirmiştir. Çok olumlu olduğunu söyleyenler ise 30,8'dir (62 kişi). Bu konuda kararsız olduğunu ifade edenler ise 38 kişi olup bunun genele oranı yüzde 18,9'dur. Olumsuz veya çok olumsuz olduğunu bildirenlerin oranı ise sadece yüzde 4,5'tir (9 kişi).

Tablo 58. Alevilerin Sünnîler hakkındaki düşüncelerinin frekans ve oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Düşünce-Yargı	Çok olumlu	62	30,8	30,8
	Olumlu	92	45,8	76,6
	Ne olumlu ne olumsuz	38	18,9	95,5
	Olumsuz	8	4,0	99,5
	Çok olumsuz	1	,5	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

3.1.11. Sünnîlerin, Aleviler Hakkındaki Düşünce veya Yargısı

Haskova ve Kırcaali'den ankete katılan deneklere bir de Sünnîlerin Aleviler hakkındaki düşünce veya yargısının ne olduğunu düşündüğü sorulmuştur. Böylelikle kendi grubu hakkında Sünnîlerin düşünce ve yargısı konusundaki fikirleri ortaya çıkartılmış olacaktır. Bu sosyal ilişkilerin temelini oluşturan arka plan düşüncesine de ulaşma imkânı sağlayacaktır. Aşağıdaki tabloda (Tablo 59) deneklerin, Sünnîlerin Aleviler hakkındaki düşüncesi veya yargısı konusundaki verdiği cevapların frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre deneklerden 74 kişi (%36,8) Sünnîlerin Aleviler hakkındaki düşüncesinin veya yargısının olumlu olduğunu ifade etmiştir. 55

kişi (%27,4) ise bu konuda “ne olumlu ne olumsuz” olduğunu ifade etmiştir. Çok olumlu olduğunu bildirenler ise 48 kişi olup bunların genele oranı yüzde 23,9’dur.

Bu iki soru birlikte değerlendirildiğinde aslında her iki taraf da birbirleri hakkında belli bir oranda aynı şekilde bir düşünce ve yargıya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Denekler gerek Alevilerin gerekse Sünnîlerin birbirleri hakkındaki düşüncelerinin veya yargılarının olumlu olduğunu düşünmektedirler.

Tablo 59. Sünnîlerin Aleviler hakkındaki düşüncelerinin frekans ve oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Çok olumlu	48	23,9	23,9	23,9
Olumlu	74	36,8	36,8	60,7
Ne olumlu ne olumsuz	55	27,4	27,4	88,1
Olumsuz	24	11,9	11,9	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.12. Bulgaristan Sünnîleri ve Bulgaristan Alevileri Arasındaki İlişkiler

Güney Bulgaristan’daki Haskova ve Kırcaali’de yaşayan Alevilerin belli konulardaki sosyal ilişkilerini test etmeye ve düzeyini belirlemeye yönelik bir grup ifade oluşturulmuş ve bunları ne derece önemsedikleri sorulmuştur. Söz konusu ifadeler hakkında deneklerin düşüncelerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu aynı zamanda konuyla ilgili sorunların belirlenmesinde de yardımcı olacak nitelikte bir ifade grubudur. Tablo 3.43’te denekleri verilen bu ifadelere katılma düzeylerinin frekans ve yüzde oranları gösterilmektedir.

Aleviler Sünnîlerle genellikle iyi geçinmek isterler: Bu kategorideki ilk ifade “Aleviler Sünnîlerle genellikle iyi geçinmek isterler” şeklindedir. Haskova ve Kırcaali’den ankete katılan 201 denekten 96’sı (%47,8) tamamen katıldığını, 88 kişi (%43,8) katıldığını, 8 kişi (%4) bir fikrinin olmadığını, 5 kişi (%2,5) katılmadığını, 4 kişi (%2) ise hiç katılmadığını ifade etmiştir. Buna göre katılımcıların 91,8’i (184 kişi) Alevilerin Sünnîlerle genellikle iyi geçinmek istediklerini düşünmektedirler.

Aleviler Sünnîleri genellikle tehdit unsuru olarak görürler: Bu gruptaki ikinci ifade “Aleviler Sünnîleri genellikle tehdit unsuru olarak görürler” şeklindedir ve deneklerin buna katılma düzeylerini belirlemek amacıyla 5’li Likerd ölçeği esas alınarak seçenekler sunulmuştur. Aşağıdaki tabloda (Tablo 60) Haskova ve Kırcaali’den ankete

iştirak eden 201 katılımcının verdiği cevapların frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre Aleviler Sünnîleri genellikle tehdit unsuru olarak görürler cümlesine katılmadığını ifade edenlerin toplamı 172 kişi olup bunun genele oranı yüzde 85,6'ya denk gelmektedir. Çok küçük bir kesim (%14,4) bu ifadeye katıldığını veya fikrinin olmadığını bildirmiştir.

Aleviler Sünnîleri genellikle sevmezler: Bu gruptaki üçüncü ifade “Aleviler Sünnîleri genellikle sevmezler” şeklindedir. Söz konusu tablodaki verilere göre Alevilerin kahir ekseriyeti (180 kişi %89,6) bu ifadeye katılmamışlardır.

Her iki taraf da birbirlerini sevmektedirler: Bu grupta yer alan ve deneklerin eğilimlerini ölçmeyi amaçlayan dördüncü cümle “her iki taraf da birbirlerini sevmektedirler” şeklindedir. Deneklerin büyük bir çoğunluğu bu ifadeye katıldıklarını bildirmişlerdir. Bunların toplamı 184 kişi olup oranı yüzde 89,6'dır. Çok küçük bir kesim ise buna katıldığını bildirmişlerdir.

Alevilerle Sünnîler arasındaki önyargılar ilişkileri olumsuz etkilemektedir: Bu gruptaki son cümle “Alevilerle Sünnîler arasındaki önyargılar ilişkileri olumsuz etkilemektedir” şeklindedir. Tabloya göre deneklerden 94'ü (%46,8) buna tamamen katıldığını, 88 kişi katıldığını (%43,8) ifade etmiştir. Kararsız olanlarla katılmadığını ifade edenler ise çok küçük bir kesimdir. Bütün bu veriler Haskova ve Kırcaali'den ankete iştirak edenlerin büyük bir kesimi birbirleri hakkında olumlu düşüncelere sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ancak küçük de olsa her iki grup içinden birbirleri hakkında olumsuz düşünenler bulunduğu göz ardı edilmemelidir.

Tablo 60. Bulgaristan Alevi ve Sünnîlerle ilgili ifadeler frekans ve oranları

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Aleviler Sünnîlerle genellikle iyi geçinmek isterler	Tamamen katılıyorum	96	47,8	47,8	47,8
	Katılıyorum	88	43,8	43,8	91,5
	Fikrim yok	8	4,0	4,0	95,5
	Katılmıyorum	5	2,5	2,5	98,0
	Hiç katılmıyorum	4	2,0	2,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Aleviler Sünnîleri genellikle tehdit unsuru olarak görürler	Tamamen katılıyorum	2	1,0	1,0	1,0
	Katılıyorum	1	,5	,5	1,5
	Fikrim yok	26	12,9	12,9	14,4
	Katılmıyorum	80	39,8	39,8	54,2
	Hiç katılmıyorum	92	45,8	45,8	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Aleviler Sünnîleri genellikle sevmeyenler	Tamamen katılıyorum	2	1,0	1,0	1,0
	Katılıyorum	3	1,5	1,5	2,5
	Fikrim yok	16	8,0	8,0	10,4
	Katılmıyorum	83	41,3	41,3	51,7
	Hiç katılmıyorum	97	48,3	48,3	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Her iki taraf da birbirlerini sevmektedirler	Tamamen katılıyorum	98	48,8	48,8	48,8
	Katılıyorum	82	40,8	40,8	89,6
	Fikrim yok	8	4,0	4,0	93,5
	Katılmıyorum	12	6,0	6,0	99,5
	Hiç katılmıyorum	1	,5	,5	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Alevilerle Sünnîler arasındaki ön-yargular ilişkileri olumsuz	Tamamen katılıyorum	94	46,8	46,8	46,8
	Katılıyorum	55	27,4	27,4	74,1
	Fikrim yok	9	4,5	4,5	78,6
	Katılmıyorum	29	14,4	14,4	93,0
	Hiç katılmıyorum	14	7,0	7,0	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.13. Toplu İbadet İçin Tercih Edilen Mabed

Ankette sosyal ilişkiler bağlamında Aleviler ve Sünnîler arasında toplu hareket etme veya birlikte ibadet etme konusundaki görüşlerini tespitiye yönelik bir soru yöneltilmiştir. Cevap seçenekleri “cami, cemevi, kilise, hiçbir, diğer” şeklinde

sıralanmıştır. Cevaplardan da anlaşılacağı üzere bu soru açık uçlu olarak hazırlanmıştır. Ankete katılan 201 kişiden 122'si (%60,7) toplu ibadet için camiye gitmeyeceğini bildirirken 79 kişi (%39,3) gidebileceğini bildirmiştir. Deneklerden 123 kişi (%61,2) toplu ibadet için cemevine gittiğini ifade ederken 78'i (%38,8) Cemevine gitmediğini bildirmiştir. 196 kişi (%97,5) ise toplu ibadet için Kilise gitmediğini bildirirken yüzde 2,5'i toplu ibadet için Kilise'ye gittiğini bildirmiştir. Haskova ve Kırcaali'den ankete katılan 201 kişiden 39'u (%19,4) toplu ibadet için hiçbir mabede gitmediğini bildirmiştir. 162 kişi (%80,6) ise toplu ibadet için bir mabede gittiğini belirtmiştir. Diğer seçeneği ise hiç kullanılmamıştır.

Tablo 61. Toplu ibadet için tercihlerin frekans ve oranları

		Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Cami	Hayır	122	60,7	60,7	60,7
	Evet	79	39,3	39,3	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Cemevi	Hayır	78	38,8	38,8	38,8
	Evet	123	61,2	61,2	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Kilise	Hayır	196	97,5	97,5	97,5
	Evet	5	2,5	2,5	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Hiçbiri	Hayır	162	80,6	80,6	80,6
	Evet	39	19,4	19,4	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0	
Diğer	Hayır	201	100,0	100,0	100,0

3.1.14. Arkadaşlarınızı Seçerken Aşağıdaki Özellikler Sizin İçin Ne Derece Önemlidir?

Bulgaristan vatandaşı Türkler dolayısıyla Aleviler yaşadıkları merkezlerde, Sünnîler, Hıristiyanlar veya herhangi bir dinî tercihi olmayanlarla birlikte yaşamak durumundadırlar. Birlikte yaşadıkları insanlardan arkadaş seçmek sosyal ilişki kurmak ve toplumsal hayatı şekillendirmek bakımından Alevilerin arkadaşlarını seçerken hangi özelliklere ne derecede önem verdikleri araştırılmıştır. Böylelikle arkadaşlık

ilişkilerinde Alevilerin eğilimlerini tespit etmek mümkün olabilecektir. Arkadaşlarını seçerken aradıkları vasıflar ve bunları ne derecede önemsedikleri sorusunun cevabı 5’li Likert ölçeği esas alınarak hazırlanmıştır. Cevaplarda sırasıyla “Sünnî olması, Alevi-Bektaşî olması, Müslüman ve ahlaklı olması, Türk olması, fark etmez” seçenekleri sunulmuştur.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 62) bu sorudaki seçenekler için yapılan tercihlerin frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre Alevi katılımcılar arkadaşlarının Sünnî olmasının büyük oranda (162 kişi, %80,6) önemli olmadığı ifade etmişlerdir. Arkadaşının Sünnî olmasının önemli olduğunu ifade edenlerin toplamı ise 39 kişidir (%19,4). Buna göre Alevilerin en azından beşte biri arkadaşının Sünnî olmasını önemsemektedir. Arkadaşının Alevi-Bektaşî olmasını önemseyenlerin toplamı ise 117 kişi olup bunun genele oranı yüzde 58’1’dir. Arkadaşının Alevi-Bektaşî olmasının önemli olmadığını söyleyenlerin oranı ise yüzde 41,8’dir (84 kişi). Bu verilere göre Alevilerin üçte ikisi arkadaşlarının Alevi-Bektaşî olmasını önemsedığı söylenebilir. Ankete katılan Alevilerin arkadaşlık kuracağı kişinin “Müslüman ve ahlaklı olması” konusundaki tercihleri Tablo 62’de gösterilmektedir. Bunu önemseyenlerin oranı biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Buna göre arkadaşının Müslüman ve ahlaklı olmasını önemsemeyenlerin toplamı 80 kişidir (%39,8). Arkadaşının Alevi-Bektaşî olmasını önemseyenlerin toplamı ise 121 kişi olup bunun oranı yüzde 60,2’dir. Arkadaşının Türk olmasını önemseyenlerin toplamı 125 kişi olup bunun genele oranı yüzde 62,2’ye denk gelmektedir. Arkadaşının Türk olmasını önemsemeyenler ise 76 kişi olup, bunun oranı yüzde 37,8’dir. Bu grupta Aleviler tarafından en yüksek derecede tercih edilen arkadaşının Türk olması seçeneğidir. Bunu Alevi-Bektaşî olma seçeneği takip etmektedir. Katılımcılar arkadaşlarını seçerken ahlaklı olmayı da önemsemektedirler. Ancak deneklerin en az yüzde 40’ı arkadaşlık için sıralanan bu vasıfları önemsememektedir.

Tablo 62. Arkadaş seçimindeki tercihlerin frekans ve oranları

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Sünnî olması	Çok önemli	7	3,5	3,5
	Oldukça önemli	7	3,5	7,0
	Önemli	25	12,4	19,4
	Önemli değil	133	66,2	85,6
	Hiç önemli değil	29	14,4	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0
Alevî-Bektaşî olması	Çok önemli	34	16,9	16,9
	Oldukça önemli	22	10,9	27,9
	Önemli	61	30,3	58,2
	Önemli değil	55	27,4	85,6
	Hiç önemli değil	29	14,4	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0
Müslüman ve ahlaklı olması	Çok önemli	37	18,4	18,4
	Oldukça önemli	31	15,4	33,8
	Önemli	53	26,4	60,2
	Önemli değil	52	25,9	86,1
	Hiç önemli değil	28	13,9	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0
Türk olması	Çok önemli	31	15,4	15,4
	Oldukça önemli	39	19,4	34,8
	Önemli	55	27,4	62,2
	Önemli değil	49	24,4	86,6
	Hiç önemli değil	27	13,4	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0
Fark etmez	Cevap yok	137	68,2	68,2
	Çok önemli	22	10,9	79,1
	Oldukça önemli	4	2,0	81,1
	Önemli	4	2,0	83,1
	Önemli değil	19	9,5	92,5
	Hiç önemli değil	15	7,5	100,0
Total	201	100,0	100,0	

3.1.15. Alevîlerin Bulgarlarla Akrabalık veya Evlilik İlişkisi

Güney Bulgaristan'daki Haskova ve Kırcaali bölgelerinden ankete katılan deneklere Müslümanlar dışındaki din mensupları ile akrabalık ilişki durumunu tespit etmek amacıyla ailelerinden veya çevrelerinden Bulgarlarla evli veya nişanlı olan

bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Deneklerin buna verdiği cevapların frekans ve yüzde oranları Tablo 63’de gösterilmektedir. Buna göre katılımcılardan 129 kişi (%64,2) ailelerinden veya çevresinden Bulgarlarla evli veya nişanlı olan bulunduğu bilgisine sahip olduğunu bildirmiştir. Buna karşın deneklerin yüzde 35,8’i (72 kişi) akrabalarından veya çevresinden Bulgarlarla evli veya nişanlı birinin bulunmadığını bildirmiştir. Bu oranlar 2012 yılında Bulgaristan vatandaşı Türkler üzerinde yapılan bir çalışmada ortaya konulan verilerle örtüşmektedir.¹⁵³

Tablo 63. Alevilerin bulgarlarla akrabalık durumu frekans ve oranı

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Cevaplar	Hayır	72	35,8	35,8
	Evet	129	64,2	100,0
	Total	201	100,0	100,0

3.1.16. Alevilerin Sünnî Bir Türk ile Evli veya Nişanlı Olma Durumu

Alevilerin Sünnîlerle ilişkilerini ölçmek amacıyla akrabalık ilişkileri sorulmuştur. Bu nedenle “ailenizde akrabalarınız arasında Sünnî bir Türk ile evli/nişanlı olan kimse var mı?” şeklinde bir soru hazırlanmıştır. Yapılan ön uygulamalarda “fikrim yok” seçeneği çok fazla işaretlendiği için cevap seçenekleri “evet” ve “hayır” seçenekli olarak belirlenmiştir. Tablo 64’de buna verilen cevapların frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre Haskova bölgesinden ankete katılan 201 denekten yüzde 60,7’si (122 kişi) Ailelerinde veya akrabaları arasından Sünnî bir Türk ile evli olan bulunmadığını bildirmiştir. 79 kişi (%39,3) ise ailesinden veya akrabasından Sünnî bir Türk ile evlilik yapanların bulunduğunu bildirmiştir. Bu oran biraz yüksek gibi görülebilir. Ancak günümüzde dinî tercihlerden daha çok ekonomik şartların ön plana çıktığı bir realitedir. Ayrıca hem Sünnîler hem de Aleviler arasında dinî bilgi ve tercihler artık tarihi geleneksel gücünü kaybetmiştir.

¹⁵³ Krş. Mehmet Dalkılıç-R.Biçer, “Etnik Barış Bağlamında Bulgaristan Türklerinin Bulgarlarla Sosyal İlişkileri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 140.

Tablo 64. Sünnî ile evlilik/nişanlılık durumunun frekans ve oranı

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Hayır	122	60,7	60,7	60,7
Evet	79	39,3	39,3	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.17. Alevilerin Hıristiyanlaşması Sorunu

Bulgaristan'ın demokrasiye geçmesi ve Avrupa Birliği'ne kabul edilmesinden sonra Bulgaristan Cumhuriyeti yöneticileri Avrupalılara etnik tolerans model siyaseti konusunda söz vermişlerdir. Bu çerçevede Bulgaristan vatandaşı Türklere son bir asırda reva gördükleri baskı, haksızlık ve soya dönüş girişimleri gibi uygulamalardan vaz geçeceklerini belirtmişlerdir. Bulgar idarecilerin bu konuda verdikleri sözlere ne derecede uydukları tartışma konusu olmakla birlikte Türklerin eskiye göre daha fazla imkân bulabildikleri bir realitedir. Bu serbestlik özellikleri Türk gençleri üzerinde etkisini daha fazla göstermeye başlamış, kendi gelenek ve göreneklerinden hızla uzaklaşmaya sebep olmuştur.

Bu süreçte özellikle resmi işlerinde sorun yaşamak istemeyen, Avrupa'da daha kolay iş bulabilmeleri, işlerinde kolaylık beklentisi sadece isimlerini Hıristiyan isimleri ile değiştirmekle kalmamış Hıristiyan olmaya da sıcak bakmaya başlamıştır. Bu duruma özellikle Hıristiyan misyonerlerin Alevileri hedef kitle olarak gördükleri bilinmektedir. Zira Alevilik-Bektaşilik eklektik bir inanç biçimine sahiptir. Bu nedenle Aleviler hem Müslümanlara hem de başta Hıristiyanlar olmak üzere Müslüman olmayanlara karşı hoşgörülü bir anlayışa sahiptirler. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak ankete katılan deneklere konuyla ilgili iki ifade hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Bunlardan ilki “Alevilerin eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaştığı”, ikincisi ise “Aleviler hızla Hıristiyanlaştığı” ifadeleridir.

3.1.17.1. Alevilerin Eskiye Göre Daha Fazla Hıristiyanlaşması

Güney Bulgaristan'dan (Haskova ve Kırcaali bölgelerinden) ankete iştirak eden 201 katılımcıya “Aleviler eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaşıyor” ifadesine ne derecede katıldıkları sorulmuştur. Aşağıdaki tabloda (Tablo 65) Bulgaristan Alevilerinin

eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaşıyor, ifadesine katılma durumunun frekans ve yüzde oranları gösterilmektedir. Buna göre deneklerin yüzde 41,8'i (84 kişi) Bulgaristan'daki Alevilerin eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaştığı görüşüne katılmadığını bildirmiştir. Hiç katılmadığını ifade edenler ise 48 kişi olup bunun genele oranı yüzde 23,9'dur. Bulgaristan'daki Alevilerin eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaştığı görüşüne katılmadığını bildiren iki grubun toplamı 132 kişi olup bunun genele oranı yüzde 65,7'ye denk gelmektedir. Bulgaristan'daki Alevilerin eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaştığı görüşüne katıldığını ifade edenlerin toplamı ise 29 kişidir (%14,4). Bu konuda kararsız kaldığını bildirenler ise 40 kişi olup bunların da genele oranı yüzde 19,9'dur. Kararsızlar eşit bir şekilde dağıtıldığında Bulgaristan'daki Alevilerin eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaştığı görüşüne katılma oranı yüzde 25'e ulaşmaktadır. Bu durumda ankete iştirak eden Alevilerden dörtte birinin, Bulgaristan'daki Alevilerin eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaştığı görüşüne katıldığını göstermektedir.

Tablo 65. “Bulgaristan Alevileri eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaşıyor” fikrine katılma durumunun frekans ve oranı

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Kesinlikle katılıyorum	3	1,5	1,5	1,5
Katılıyorum	26	12,9	12,9	14,4
Kararsızım	40	19,9	19,9	34,3
Katılmıyorum	84	41,8	41,8	76,1
Hiç katılmıyorum	48	23,9	23,9	100,0
Toplam	201	100,0	100,0	

3.1.17.2. Alevilerin Eskiye Göre Daha Hızlı Hıristiyanlaşması

Bulgaristan'daki Alevilerin Hıristiyanlaşması konusunda ikinci bir ifadeye katılma durumu araştırılmıştır. Bu çerçevede deneklerin Bulgaristan'daki Alevilerin eskiye göre daha hızlı Hıristiyanlaştığı fikrine ne derecede katıldıkları sorulmuştur. Tablo 66'da Bulgaristan Alevileri daha hızla Hıristiyanlaşıyor” fikrine katılma durumunun frekans ve yüzde oranları görülmektedir. Buna göre katılmayanlar toplam 138 kişi olup bunun genele oranı yüzde 69,6'dır. Katılanların toplamı ise 30 kişidir (%14,9). Kararsız olanlar ise 33 kişidir (%16,4). Kararsızlar eşit bir şekilde dağıtıldığında Bulgaristan Alevilerinin daha hızla Hıristiyanlaştığı fikrine katılanların oranı yüzde 24'e ulaşmaktadır. Bu oran deneklerin dörtte birine yakınının günümüzde

Bulgaristan Alevilerinin eskiye göre daha hızla Hıristiyanlaştığı fikrine katıldığını göstermektedir.

Tablo 66. “Bulgaristan Alevileri daha hızla Hıristiyanlaşıyor” fikrine katılma durumunun frekans ve oranı

	Katılımcı Sayısı	Yüzde%	Geçerli%	Kümülatif%
Katılma Durumu	Kesinlikle katılıyorum	3	1,5	1,5
	Katılıyorum	27	13,4	14,9
	Kararsızım	33	16,4	31,3
	Katılmıyorum	79	39,3	70,6
	Hiç katılmıyorum	59	29,4	100,0
	Toplam	201	100,0	100,0

Bulgaristan Alevilerinin eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaştığı ve daha hızla Hıristiyanlaştığı fikrine katılma durumu birlikte değerlendirildiğinde her iki konuda da deneklerin yüzde 25’i Bulgaristan’daki Aleviler arasında Hıristiyanlaşma sorunun bulunduğu kanaatini ortaya çıkarmaktadır. Denekleri yüzde 75’i ise Bulgaristan’daki Aleviler arasında Hıristiyanlaşma sorunu bulunmadığı düşüncesindedir. Muhtemel adlarını nüfus kütüklerinde Hıristiyan isimleri şeklinde yazılı kalmasına rıza gösterenlerin veya resmi işlerini kolaylaştırmak veya iş bulma konusunda şansını artırmak isteyenlerin Hıristiyan gibi davrandığını düşündürmektedir. Bu yüzden deneklerin büyük bir kısmı realitede Bulgaristan Alevilerinin Hıristiyanlaşma sorununun bulunmadığını düşünmektedir.

SONUÇ

Güney Bulgaristan'da Alevilik (Haskova-Kırcaali Örneği) adıyla yaptığımız araştırmanın evrenini eski adıyla Haskova bölgesinde yaşayan Aleviler oluşturmuştur. Bu bölgeye Kırcaali de dahildir. İl merkezleri başta olmak üzere buralara bağlı merkez ilçeler ve köyler de çalışmaya dahil edilmiştir. Pandemi kuralları çerçevesinde anket uygulamasına yaklaşık 300 katılımcı iştirak etmiştir. Bu çalışmalara zaman zaman dedelerle yapılan telefon görüşmeleri de dahildir. Ancak elde edilen anketlerden yaklaşık yüz tanesinin tam olarak doldurulmadığı veya toptancı cevaplama yöntemi ile doldurulduğu tespit edilmiştir. Bu türden anketler işleme alınmamıştır. Bu nedenle araştırmamızın bulguları ve yorumları 201 anket üzerinden gerçekleştirilmiştir. Anket soruları hazırlanırken bölge Alevilerinin tarihine ve daha önce yapılmış çalışmalara müracaat edilmiştir. Bununla birlikte günümüz Alevilerinden destek alınmıştır. Hazırlanan soru ve ifadeler belli alanlarda gruplandırılmış ve yapılan ön uygulamalarda sorulardan bir kısmı değiştirilmiş, bir kısmı da tamamen çıkarılmıştır. Bunun en önemli nedeni deneklerin söz konusu soruları cevaplama konusunda isteksiz davranmasıdır.

Araştırmamızın yöntemi alan araştırmasına dayalı anket çalışmasıdır. Anketteki sorular birinci kısımda betimsel istatistikleri sağlayacak olan 11 bağımsız sorudan oluşmaktadır. Bu gruptaki sorularla deneklerin “cinsiyet, yaş, doğum yeri, öğrenim durumu, aylık geliri, medeni hali, mesleği, bildiği diller, Türkçe düzeyi, Türkçe öğrenme kaynakları ve Bulgarca düzeyi” gibi durumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Betimsel istatistikler Güney Bulgaristan'daki Haskova bölgesinden ankete katılan 201 kişi üzerinden gerçekleştirilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre bunların 99'u (%49,3) kadın, 102'si (%50,7) erkektir. Yaş değişkenine göre denekler 6 gruba ayrılmıştır. Buna göre en kalabalık olan 50-59 yaş arasındaki deneklerin oluşturduğu beşinci gruptur. Bu grupta 55 kişi bulunmaktadır ve bunun geçerli oranı %27,4'tür. Üyesi çok olan ikinci grubu ise 60 yaş üstü olan altıncı grup oluşturmaktadır. Toplam 201 kişiden 44'ü yaşlı grubu oluşturmaktadır. Bunun geçerli yüzde oranı %21,9'a denk gelmektedir. En küçük olanı ise 20 yaş ve altı yaştakilerin oluşturduğu gruptur. Bunlar 13 kişi olup, oranı %6,5'tir. Diğer dört grupta yer alan katılımcıların ise genel olarak dengeli bir dağılıma sahip olduğu görülmektedir. Gençlerin çalışmak amacıyla

bölgelerini terk etmeleri başta olmak üzere farklı nedenlerle ankette daha çok orta yaş ve üstü denekler yer almıştır.

Doğum yeri değişkenine göre ankete katılanlardan “köy” de yaşadığını ifade edenler 104 kişi olup geçerli yüzde oranı %51,7’dir. İkinci grup ise şehirde yaşayanlardan oluşmaktadır. Bu grupta 62 kişi yer almaktadır ve oranı %30,8’dir. İlde doğduğunu söyleyen deneklerin sayısı ise 35 olup bunun oranı yüzde 17,4’tür. Bu veriler ankete en yüksek katılımın köy doğumlu ve en düşük katılımın ise il doğumlu olduğunu göstermektedir. Bu anlaşılabilir bir durumdur. Zira Alevi toplumunun realitedeki durumunu yansıtmaktadır.

Eğitim durumu değişkeninde 5 grup bulunmaktadır. Buna göre en büyük grubu 92 kişi ile “lise eğitimi” aldığını söyleyen üçüncü grup oluşturmaktadır. Bu grubun oranı %48,8’dir. En küçük grup ise “Lisansüstü” eğitimi aldığını ifade edenlerdir ki bunlar 16 kişi olup, bunun geçerli oranı %48,8’dir. Bulgaristan’da yaşayan Türklerin eğitim durumları göz önüne alındığında eğitim değişkeni ile ilgili dağılımın normal olduğu söylenebilir.

Gelir durumu değişkeninde ise denekler 7 gruba ayrılmıştır. Bunların aylık gelirleri Leva para birimi üzerinden 200 Leva ile 1251 Leva ve üzeri arasında 7 gruba ayrılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Deneklerin büyük bir çoğunluğunun gelirlerinin orta ve düşük seviyede olduğu görülmüştür.

Denekler medeni durum değişkeni için “bekar, evli, boşanmış, dul ve evli ama ayrı yaşıyor” şeklinde beş grupta incelenmiştir. Deneklerin çoğunun evli grubunda yer aldığı ortaya çıkmıştır. Buna göre ankete katılan 201 kişiden 131’i evli olduğunu bildirmiştir ki bunun geçerli oranı yüzde 65,2’dir. Buna karşılık bekar olduğunu söyleyenler 34 kişi (%16,9), boşanmış grubunda 11 kişi (%5,5), dul grubunda 22 kişi (%10,9), evli ama ayrı yaşadığını söyleyen grupta ise 3 kişi olup bunun oranı ise yüzde 1,5’tir.

Meslek değişkeni için gruplar “ev kadını, işçi, serbest meslek, memur, yönetici, çiftçi, emekli, esnaf ve diğer” şeklinde oluşturulmuştur. En yüksek oranı 66 kişi ile “işçi” olduğunu belirten grup oluşturmuştur. Bunların geçerli oranı %32,8’dir. Bunu emekli grubu takip etmektedir. Ankete katılan 201 kişiden 33’ü emekli olduğunu söylemiştir ki bunun geçerli oranı yüzde 16,4’tür. Yönetici ve memur grubunun üyelerinin azlığı dikkat çekicidir.

Dil bilgisi değişkeni bağlamında deneklerin Türkçe ve Bulgarca bilme düzeyleri sorulmuştur. Ankete katılan 201 denekten 8'i sadece Bulgarcaı bildiğini ve Türkçe bilmediğini ifade etmiştir. Deneklerden 13'ü (%6,5) ise Bulgarcaı bilmediğini sadece Türkçe bildiğini söylemiştir. Haskova ve Kırcaali'de yaşayan ve ankete katılan 201 Alevi denekten 180'i hem Türkçeyi hem de Bulgarcaı bildiğini ifade etmiştir ki bu sayının genele oranı yüzde 89,6'a tekabül etmektedir. Bu durum bize Güney Bulgaristan'da yaşayan ve ankete katılan Alevi Türklerin dil probleminin olmadığını göstermektedir. Deneklere ayrıca Türkçe dil bilgisi seviyesi ve öğrendiği kaynaklar da sorulmuştur. Kahir ekseriyeti Türkçeyi ailesinden öğrendiğini ve iyi düzeyde olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde Bulgarca dil seviyesi de sorulmuştur. Deneklerin %32,3'ü (65 kişi) Bulgarcaı çok iyi bildiğini, %40,3'ü (81 kişi) iyi derecede bildiğini, %20,9'i ise (42 kişi) orta seviyede bildiğini ifade etmiştir. Bulgarca bilgisinin zayıf olduğunu söyleyenler ise sadece 10 kişi olup bunların oranı %5'tir. Buna göre Güney Bulgaristan'daki Haskova bölgesinden ankete katılan deneklerin büyük bir çoğunluğunun Bulgarcaı iyi seviyede bildiği söylenebilir.

Üçüncü bölümde ise Hasköy ve Kırcaali'de Alevilik ile ilgili sorulardan elde edilen bilgiler yer almaktadır. Deneklerin tercihlerinin ve verdiği bilgilerin SPSS ortamında tablo haline getirilerek frekans ve yüzde oranları elde edilmiştir. Bazen de çapraz toplular yapmak suretiyle dağılım ve eğilimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle elde edilen bulgular yorumlanmak suretiyle ankete katılanların eğilimleri, tercihleri ve bunların nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada ilk ele alınan konu Haskova-Kırcaali Alevilerinin kendilerini tanımlama biçimleri ve dinî durumlarıdır. Başka bir ifade ile etnik ve dinî kimlik tercihleri söz konusu edilmiştir. Ankete katılanların büyük bir çoğunluğu doğal olarak kendisini sadece Alevilik içinde tanımlamıştır. Bunlardan bir kısmı kendinî Müslümanlık ve Bektaşilik içinde de tanımlamıştır. Birkaç kişi de Hıristiyanlık içinde tanımlamıştır. Bu çerçevede Haskova-Kırcaali Alevilerini kendilerini tanımlama biçimleri ile ilgili olarak "Gelenekçi olmak, yenilikçi olmak, Müslüman ve ahlaklı olmak, milliyetçi olmak, vatanperver olmak, dindar olmak, Türk olmak, Alevi olmak" gibi özelliklerin kendilerini tanımlayıp tanımlamadığı ve bunları ne derecede önemsedikleri ile ilgili sorulara verilen cevapların frekans ve yüzde oranları alınmıştır. Bu gruptaki bütün özellikleri yüzde ellinin çok üstünde kendini tanımlayan vasıflar arasında bulunduğunu ve bunları önemsediklerini bildirmişlerdir. Bunlar arasında

Alevilerin büyük bir çoğunluğu tarafından Türk ve Alevi olmanın çok daha fazla önemsendiği ortaya çıkmıştır.

Bu bölümde ikinci olarak Alevilerin din eğitimi ve dindarlık durumları ile ilgili sorulara verdiği cevapların frekans, yüzde oranları ve eğilimleri ile ilgili bulgular ve bunların yorumları yer almaktadır. Öncelikle Alevi din adamlarının din eğitimi konusundaki düşünceleri söz konusu edilmiştir. Alevilerin bu konudaki düşüncelerine göre deneklerin büyük bir çoğunluğu Alevi dedelerinin din eğitimlerinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bunun birçok nedeni sıralanabilir. Baskı dönemlerini yaşayan Alevilerin tıpkı diğer azınlıklar gibi eğitim kurumlarından mahrum kalmış olmaları ilk başta söylenmelidir. Göçler bilgili sebebiyle Alevi önderleri bölgelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Din öğretiminde sözlü geleneğin esas olduğu ve ailenin etkin görev aldığı bir sistem esas iken bu durum söz edilen nedenlerden dolayı bir anda bozulmuştur. Kendi dindarlık durumları ve çocuklarına din eğitimi aldırarak istedikleri kurumları da bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir.

Bu gruptaki araştırılan diğer bir husus ise, dinî kurumlara güven durumu idi. Bu çerçevede deneklere dinî konularda müracaat ettiği veya tercih ettiği dinî kurumlar sorulmuştur. Deneklerin buna verdiği cevaplarda da gerek 20. asırda materyalist düşüncenin etkisiyle, gerekse dinî öğrenme ve yaşama imkânında sıkıntılı yönetimler nedeniyle dinî kurumlara olan güvenin sarsıldığı, dinî sorunların hesaba katılmadığı anlaşılmıştır. Bununla birlikte dedeye veya cemevine müracaat edeceğini söyleyenlerin bir miktar fazla olduğunu söylemek mümkündür. Ancak hatırı sayılır bir oranda başmüftülüğe, camiye, cemevine veya başka hiçbir dinî kuruma müracaat etmeyeceğini söyleyen deneklerin bulunduğu da gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.

Bu bölümde ikinci mesele Haskova-Kırcaali bölgesi Alevi-Bektaşilerinin sorunları ile ilgili temel konuları kapsamaktadır. Bu çerçevede ankette öncelikle Haskova-Kırcaali Alevilerinin sosyal alandaki sorunları ile ilgili soru ve ifadeler yer verilmiştir. Böylelikle deneklerin düşünce ve eğilimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Sosyal sorun olarak “işsizlik ve enflasyon, yolsuzluk ve rüşvet, mezhep çatışması, dışlanmışlık, dil ve din öğrenimi, asimilasyon, baskı ve göçe zorlama” gibi resmî ve günlük hayatı yakından ilgilendiren konulardaki düşünceleri sorulmuştur. Bunların günümüzde Aleviler için sorun olup olmadığının yanında bunun kendileri için ne derecede bir sorun olduğu araştırılmıştır. Oranları farklı olmakla birlikte günümüzde

Alevilerin bu konularda sorun yaşadığı ortaya çıkmıştır. Deneklere “Bulgaristan’da etnik tolerans model siyasetine bağlılık durumu, nüfus kütüklerinde Alevi Türklerin hala Hıristiyan ismi yazılı bulunması, siyasal veya yönetim alanlarındaki kendilerinin Türk milletvekilleri tarafından temsil sorunları, Alevi Türklerin Bulgarlarla evlilik veya nişanlılık durumu, Alevilerin kendi kimliklerini saklamak zorunda kalmaları” gibi ifadelerin sorunlarını yansıtıp yansıtmadığı ve bunlara ne derecede katıldıkları sorulmuştur. Bu gruptaki ifadelere katılma oranları ortalama yüzde 60’tan fazla olduğu ortaya çıkmıştır. En çok sorun yaşanan alan ise siyasi konulardır.

Güney Bulgaristan’ın Haskova ve Kırcaali bölgelerinden ankete katılan Alevilerin sosyal ilişki düzeylerini belirlemeye yönelik soru ve ifadeler de sunulmuştur. Bu çerçevede deneklerin “Türkiye’deki yakınlarıyla ilişki düzeyi, komşuluk ilişkileri, komşusunun Sünnî olması, komşusunun Alevi-Bektaşî olması, komşusunun Müslüman ve ahlaklı olması, sosyal ilişkiler bağlamında evliliklerde dinî tercihleri önemseme durumu, damat veya gelin adayının Sünnî olması konusundaki düşünceleri, damat veya gelin adayının Alevi-Bektaşî olması konusundaki düşünceleri, damat veya gelin adayının Müslüman ve ahlaklı olması konusundaki düşünceler, damat veya gelin adayının dinî tercihlerini önemli görmeyenlerin düşünceleri” gibi konulardaki tercihleri alınmıştır. Ankete katılan deneklerin genelde ikili ilişkilerini ayrımcılık oluşturmadan eşitlik ilkesi üzerinden yürüttükleri görülmüştür.

Sosyal ilişkiler bağlamında Türkiye’deki akrabaları ile ilişkilerinin yanında yaşamak için tercih edecekleri ülkeler de sorulmuştur. Bu çerçevede başta Bulgaristan olmak üzere Türkiye, Avrupa, İran, Arap ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya” gibi ülkelerde yaşama şansı elde etseler bunu ne derecede istedikleri sorulmuştur. Deneklerin verdikleri cevaplara göre en çok yine Bulgaristan’da yaşamayı tercih etmişlerdir. Türkiye’de yaşamayı tercih konusunda ise kararsızların yüksek olması dikkat çekicidir. Ayrıca Türkiye’de yaşamak istemediğini bildirenlerin oranı da yükselme eğilimi göstermektedir. İran, Arap ülkeleri ve Rusya tercih edilmeyen ülkelerdendir.

Katılımcıların diğer Müslümanlarla sosyal ilişkilerini tespitiye yönelik sorular da yöneltilmiştir. Bu çerçevede Sünnî bir imamın arkasında namaz kılıp kılmayacakları sorulmuştur. Deneklerin yarısından fazlası Sünnî bir imamın arkasında namaz kılmakta bir sakınca görmemiştir. Ancak bunu zorunda kalırsa yapacağını bildirenlerin yanında

namaz kılmadığını ifade edenler de olmuştur. Bu kategoride deneklere “Alevilerin Sünnî Türkler hakkındaki düşünce veya yargısı ile Sünnîlerin Aleviler hakkındaki düşünce veya yargısı” sorulmuştur. Denekler her iki soruya da genelde olumlu cevap vermişlerdir. Ayrıca katılımcıların Bulgaristan Sünnîleri ve Bulgaristan Alevileri arasındaki ilişkilerin düzeyini tespiti yönelik ifadeler de hazırlanmıştır. Toplu ibadet için tercih edilen mabetler ve arkadaş seçiminde tercih edilen özellikler ve bunların kendileri için ne derece önemli olduğu konusundaki tercihleri de tespit edilmiştir. Alevilerin bu gruptaki ifadelere katılma seviyeleri ve tercih ettiği özelliklere bakıldığında, Alevi olma özelliğini tercih edenlerin oranın yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum tercih edilen mabet için de geçerlidir. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde Alevilerin toplumsal ilkeleri esas alarak ayrımcı ilişkiler geliştirme eğiliminde olmadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim ailelerinden veya akrabalarından Sünnî bir Türk ile evli veya nişanlı bulunup bulunmadığı ile ilgili soruya verilen cevaplardan da bu durum ortaya çıkmaktadır.

Ankette deneklere Bulgaristan Alevilerinin Hıristiyanlaşma sorunu ile ilgili düşüncelere ne derecede katıldıkları da sorulmuştur. Bu çerçevede Alevilerin eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaştığı ve daha hızlı Hıristiyanlaştığı fikrine katılma durumu tespit edilmiştir. Bu ifadelere verilen cevaplar birlikte değerlendirildiğinde her iki konuda da deneklerin yüzde 25’inin Bulgaristan’daki Aleviler arasında Hıristiyanlaşma sorununun bulunduğunu söyledikleri görülmüştür. Ancak deneklerin yüzde 75’i Bulgaristan’daki Aleviler arasında Hıristiyanlaşma sorununun bulunmadığı düşüncesindedir. Öncelikle adlarının nüfus kütüklerinde Hıristiyan isimleri şeklinde yazılı kalmasına rıza gösterenlerin asıl düşüncesinin resmi işlerini kolaylaştırmak veya iş bulma konusunda şansını artırmak istemeleridir. Bundan dolayı da Hıristiyan gibi davrandıkları söylenebilir. Bu yüzden deneklerin büyük bir kısmı realitede Bulgaristan Alevilerinin Hıristiyanlaşma sorununun bulunmadığını düşünmektedir.

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, Mehmet Türker. *Bulgaristan Alevileri ve Demir Baba Tekkesi*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1. Baskı, 1998.
- Acaroğlu, Mehmet Türker. *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar I ve II*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Adiller, Selda. “Alikoç Köyü (Makedonya) Özelinde Kadının Evlilik Göçü”. *Sosyoloji Dergisi*27(2013),177-195.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/540/5010>
- Ahmed, Şabanali. *Bulgaristan’da Alevilik (Yablanovo Örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.
- Ahmed, Şabanali. *Bulgaristan’da Alevilik (Yablanovo Örneği)*. Kuzey Makedonya/Üsküp: Yeni Balkan Yayınevi, 2022.
- Ahmet, Semiha. *Bulgaria's European Union integration and its minority question the case study of Turkish minority/Bulgaristan’ın Avrupa Birliği entegrasyonu ve azınlık sorunu `Türk azınlık üstüne bir vaka çalışması`*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Akın, Bülent. “Alevilikte Ocak: Kavramsal Çerçeveye ve Tarihi Arka Plana Yeni bir Bakış”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17/2 (Kış 2017),239-264.
<https://orcid.org/orcid.org/0000-0002-7668-8644>
- Alptekin, Hüseyin vd. *Bulgaristan Türklerinin Kültürel, Ekonomik ve Siyasî Sorunları, Talepleri, Çözüm Önerileri*. SETA Yayınları Raporu, 2020.
<https://setav.org/assets/uploads/2020/02/R153.pdf>
- Atasoy, Emin. “Post sosyalist Dönemde Bulgaristan’da Yaşanan Demografik Kriz ve Yansımaları”. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/12, (2007), 1-24. <https://dergipark.org.tr>
- Azbay, Şengül. “Bulgaristan Türkleri zorunlu göçe yol açan asimilasyon baskılarını unutamıyor”. <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/Bulgaristan-turkleri-zorunlu-goce-yol-acan-asimilasyon-baskilarini-unutamiyor/2249708>
- Beytullov, Mehmet. *Alevilik Keşmekeşliği ve Bulgaristan Kızılbaşlığı*. Sofya: 1999.
- Bulgaristan Ulusal İstatistik Kurumu (BCUİK). “İlçelere, belediyelere, ikamet yerine ve cinsiyete göre nüfus”. Erişim: 2 Haziran 2022. <https://nsi.bg>
- Castellan, Georges. *Balkanların Tarihi (14-20. Yüzyıl)*. Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu. İstanbul: Milliyet Gazetesi Yayınları, 1993.

- Çağlayan, Savaş. *Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler (Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin ilanından günümüze)*, İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, 2007.
- Çelebi, Evliya. *Seyahatnâme*. nşr. Ahmed Cevdet. İstanbul: İkdam Matbaası, 1314.
- Dalkılıç, Mehmet vd. “Etnik Barış Bağlamında Bulgaristan Türklerinin Bulgarlarla Sosyal İlişkileri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 69 (2014), 119-152.
<https://hbvdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/1512>
- Dalkılıç, Mehmet vd. *Balkanlarda Dinî Aşırılıklar ve Etnik Barış*, TASAM yayınları, 1. Baskı, 2012.
- Dalkılıç, Mehmet. “2001 Ohri Çerçeve Anlaşması Sonrası Makedonya’da sürdürülebilir Etnik Barış ve Politik Bütünlük Sağlanması Bağlamında Türkiye’nin Rolü”. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/1 (2018), 85-115.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dusbed/issue/38695/449759>.
- Dalkılıç, Mehmet. “Balkanların Geleceği Bağlamında Günümüzde Ekstremist/Aşırı Dinî Grupların Etnik ve Dinî Barışa Etkisi: Makedonya Örneği”. *Balkanlar ve İslam*. Ensar Yayınları, İstanbul 2020.
- Dayıoğlu, Ali. *Toplama Kampından Meclis’e: Bulgaristan’da Türk ve Müslüman Azınlığı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Demirhan, Hasan. “Sözlü anlatımlarla 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan’da Türklere uygulanan asimilasyon politikaları”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 16 (2019), 480-498.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/rumelide/issue/48570/619020>
- Dindar, Bilal. “Bedreddin Simâvî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992, 5/331-334.
- Duman, Didem Doğanılmaz. “Alevi-Bektashi Belief in Balkans: A Historical Legacy”. *Balkan Social Science Review* 7 (June 2016), 67-87.
<https://js.ugd.edu.mk/index.php/BSSR/article/view/1489>
- Ebû Abdullah, Muhammed b. Seleme b. Cafer. *Müsnedü’ş-Şihâb*. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1985.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as Es-Sicistani. *Sunenu Ebî Dâvûd*. thk. İmâd et-Tayyâr-Yâsir Hasan-İzzuddîn Dillî. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle Naşirun, 2017. “Edeb”, 101.
- el-Kardavî, Yusuf. *Fakirlik Problemi ve İslam*. çev. Abdulvehhab Öztürk. İstanbul: Nur Yayınları, 1975.

- Eminov, Ali. *Turkish and Other Muslim Minorities in Bulgaria, Institute of Muslim Minority Affairs*. London: Hurst and Company, 1997.
- Ertin, Gaye. “Bulgaristan Nüfusunun Özellikleri (Geçmişten-Günümüze)”. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 27.Sayı(2015), 129-146. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iugaad/issue/53498/712550>
- Fehmi, Hasan. “Otman Baba Velayetnamesi”. *Türk Yurdu* 5/27 (Mart 1927), 239-244.
- Fırlalı, Ethem Ruhi. *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*. Ankara: Selçuk Yayınları, 1990.
- Gencer, Ali İhsan. “Ayastefanos”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/225. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları merkezi, 1991.
- Georges Castellan, *Balkanlar Tarihi (14-20. Yüzyıl)*, çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu (İstanbul: Milliyet Gazetesi Yayınları, 1993), 26.
- Gramatikova, Nevena (Nevin). “Bulgaristan’da Alevi Bektaşi Kültürünün Korunmasında Nefeslerin ve Zakirliğin Yeri ve Rolü: Deliorman Bölgesi Örneği”. Mehmet Ersal (ed.) *Balkanlarda Alevilik Bektaşilik içinde*, Çorlu: Çorlu Belediyesi Yayınları 2015, 155-197.
- Gülbeyaz, Kürşad. “Milli Kırgız Düğünü”. *Akademik Bakış* 15 (Ekim 2008), 1. <https://docplayer.biz.tr/8291938-Milli-kirgiz-dugunu-uyesi-celalabat-kirgizistan.html>
- Güney Bulgaristan Bölgesi Alevi-Bektaşi Cem Derneği Başkanı Mustafa Ali Mustafa.
- Haksöz, Cengiz. *Linguistic rights of the Turkish minority in Bulgaria Bulgaristan’daki Türk azınlığın Dilsel Hakları*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Hasluck, Frederick William. *Anadolu ve Balkanlarda Bektaşilik*. çev. Yücel Demirel. İstanbul: Ant Yayınları, 1995.
- İbrahimgil, Mehmet Z. “Balkanlarda Erken Dönem Cami Örnekleri: Hacıoğlu Pazarcığı (Dobriç) Derviş Bey Camii ve Hasköy (Haskovo) Eski Camii”. *Balkanlarda İslam Medeniyeti Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliğleri*. Romanya: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), 2006.
- Karagöz, Senem. *XV.-XVI. Yüzyıllarda Deliorman-Tozluk hattında Osmanlı Yerleşmesi (Fetih-İskan ve Nüfus)*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Karpat, Kemal. “Balkanlar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/25-32 İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Kayapınar, Ayşe. “Trakya-Doğu Rodop Bölgesinde Alevi-Bektaşî Zaviyeleri (XV-XVI. Yüzyıllar)”. *Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi*, 18 (2018), 1-38.

<https://doi.org/10.24082/2018.abked.195>

Kınel, Machiel. “Sarı Saltuk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/147-150
İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2009.

Kıprovskı, Mariya, Kınel, Machiel . “Kırcaali”. *TDV İslam Ansiklopedisi* . Erişim 31
Mart 2022. <https://İslamansiklopedisi.org.tr/Kırcaali>

Korkmaz, Esat. *Alevilik ve Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar, 2005.

Korkmaz, Esat. *Ansiklopedik Alevilik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ant Yayınları,1994.

Köksal, Süleyman. *Komünizm Döneminde Bulgaristan 'da Türkiye Algısı ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikaları*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
<https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/488595>

Kuyucuklu, Nazif. “Bulgaristan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.6/403-408.
İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992.

Lyubomır Mıkov, *Bulgaristan 'da Alevi-Bektaşî Kültürü*, çev. Orhan Salih. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008.

Maral, Fevziye. *Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 göçü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, AtaTürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Mehmedov, Ali. *Demokrasi Döneminde Bulgaristan 'da Din Eğitimi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Melikoff, Irene. “*Alevi-Bektaşîliğin Tarihi Kökenleri Bektaşî-Kızılbaş (Alevi) Bölünmesi ve Neticeleri*”, *Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye 'de Aleviler Bektaşîler Nusayrîler*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1999.

Melikoff, Irene. *Uyur İdik Uyardılar*. çev. Turan Alptekin. İstanbul: Cem Yayınevi,1994.

Memişoğlu, Hüseyin. *Bulgaristan 'da Türk İslam Kültürü ve Sanatı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2007.

Mıkov, Lyubomır. *Bulgaristan 'da Alevi-Bektaşî Kültürü*. çev. Orhan Salih, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008.

Mustafa Ali Mustafa. Güney Bulgaristan Bölgesi Alevi-Bektaşî Cem Derneği Başkanı.

- Nesâî, Ahmed İbn Şuayb Ebu Abdurrahman. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992. İstiâze, 50/29, (Cilt: 8, s.267).
- Nuh, Adem. *Bulgaristan'ın Pomak Türklerine Uyguladığı Asimilasyon Politikası*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Alevi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/368-369. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1989.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Babaîlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/373-374. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1991.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Bektaşılık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 5/373-379. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1992.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim yayınları, 2000.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türkler Türkiye ve İslam*. İstanbul: İletişim, 15. Basım, 2018.
- Popovic, Aleksandre. *Balkanlarda İslam*. çev. Komisyon. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Poulton, Hugh. *Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1993.
- Radoykov, İhvan. "Bulgaristan'daki Türkler asimilasyon günlerini unutamıyor". Erişim: www.aa.com.tr (25 Nisan 2022).
- Rençber, Fevzi. "İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalında Alevilik Üzerine Yapılan Alan Çalışmalarının Bilim Üretimine Katkısı". *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 10/2 (Güz 2017), 455-470. <https://doi.org/10.18403/emakalat.364215>
- Sert, Özcan. *Bulgaristan Siyasetinde Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin Rolü*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Seyman, Adil. *Balkanlar'da Alevilik-Bektaşılık*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2006.
- Spiegel, Murray R.-Larry J. Stephens. *İstatistik*. çev. Salih Çelebioğlu. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013.
- Şahin, Haşim. "Ocak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/316-317. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2007.
- Tatlılıoğlu, Durmuş. "Din Sosyolojisi Açısından Türkmen Ailesi ve Kuruluşu Düğün, Nikah ve Boşanma". *Akademik Araştırmalar Dergisi* 3 (2001), 9-10.

https://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/durmus_tatlilioglu_sosyoloji_turkmen_dugun_nikah.pdf

- Timuroğlu, Vecihi. *Alevilik, Bektaşilik, Şîlik, Kızılbaşlık*. Ankara: Kalan Basım, 2004.
- Tuna, Sibel Turhan. “Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı kuşak Bağlama Geleneği”. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi* 38, 149-160. <https://app.trdizin.gov.tr/makale/TIRneU1qWTI>
- Tunalı, Gülfer. *Bulgaristan'da AB üyeliği sonrası Türk azınlığın kimlik örüntüleri: Etnik kimlik, ulusal kimlik, Avrupa kimliği*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.
- Turan, Zeynel. “Geçmişten Günümüze Makedonya Türklerinin Evlenme Düğün Gelenekleri”. *E-Journal of New World Sciences Academy* 9/4 (October 2014), 181-191. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsafine/issue/19911/213169>
- Türkiye Nüfusu. “Türkiye nüfusu yaş grupları”. Erişim: 29 Nisan 2022. <https://www.nufusu.com>
- Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı (TÜSEB), “Türk Eğitim Sistemi, Eğitim Yaş Aralıkları ve Zorunlu Eğitimin Tarihsel Gelişimi 2019”. Erişim: 29 Nisan 2022. <https://www.tuseb.gov.tr>
- Uludağ, Süleyman. “Baba”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/365-366. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1991.
- Uludağ, Süleyman. “Dede”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.9/76. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi,1994.
- Ulutaş, Selcen Özyurt. “Mühimme Kayıtlarına Göre Bulgaristan’da Gayr-i Sünnî Hareketler (XV-XVI. Yüzyıllar)”. *Adam Akademi* 8/2 (2018), 213-230. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/617158>
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982.
- Üzüm, İlyas. “Kızılbaş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/546-557 İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2002.
- Üzüm, İlyas. *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. İstanbul: İSAM, 8. Basım, 2018.
- Üzüm, İlyas. *Günümüz Bulgaristan Aleviliği*. İstanbul: Horasan Yayınları, 2005.
- Yalınkılıç, Kadir. “Kırcaali Örneğinden Hareketle Bulgaristan’da Türkçenin Etnikdilsel Canlılığı”. *Bilig* 70 (Haziran 2014), 259-282. <https://dergipark.org.tr/en/pub/bilig/issue/25363/267702>
- Yaman, Ali. *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*. İstanbul: Nokta Kitap, 2007.

Yıldız, Harun. *Anadolu Aleviliği Amasya Yöresi Bağlamında bir İnceleme*. Ankara: Ankara Okulu, 2. Basım ,2014.

Yiğit, Bilge Kaya, Kayapınar, Ayşe . ‘ ‘ Gazi Kırcaali Baba’ ’, *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 12 (Ekim 2018), 138-183.<https://doi.org/10.29000/rumelide.472763>

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Ankete iştirak eden denek sayısı.....	41
Tablo 2. Katılanların cinsiyet değişkeni için frekans ve yüzde oranları	41
Tablo 3. Ankete katılanların yaş değişkeni için frekans ve yüzde değerleri.....	43
Tablo 4. Deneklerin yaşadığı yer değişkeni için frekans ve oranları.....	44
Tablo 5. Deneklerin ğrenim durumu değişkeni için frekans ve yüzde değerleri	46
Tablo 6. Deneklerin ğrenim durumları değişkeninin, cinsiyet üzerine dağılımı.....	47
Tablo 7. ğrenim durumlarının yaş grupları üzerine çapraz tablosu.....	49
Tablo 8. ğrenim durumunun doğum yeri değişkeni üzerine çapraz tablosu	50
Tablo 9. Ekonomik durum değişkeni için frekans ve yüzde değerleri.....	51
Tablo 10. Medeni durum değişkeni için frekans ve yüzde değerleri	54
Tablo 11. Meslek değişkeni için frekans ve yüzde değerleri	56
Tablo 12. Meslek değişkeninin cinsiyet üzerine dağılımı çapraz tablosu.....	57
Tablo 13. Dil bilgisi ile ilgili frekans ve yüzde değerleri tablosu	58
Tablo 14. Dil bilgisi ile ilgili frekans ve yüzde değerleri tablosu	59
Tablo 15. Türkçeyi öğreten ve unutmamızı engelleyen kaynaklar Türk televizyonları	60
Tablo 16. Ankete katılanların Bulgarca seviyesi	61
Tablo 17. Deneklerin Bulgarca seviyesinin cinsiyete göre dağılımı.....	62
Tablo 18. Deneklerin bulgarca seviyesinin eğitime göre dağılımı	63
Tablo 19. Dinî kimlikler.....	68
Tablo 20. Gelenekçi olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları.....	69
Tablo 21. Yenilikçi olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları	70
Tablo 22. Müslüman ve ahlaklı olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları.....	71
Tablo 23. Milliyetçi olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları	71
Tablo 24. Vatanperver olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları	72
Tablo 25. Dindar olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları.....	73
Tablo 26. Türk olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları	73
Tablo 27. Alevi olma konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları	74

Tablo 28. Din eğitimi kaynağının frekans ve oranı.....	75
Tablo 29. Alevi din adamlarının eğitimi konusundaki düşünceler	76
Tablo 30. Deneklerin dindarlık durumu	77
Tablo 31. Alevi çocukları için dinî eğitimi kurumları hakkındaki düşünceleri	78
Tablo 32. Alevi çocukları için dinî eğitimi kurumları hakkındaki düşünceleri	78
Tablo 33. Alevi çocukları için dinî eğitimi kurumları hakkındaki düşünceleri	79
Tablo 34. Alevi çocukları için dinî eğitimi kurumları hakkındaki düşünceleri	79
Tablo 35. Dinî bir probleminiz olduğunda kime müracaat edersiniz?.....	81
Tablo 36. Alevilerin dinî konularla ilgili problemlerinin frekans ve yüzde oranları ...	82
Tablo 37. Enflasyon- işsizlik.....	83
Tablo 38. Mezhep çatışması.....	84
Tablo 39. Dışlanmışlık	85
Tablo 40. Dil ve din öğrenimi zayıflaması.....	86
Tablo 41. Asimilasyon	87
Tablo 42. Türklere yeniden baskı yapabileceği düşüncesine katılma frekans ve oranı	89
Tablo 43. Bulgaristan idarecilerinin etnik tolerans model siyasetine uygun davranıp davranmadıkları konusundaki frekans ve oranları.....	91
Tablo 44. Nüfus kütüklerinde Hıristiyan isimleri yazılı olması.....	92
Tablo 45. Türk kökenli milletvekillerin Alevileri temsil durumları	94
Tablo 46. Ailenizden veya çevrenizdeki Türklerden bulgarlarla evlenen var mı?	95
Tablo 47. Alevi kimliğini saklamak zorunda kalma	95
Tablo 48. Türkiye’deki yakınlarınızla ilişkileriniz hangi düzeydedir?	97
Tablo 49. Komşularla sosyal ilişkilerde Sünnîliğin önemi konusunda frekans ve oranları	98
Tablo 50. Komşularla sosyal ilişkilerde Aleviliğin önemi konusunda frekans ve oranları	99
Tablo 51. Komşularla sosyal ilişkilerde Müslüman ve ahlaklı olması önemi konusunda frekans ve oranları	99
Tablo 52. Evlilikte adayın Sünnî olması konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları	100
Tablo 53. Evlilikte adayın Alevi-Bektaşî olması konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları	101

Tablo 54. Evlilikte adayın Müslüman ve ahlaklı olması konusundaki tercihlerin frekans ve yüzde oranları	102
Tablo 55. Evlilikte aday konusunda fark etmez diyenlerin tercihlerin frekans ve yüzde oranları	103
Tablo 56. Eğer seçme şansınız olsaydı hangi ülkede yaşamayı ne kadar isterdiniz?	106
Tablo 57. Sünnî bir imamın arkasında namaz kılar mısınız?	107
Tablo 58. Alevilerin Sünnîler hakkındaki düşüncelerinin frekans ve oranları	108
Tablo 59. Sünnîlerin Aleviler hakkındaki düşüncelerinin frekans ve oranları	109
Tablo 60. Bulgaristan Alevi ve Sünnîlerle ilgili ifadeler frekans ve oranları	111
Tablo 61. Toplu ibadet için tercihlerin frekans ve oranları	112
Tablo 62. Arkadaş seçimindeki tercihlerin frekans ve oranları	114
Tablo 63. Alevilerin bulgarlarla akrabalık durumu frekans ve oranı	115
Tablo 64. Sünnî ile evlilik/nişanlılık durumunun frekans ve oranı	116
Tablo 65. “Bulgaristan Alevileri eskiye göre daha fazla Hıristiyanlaşıyor” fikrine katılma durumunun frekans ve oranı	117
Tablo 66. “Bulgaristan Alevileri daha hızla Hıristiyanlaşıyor” fikrine katılma durumunun frekans ve oranı	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Medeni durumu gösteren grafik 55

ÖZGEÇMİŞ

İlköğretim eğitimimi İstanbul Eyüp Sultan Zekai Dede İlköğretim okulunda tamamladıktan sonra Lise öğrenimimi ise Eyüp Anadolu İmam Hatip Lisesinde bitirdim. 2013-2018 yılları arasında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde eğitim gördüm. Lisans eğitimim sonrasında 2019 yılında bir dönem Millî Eğitim Bakanlığına bağlı iki farklı okulda ücretli öğretmenlik yaptım ve aynı yıl Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yüksek lisans eğitimime başladım. 2020 yılında Bahçeşehir Koleji Karabük Kampüsünde bir yıl Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak çalıştım. Öğretmenlik yaptığım süreçte Hilafetin Siyaseti isimli Osmanlıca eseri günümüz Türkçesine çevirerek yayına hazırladım. Şu anda da Yüksek Lisans eğitimimin tez dönemini tamamlamaktayım.